

PRZEDSIĘBIORCZY EMPATYCZNI PROSPOŁECZNI

*Model wzmocnienia
kompetencji z obszaru
przedsiębiorczości
i przedsiębiorczości
społecznej*

 STOWARZYSZENIE
NA RZECZ SPÓŁDZIELNI SOCJALNYCH

 Regionalny Ośrodek
Polityki Społecznej
ROPS w Poznaniu

Publikacja przygotowana na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Poznaniu w ramach realizacji projektu „Nowa Energia. Rozwijanie i wzmocnianie kompetencji przedsiębiorczych wśród młodzieży”.

---

spis treści

01	Wstęp	2
	Cele projektu	3
	Grupy odbiorców	8
	Metodologia	9
	Kontekst	10
02	Diagnoza	14
	Unijne, rządowe i samorządowe strategie rozwoju polityki młodzieżowej w kontekście przedsiębiorczości społecznej....	15
	Przedsiębiorczość społeczna w systemie edukacji formalnej i pozaformalnej	33
03	Case studies	45
	Stowarzyszenie M-LAB	46
	Grupa Animacji Społecznej „Rezerwat”	58
	Stowarzyszenie ZMW Przybyszewo	67
	Autism Team	81
04	Po co nam przedsiębiorczość? Raport z badania grupy fokusowej	96
05	Stowarzyszenie Morena – analiza modelu	113
	Stowarzyszenie Morena. Informacje ogólne	114
	Działalność Stowarzyszenia w kontekście wykorzystania i promocji narzędzi wspierających rozwój przedsiębiorczości wśród młodych ludzie	116
	Wnioski	136
06	Model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej	139
	Wprowadzenie	140
	Opis grupy docelowej	141
	Diagnoza	145
	Opis modelu	147
	Plan działania	150
	Analiza ryzyka	157
07	Rekomendacje	159
08	Bibliografia	168
09	Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych	171

---

wstęp

01

Prezentowana poniżej publikacja – model rozwoju kompetencji przedsiębiorczych i społecznych młodzieży – została przygotowana przez zespół Stowarzyszenia Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w ramach projektu „Nowa Energia. Rozwijanie i wzmacnianie kompetencji przedsiębiorczych wśród młodzieży”.

CELE PROJEKTU

Projekt Nowa Energia stawia sobie za zadanie rozwinięcie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodych ludzi z obszaru Wielkopolski, by zwiększyć ich udział w życiu społecznym regionu oraz przeciwdziałać negatywnym skutkom kryzysów emocjonalnych, których doświadczają.

W ramach projektu zostaną zrealizowane następujące zadania:

- przeprowadzenie warsztatów z przedsiębiorczości i wzmacniania kompetencji miękkich dla osób pracujących z młodzieżą,
- przeprowadzenie warsztatów kreatywnych dla młodzieżowych grup inicjatywnych,
- trzymiesięczne wsparcie finansowe dla osób opiekujących się grupami inicjatywnymi,
- organizacja konkursu dla najciekawszych inicjatyw młodzieżowych (przyznanie sześciu nagród),

- opracowanie raportu – model rozwoju kompetencji przedsiębiorczych i społecznych wśród młodzieży.

Cele projektu, a co za tym idzie – publikacja i zawarty w niej model kompetencji z obszaru przedsiębiorczości i przedsiębiorczości – są zbieżne z następującymi dokumentami:

1. Strategia Unii Europejskiej na rzecz młodzieży: angażowanie, łącznie i wzmacnianie pozycji osób młodych.

W strategii UE na rzecz młodzieży słusznie został podniesiony m.in. problem korelacji między wykluczeniem społeczno-ekonomicznym a wykluczeniem z procesów demokratycznych. Osoby, której żyją w trudnych warunkach ekonomicznych, to zazwyczaj mniej aktywni obywatele, którzy mają niskie zaufanie do instytucji. To grupa, która jest niedostatecznie reprezentowana we wszystkich dziedzinach aktywności społecznej i obywatelskiej. Autorzy strategii wskazują na konieczność angażowania większej liczby osób młodych z bardziej różnorodnych środowisk, w tym osób o mniejszych szansach, oraz osiągnięcie szerszego zasięgu na poziomie lokalnym (za: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0269&from=en>, dostęp: 18.12.2022).

Zgodnie z wytycznymi strategii współpraca na poziomie UE w najbliższych latach powinna skupić się na wdrażaniu programu pracy z młodzieżą na rzecz jakości, innowacji i uznawania pracy z młodzieżą, w tym na:

- rozwijaniu i rozpowszechnianiu praktycznych zestawów narzędzi służących do wysokiej jakości pracy z młodzieżą,

- wspieraniu działań oddolnych dotyczących uznawania, innowacji oraz budowania zdolności pracy z młodzieżą w ramach programu Erasmus+,
- propagowaniu wzajemnego uczenia się i gromadzenia dowodów na temat cyfrowej pracy z młodzieżą, umiejętności osób pracujących z młodzieżą i finansowania pracy z młodzieżą,
- docieraniu do wszystkich osób młodych, zwłaszcza do tych o mniejszych szansach: praca z młodzieżą oferuje wyjątkową możliwość dotarcia do osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji i uwzględnienia ich indywidualnych potrzeb.

2. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Cele podejmowanych działań są zbieżne ze strategią rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku, zwłaszcza z celem operacyjnym 2.2. Przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniom, które ma dokonywać się przez m.in. wyrównywanie szans edukacyjnych i rozwój ekonomii społecznej i solidarnej oraz stawia sobie za cel m.in. wypracowanie odmiennego sposobu myślenia osób marginalizowanych o własnych możliwościach i ograniczeniach (w kontekście przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniom). Sektor ekonomii społecznej chce i może odegrać ważną rolę w tym obszarze. Szczególnie istotne może się to okazać w kontekście małych miejscowości z obszarów wiejskich, które nie dysponują rozbudowaną ofertą zajęć pozalekcyjnych, rzadko działają tam też organizacje pozarządowe.

Wśród celów do osiągnięcia strategia wymienia również m.in.:

- umożliwienie osobom młodym bycia architektami własnego życia,
- budowanie ich odporności i wyposażanie ich w umiejętności życiowe, by radziły sobie w zmieniającym się świecie,
- zachęcanie młodzieży do bycia aktywnymi obywatelami, orędownikami solidarności i pozytywnych zmian dla społeczności w całej Europie, inspirowanych wartościami UE i tożsamością europejską,
- pomoc w zapobieganiu wykluczeniu społecznemu młodzieży,
- zwiększenie wpływu decyzji politycznych na osoby młode przez dialog i zaspokajanie ich potrzeb we wszystkich sektorach (za: <https://wrot.umww.pl/wp-content/uploads/2020/01/Strategia-Wielkopolska-2030.pdf>, dostęp: 18.12.2022).

3. Strategia polityki społecznej dla Wielkopolski do 2030 roku

Przedstawione działania są zgodne ze strategią polityki społecznej dla Wielkopolski do 2030 roku, w tym z celem ogólnym: zwiększanie aktywności społecznej i obywatelskiej. Jej grupą docelową jest rodzina, a celem szczegółowym – wspieranie programów, inicjatyw i działań sprzyjających rozwijaniu umiejętności społecznych oraz przedsiębiorczości młodego pokolenia, w tym działań edukacyjnych dla dzieci i młodzieży. Dodatkowo w celu nr 3 strategii, „Wielkopolska obywatelska, potrafiąca się samoorganizować”, wskazano: wspieranie programów, inicjatyw, działań sprzyjających rozwijaniu umiejętności społecznych oraz przedsiębiorczości młodego

pokolenia, w tym działań edukacyjnych dla dzieci i młodzieży.

Wszystkie te dokumenty zgodnie podkreślają, że praca z młodzieżą przynosi wyjątkowe korzyści osobom młodym w ich przejściu do dorosłości, zapewniając im bezpieczne środowisko do zdobywania pewności siebie i uczenia się w sposób pozaformalny. Istnieje konsensus co do tego, że praca z młodzieżą wyposaża młodych ludzi w kluczowe kompetencje i umiejętności, takie jak praca zespołowa, przywództwo, kompetencje międzykulturowe, zarządzanie projektami, rozwiązywanie problemów, krytyczne myślenie.

Dokumenty te wskazują również, że w niektórych przypadkach praca z młodzieżą stanowi pomost do kształcenia, szkoleń lub pracy, zapobiegając w ten sposób wykluczeniu. Dlatego też istnieje coraz większe zapotrzebowanie na uznawanie pozaformalnego uczenia się przez pracę z młodzieżą, szczególnie korzystne dla osób o niewielkich formalnych kwalifikacjach jako sposób na poprawę zdolności do zatrudnienia i umiejętności w obszarze przedsiębiorczości. Proces ten można usprawnić poprawić przez bardziej systematyczne korzystanie z jakościowych narzędzi.

Analiza dokumentów strategicznych dotyczących przedsiębiorczości wśród młodzieży otwiera niniejszą publikację. Sprawdzamy również, jak wygląda wsparcie formalne i pozaformalne w tym obszarze. W czterech *case studies* analizujemy konkretne przykłady pracy z młodzieżą i na jej rzecz. Podczas pracy nad *case studies* zależało nam na tym, żeby przedstawić możliwie najbardziej zróżnicowane sposoby działania. Jest więc organizacja działająca na obszarach wiejskich (Stowarzyszenie ZMW Przybyszewo), organizacja działająca na rzecz młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym (Stowarzyszenie Grupa Animacji Społecznej „Rezerwat”) i młodzieży zagrożonej marginalizacją z powodu innych przesłanek (neuróżnorodność i Fundacja Autism Team).

O tym wreszcie, jak przedsiębiorczość i przedsiębiorczość społeczną rozumie sama młodzież, mówi raport z badania grupy fokusowej. Ważną częścią publikacji jest również analiza działalności Stowarzyszenia Morena z Gdańska, które od lat wspiera młodzież podczas realizacji różnorodnych działań. Podsumowaniem publikacji jest propozycja modelu rozwijania przedsiębiorczości i przedsiębiorczości społecznej wśród młodzieży, który chcemy przetestować i wdrożyć w Wielkopolsce.

GRUPY ODBIORCÓW

Działania, które planujemy realizować w ramach projektu, będą skierowane do kilku grup odbiorców. Grupą beneficjentów ostatecznych są młodzi ludzie z ostatnich klas szkół podstawowych oraz ze szkół ponadpodstawowych. To oni mają skorzystać na wypracowanych rezultatach. Nie byłoby to możliwe bez wsparcia grupy użytkowników - osób pracujących z młodzieżą zarówno w ramach edukacji formalnej, jak i nieformalnej. To właśnie te osoby przesądzą o sukcesie zaproponowanego przez nas modelu - jeśli zdecydują się go wdrażać, będzie można uznać projekt za udany. Prace nad raportem, a później modelem pokazały nam, że również tej grupy nie można pozostawić samej sobie z gotowym produktem, stąd ważna kolejna grupa odbiorców naszych działań. To interesariusze - wszystkie osoby i instytucje zainteresowane wzmocnieniem nauczania z obszaru przedsiębiorczości i przedsiębiorczości społecznej. Naturalnym partnerem w tych zadaniach mogą być Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, a także organizacje pozarządowe zainteresowane wdrażaniem tego modelu.

METODOLOGIA

Do przygotowania raportu zostały wykorzystane różnorodne metody badawcze: analiza danych, *case studies*, IDI, FGI. Analiza danych zastanych to rodzaj badań niereaktywnych, niewymagających interakcji badacza z respondentami. *Desk research* polega na analizie danych wtórnych, czyli takich, które już istnieją, zostały wcześniej zgromadzone i przetworzone przez agencje badawcze, instytucje publiczne (takie jak np. GUS). *Desk research* obejmuje również analizę wszelkich danych dostępnych w obiegu publicznym: prasę, książki, raporty, archiwa, internet.

Case studies to z kolei rodzaj badania, którego celem jest pogłębiona analiza i wyjaśnienie problemu dotyczącego działalności przedsiębiorstwa, firmy, instytucji itp. Podczas przygotowywania *case studies* są wykorzystywane rozmaite metody badawcze: wywiady fokusowe, IDI, obserwacja uczestnicząca i nieuczestnicząca, *desk research* itp. Pracę nad *case studies* uzupełniały indywidualne wywiady telefoniczne (IDI) z przedstawicielkami i przedstawicielami opisywanych organizacji.

Informacje wykorzystane do opisanie modelu działalności Stowarzyszenia Morena zostały zebrane podczas wizyty studyjnej zorganizowanej w grudniu 2022 roku. Podczas wizyty pracownicy i współpracownicy stowarzyszenia przedstawili najważniejsze projekty organizacji oraz odpowiadali na pytania uczestników.

W pracy nad raportem została również wykorzystana metoda zogniskowanego wywiadu grupowego (*Focus Group Interview*). FGI jest techniką badań jakościowych polegającą na pozyskiwaniu opinii grup na temat określonego produktu, zdarzenia lub idei. Opinie są zbierane w dyskusji, w której bierze udział od 5 do 15 osób. Dyskusję prowadzi

moderator, który kieruje rozmową, posługując się specjalnie przygotowanym scenariuszem. Wywiad grupowy pozwolił na zebranie informacji na temat tego, jak młodzi ludzie postrzegają przedsiębiorczość i przedsiębiorczość społeczną. Wśród osób pracujących nad raportem znaleźli się eksperci i ekspertki z: prawa, ekonomii społecznej, edukacji, innowacji, a także aktywiści i działacze pracujący z młodzieżą.

KONTEKST

Wyjaśnienia domaga się jeszcze jedna rzecz, czyli to, w jaki sposób definiować kompetencje z obszaru przedsiębiorczości społecznej. O ile pojęcie samej przedsiębiorczości rozumiemy zazwyczaj intuicyjnie, to definicja przedsiębiorczości społecznej i związanych z nią kompetencji pozostaje pojęciem mglistym mimo starań całego środowiska w kwestii edukacji i upowszechniania. Dobre praktyki w tym obszarze mają do zaprezentowania zarówno OWES z województwa wielkopolskiego, jak i z reszty kraju. Również w tym raporcie będziemy się zastanawiać, jak z działalności incydentalnej uczynić stały element oferty OWES.

Kompetencje w obszarze przedsiębiorczości

Pojęcie przedsiębiorczości społecznej warto rozbić na dwa elementy i wyjaśnić je po kolei. Zgodnie z definicją Rady Europejskiej kompetencje w obszarze przedsiębiorczości to m.in. umiejętność wykorzystywania szans i pomysłów oraz przekształcania ich w wartość dla innych osób. Przedsiębiorczość opiera się w dużej mierze na kreatywności i krytycznym myśleniu. Istotna jest tu umiejętność rozwiązywaniu problemów, a także chęć podejmowaniu inicjatywy.

Na kompetencje w obszarze przedsiębiorczości składają się również wytrwałość, zdolność do wspólnego działania służącego planowaniu projektów mających wartość kulturalną, społeczną lub finansową oraz umiejętność skutecznego zarządzania nimi (źródło: Zalecenia Rady Unii Europejskiej w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie z 2018 roku). Podążając tym tokiem myślenia, możemy scharakteryzować osoby przedsiębiorcze jako osoby, które posiadają:

- umiejętność dostrzegania różnych możliwości pozwalających przekształcać pomysły w działanie w sferze osobistej, społecznej i zawodowej, a także rozumienia procesu ich powstawania,
- znajomość zarówno rozumienia, jak i planowania projektów oraz zarządzania nimi,
- umiejętność rozumienia procesów ekonomicznych oraz szans i wyzwań społecznych i gospodarczych stojących przed pracodawcą, organizacją lub społeczeństwem,
- świadomość zasad etycznych, wyzwań dotyczących zrównoważonego rozwoju,
- znajomość własnych atutów i słabości.

Tak rozumiana przedsiębiorczość jest zaledwie punktem wyjścia do przedsiębiorczości społecznej. Przedsiębiorczość społeczna (nazywana również ekonomią społeczną) to sfera aktywności obywatelskiej, która łączy działalność ekonomiczną z działalnością pożytku publicznego, przyczyniając się m.in. do integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, do tworzenia miejsc pracy oraz rozwoju lokalnego. Komisja Europejska używa terminu „przedsiębiorstwo społeczne” na określenie takich form działalności gospodarczej, jak:

- przedsiębiorstwa, dla których społeczny lub socjalny cel dobra wspólnego jest powodem działalności handlowej, często w formie innowacji społecznych,
- przedsiębiorstwa, których zyski są reinwestowane głównie na cele społeczne,
- przedsiębiorstwa, których sposób organizacji odzwierciedla ich misję, wykorzystuje zasady demokratyczne lub partycypacyjne lub skupia się na sprawiedliwości społecznej.

I znowu – podążając tym tokiem rozumowania – osoba kompetentna w obszarze przedsiębiorczości społecznej obok cech postrzeganych stereotypowo jako przedsiębiorcze będzie wyposażona w pakiet określonych postaw – takich jak wrażliwość na drugiego człowieka. Chętniej będzie przedkładała współpracę nad rywalizację, bliskie będą jej kompetencje społeczne, takie jak praca zespołowa, umiejętność komunikowania się, a także umiejętność słuchania innych, współpraca i solidarność.

Wyzwania, które stoją przed nami jako społeczeństwem, wymagają interdyscyplinarnego myślenia i przedsiębiorczości, uzupełnionej o komponent społeczny. Jeśli świat ma stać się lepszym miejscem, to przedsiębiorczość musi stanąć nieco pewniej również na tej drugiej nodze – społecznej. Dlatego idee ekonomii społecznej, oscylujące między ekonomią rynkową a zaspokajaniem społecznych potrzeb, zdecydowanie powinny leżeć w kręgu zainteresowań nas wszystkich.

We wprowadzeniu do poniższej publikacji nie sposób pominąć rzeczywistości, w której powstał. Ostateczni odbiorcy projektowanych przez nas rozwiązań – osoby młode – mają za sobą kilka niezwykle trudnych lat. To właśnie ta grupa była i jest najbardziej narażona na negatywne konsekwencje kryzysów, których doświadczamy od kilku lat jako społeczeństwo. Pandemia COVID-19, inwazja Rosja na Ukrainę,

kryzys klimatyczny czy ekonomiczny to tylko kilka najważniejszych z nich w ciągu ostatnich lat. Wymuszona przez nie wielomiesięczna nauka zdalna i lockdown (COVID-19), doświadczenie pośrednie lub bezpośrednio kryzysu uchodźczego (wojna w Ukrainie), pogłębiające się ubóstwo i trudności na rynku pracy (kryzys ekonomiczny) czy lęk o przyszłość (kryzys klimatyczny) miały i mają zdaniem ekspertów – w tym również tych z Ministerstwa Edukacji i Nauki – dewastujący wpływ na zdrowie psychiczne młodych osób, którego skutki jako społeczeństwo będziemy odczuwać przez wiele lat.

Wszystkie wymienione problemy są niezwykle złożone i nie sposób przedstawić prostej recepty na ich rozwiązanie. Jesteśmy jednak przekonani, że każde działanie, które może wesprzeć młodych ludzi, jest potrzebne. I że również ekonomia społeczna ma swoją rolę do odegrania w przeciwdziałaniu skutkom tych kryzysów. I że chce ją odegrać.

***

Raport został przygotowany zgodnie z najlepszą wolą, wiedzą i umiejętnościami zespołu badawczego. Raport składa się z kilku części: diagnozy – dotyczącej obecnej sytuacji edukacji z obszaru przedsiębiorczości społecznej (ramy prawne, możliwości działania związane z edukacją formalną i nieformalną, analiza rozwiązań wdrażanych przez różne organizacje wspierające młodych ludzi ze szczególnym uwzględnieniem Stowarzyszenia Morena, wreszcie propozycja modelu rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej i rekomendacje dotyczące wdrażania tego modelu. Wstępna wersja raportu została skonsultowana z ekspertami Stowarzyszenia Morena, a także przedstawicielami użytkowników – nauczycieli i edukatorek formalnych i pozaformalnych – oraz przedstawicielami grupy docelowej – członkami i członkiniami Młodzieżowej Rady Miasta Konina. Zgłoszone przez wszystkich konsultujących uwagi i sugestie zostały uwzględnione podczas opracowywania ostatecznej wersji raportu.

---

diagnoza

02

UNIJNE, RZĄDOWE I SAMORZĄDOWE STRATEGIE ROZWOJU POLITYKI MŁODZIEŻOWEJ W KONTEKŚCIE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ

Cele niniejszej analizy są następujące:

1. Przedstawienie uwarunkowań i strategii rozwoju polityk młodzieżowych (skierowanych do osób młodych, w tym absolwentów wchodzących na rynek pracy) w obszarze ekonomii i przedsiębiorczości społecznej na poziomie Unii Europejskiej, Polski jako członka wspólnoty oraz jej regionów.
2. Przedstawienie systemu wsparcia w ramach polityk publicznych określonych w strategiach, skierowanych do osób młodych w kontekście rozwoju sektora ekonomii społecznej wraz z uwarunkowaniami dalszego jego uznawania i wzmacniania.

Uwarunkowania i strategie Unii Europejskiej

Unia Europejska to organizacja międzynarodowa zrzeszająca obecnie 27 państw (po wystąpieniu z niej Wielkiej Brytanii w wyniku brexitu). Przede wszystkim jest to jednak wspólnota idei i wartości, których podstawą jest poszanowanie godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego oraz poszanowanie praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Społeczeństwo tworzone przez Unię Europejską jest oparte na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiet i mężczyzn. Stanowi o tym art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej

2016/C 202/01¹. Z kolei art. 3 tych traktatów wskazuje, że celem Unii jest wspieranie pokoju, wartości Unii i dobrobytu narodów ją tworzących. Oba artykuły są punktem wyjścia do wszystkich strategii i uregulowań prawnych różnorodnych instytucji unijnych oraz podmiotów i instytucji państw członkowskich. Stanowią one także podstawę projektowania interwencji publicznych na poziomie międzynarodowym oraz krajowym i regionalnym. Ponadto Unia przy określaniu i realizacji swojej polityk i działań dąży do zwalczania wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek czy orientację seksualną.

Traktat o Unii Europejskiej i Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej wskazują także na szczególną rolę wysokiej jakości edukacji i wsparcia młodzieży. Należy przy tym zauważyć, że jest to przede wszystkim zadanie państw członkowskich rozumiane jako prerogatywa krajów tworzących Unię do określania i realizacji polityki edukacyjnej i organizacji wewnętrznej systemu edukacji z poszanowaniem różnorodności kulturowej i językowej. Nie wyklucza to jednak uregulowań na poziomie całej wspólnoty i wytyczania kierunków rozwoju. Jest to realizowane przez zachęcanie do współpracy między państwami członkowskimi (np. przez takie programy jak Erasmus+) oraz – w przypadkach, kiedy jest to niezbędne – przez wspieranie i uzupełnianie ich działalności. Zgodnie z art. 165 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej takie działania są nakierowane m.in. na rozwój wymiaru ponadnarodowego (europejskiego) w edukacji, szczególnie przez nauczanie i upowszechnianie języków państw członkowskich, sprzyjanie mobilności studentów i nauczycieli, wymianę doświadczeń i informacji w sprawach wspólnych oraz promowanie współpracy między instytucjami edukacyjnymi. Przede wszystkim jednak działa-

---

1 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=PL#-d1e4350-47-1> [dostęp : 27.12.2022].

nie Unii Europejskiej w obszarze edukacji ma zmierzać do sprzyjania rozwojowi wymiany młodzieży i wymiany instruktorów społeczno-oświatowych oraz zachęcania młodzieży do uczestnictwa w demokratycznym życiu Europy.

Podejście takie w pełni wpisuje się w założenia promowania i rozwoju ekonomii społecznej (gospodarki społecznej), która zdobywa coraz większe uznanie w państwach członkowskich oraz na poziomie całej wspólnoty, a także włącza krok po kroku młode osoby w swoje działania. Unia Europejska dostrzega rosnące oczekiwania Europejczyków, by ich praca, konsumpcja, oszczędności i inwestycje miały bardziej etyczny i społeczny wydźwięk i sens. Dlatego już w 2011 roku Komisja Europejska wydała komunikat „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum gospodarki i społecznym innowacji” (KOM(2011) 682)². W tym dokumencie instytucje Unii umieszczają gospodarkę społeczną oraz innowacje społeczne w centrum swoich zainteresowań – na poziomie spójności terytorialnej, a przede wszystkim na poziomie poszukiwań ciekawych i oryginalnych rozwiązań problemów społecznych, w tym w szczególności walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Był to przełomowy moment, ponieważ dzięki niemu wskazano kierunki rozwoju sektora ekonomii społecznej i ukazano jego wagę w rozwoju wspólnoty. Ujednolicono też na poziomie całej Unii założenia przedsiębiorstwa społecznego – jak bowiem wiadomo, państwa członkowskie samodzielnie kształtują definicje ustawowe gospodarki społecznej, podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społecznego. I tak – jak wskazano – celem przedsiębiorstw społecznych nie jest generowanie i maksymalizacja zysków dla właścicieli, członków czy udziałowców, ale przede

---

2 [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2011\)682&lang=pl](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2011)682&lang=pl) [dostęp: 27.12.2022].

wszystkim szerokie oddziaływanie społeczne. Przedsiębiorstwa społeczne działają na rynku (chronionym bądź nie), świadczą różnorodne usługi i dostarczają towary. Czynią to w sposób innowacyjny, a zyski wykorzystują na realizację celów społecznych. Fundamentalną cechą przedsiębiorstw społecznych jest też odpowiedzialność i przejrzystość, która przejawia się m.in. przez zapewnienie uczestnictwa pracowników, konsumentów i podmiotów, których dotyczy ta działalność.

Działalność przedsiębiorstw społecznych odzwierciedla ich misję, opiera się na demokratycznych zasadach zarządzania lub ma na celu sprawiedliwość społeczną. Dlatego bardzo ważnym aspektem działalności sektora gospodarki społecznej jest nakierowanie działalności przedsiębiorstw społecznych na poszczególne sektory gospodarki i życia społecznego. Może to być w szczególności dostarczanie wysokiej jakości usług społecznych lub dostarczanie usług i produktów przeznaczonych dla grup marginalizowanych społecznie (dostęp do mieszkań, ochrony zdrowia, pomoc osobom starszym, zależnym i z niepełnosprawnościami, opieka nad dziećmi, reintegracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, szkolenia i dostęp do zatrudnienia itd.). Innym celem przedsiębiorstwa społecznego może być taka działalność na rynku (dostarczanie towarów i usług nieukierunkowanych społecznie), która prowadzi do włączenia społecznego lub zawodowego. Włączenie to następuje przez zwiększenie dostępności zatrudnienia dla osób w niekorzystnej sytuacji, w szczególności ze względu na ich niskie kwalifikacje lub problemy społeczne bądź zawodowe prowadzące do wykluczenia i marginalizacji.

Niska rozpoznawalność, a co za tym idzie – popularność ekonomii społecznej jest uważana za jedną z kluczowych barier rozwoju gospodarki społecznej na poziomie całej Unii Europejskiej i w państwach

członkowskich. Komisja wskazuje, że niska rozpoznawalność przedsiębiorczości społecznej wynika m.in. ze słabych powiązań między podmiotami z różnych regionów, co przekłada się na trudności w rozpowszechnianiu dobrych praktyk, tworzeniu partnerstw i ograniczone rynki zbytu. Przede wszystkim jednak – jak wskazano – w europejskich systemach kształcenia ekonomia społeczna jest wysoce niedoceniona. Tymczasem jej włączenie do kształcenia i doskonalenia zawodowego jest podstawowym warunkiem zwiększania jej wiarygodności. Co prawda coraz więcej młodych osób (w tym absolwentów) angażuje się w różnorodne działania w ramach sektora ekonomii społecznej, to jednak wiedza w przedsiębiorstwach tradycyjnych na ten temat jest nadal niewielka. To przekłada się na niski poziom zrozumienia i docenienia wysiłków młodych ludzi na rzecz rynku społecznie odpowiedzialnego i sprawiedliwego. Komisja zauważa przy tym, że zjawiska te są wzmacniane przez mnogość definicji ekonomii społecznej istniejących w całej Europie, co może wyjaśniać niespójność danych, a tym samym znacząco utrudnić dostosowanie i koordynację działań w ramach polityk publicznych. Już w 2011 roku Komisja Europejska wskazała, że jedną z barier rozwoju ekonomii społecznej jest brak wystarczającej wiedzy na jej temat i niewielka widoczność przedsiębiorczości społecznej w różnych obszarach życia społecznego i gospodarczego. Mimo tej trafnej diagnozy w stosunkowo niewielkim stopniu położono nacisk na promowanie przedsiębiorczości społecznej wśród młodych pokoleń – wskazano to tylko w dwóch działaniach kluczowych, tj.:

- działaniu kluczowym nr 7: *Promowanie wzajemnego uczenia się oraz zwiększania kompetencji pracowników organów administracji krajowej i regionalnej w zakresie wprowadzania kompleksowych strategii wspierania, promocji i finansowania przedsiębiorstw społecznych, w szczególności w ramach funduszy strukturalnych, dzięki analizie, wymianie dobrych*

praktyk, uwrażliwianiu oraz działaniom polegającym na tworzeniu sieci i na rozpowszechnianiu informacji.

- działaniu kluczowym nr 8: *Utworzenie elektronicznej platformy informacji i wymiany danych, jednolitej i wielojęzycznej, powiązanej ewentualnie z platformą innowacji społecznej w Europie i Europejską Siecią Przedsiębiorczości dla przedsiębiorców społecznych, inkubatorów i klastrów, inwestorów społecznych i współpracujących z nimi osób. Lepsze zapoznanie się z programami unijnymi, które mogą zapewnić wsparcie przedsiębiorcom społecznym, jak ERASMUS, ERASMUS dla młodych przedsiębiorców, TEMPO, „Młodzież w działaniu” 2007–2013 (w szczególności działalność „Inicjatywy młodych”) i HORYZONT 2020, oraz zapewnienie lepszego dostępu do tych programów.*

Z czasem jednak sytuacja ta uległa zmianie i włączanie młodych osób w działania sektora ekonomii społecznej zaczęło nabierać znaczenia. Na poziomie instytucji Unii Europejskiej dostrzeżono, że bez edukacji młodych osób nie uda się rozpowszechnić idei gospodarki społecznej – nie tylko w czasie ich edukacji, ale przede wszystkim na późniejszych etapach życia i funkcjonowania w społeczeństwie oraz na rynku (w tym na rynku pracy). Znalazło to potwierdzenie w kluczowej z punktu widzenia włączania młodych ludzi w sektor ekonomii społecznej rezolucji Parlamentu Europejskiego z 6 lipca 2022 roku w sprawie planu działania UE na rzecz gospodarki społecznej³. W dokumencie tym podkreślono aktywną i fundamentalną rolę w gospodarce społecznej ponad 82,2 mln wolontariuszy w całej Unii Europejskiej, bowiem wolontariat stał się ważny zarówno dla młodszego pokolenia, jak i dla osób starszych, dla których w wybranych przypadkach sta-

---

3 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0288_EN.html
[dostęp: 27.12.2022].

nowi istotną szansę na odgrywanie aktywnej roli w społeczeństwie. Co ważniejsze, Parlament Europejski wskazał na bariery związane z edukacją formalną i nieformalną młodych osób w obszarze ekonomii społecznej. Parlament ubolewa, że podmioty ekonomii społecznej (w tym przedsiębiorstwa społeczne) nie są w wystarczającym stopniu obecne w programach nauczania edukacji szkolnej głównego nurtu i szkolnictwa wyższego. Dlatego zachęca się odpowiednie władze publiczne odpowiedzialne za edukację, by z różnymi interesariuszami dokonały przeglądu i oceny programów nauczania na wszystkich poziomach kształcenia – od szkolnictwa podstawowego po szkolnictwo wyższe (w tym szkoleń zawodowych i edukacyjnych). Władze te powinny przy tym przedstawić stosowne zalecenia polityczne, co będzie miało przełożenie na cały system edukacji.

Ponadto, w ww. rezolucji PE podkreśla konieczność promowania przedsiębiorczości społecznej wśród młodych osób. Zwraca się więc do Komisji Europejskiej o zapewnienie stałej współpracy między Europejskim Centrum Kompetencji w zakresie Innowacji Społecznych a instytucjami szkolnictwa wyższego we wszystkich państwach członkowskich. Celem współpracy jest praca nad wspólnymi projektami i podniesieniem świadomości na temat możliwości, jakie gospodarka społeczna oferuje przyszłym młodym przedsiębiorcom i grupom niedostatecznie reprezentowanym, takim jak osoby z niepełnosprawnościami, kobiety, osoby starsze i grupy znajdujące się w trudnej sytuacji społecznej.

W realizacji tych celów mają pomóc różnorodne narzędzia Unii Europejskiej, w tym finansowe, takie jak Europejski Fundusz Społeczny Plus, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego i Fundusz Spójności. Zwłaszcza Europejski Fundusz Społeczny Plus ma do odegrania szczególną rolę w zwiększaniu dostępu do zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej dla osób młodych i – przede wszystkim –

propagowania wśród nich wiedzy o ekonomii społecznej. Unia dostrzega w swoim działaniu ogromny potencjał przedsiębiorczości społecznej, jeśli chodzi o tworzenie wysokiej jakości miejsc pracy i płatnych staży dla młodych ludzi, co zwiększa ich integrację na rynku pracy. Zachęca przy tym państwa członkowskie do wykorzystywania funduszy europejskich na promowanie gospodarki społecznej wśród młodszego pokolenia, ponieważ może to wspomóc ich integrację na rynku pracy. Warto podkreślić, że Parlament Europejski przypomina w tym miejscu państwom członkowskim, że finansowanie z EFS+ może być wykorzystywane przez organy ds. zamówień publicznych do finansowania tzw. pośredników ds. klauzuli społecznej. Są to osoby i podmioty, które zawodowo zajmują się promowaniem i wspieraniem wdrażania klauzul społecznych na szczeblu lokalnym, a także na doradzaniu organom publicznym w sprawie opracowania specyfikacji istotnych warunków zamówienia dostępnych dla gospodarki społecznej.

Wszystkie te działania na rzecz osób młodych i włączania ich w sektor ekonomii społecznej powinny być jednocześnie komplementarne z inną strategią Unii Europejskiej, zaprojektowaną na lata 2019–2027, tj. *Angażowanie, łączenie i wzmacnianie pozycji osób młodych: nowa strategia UE na rzecz młodzieży*⁴. Jest to próba całościowego podejścia różnorodnych instytucji Unii Europejskiej do dostrzegania i zwiększania roli młodych osób na każdym szczeblu działań wspólnoty. Do jej stworzenia wykorzystano cele dotyczące młodzieży zaproponowane podczas unijnej konferencji młodzieżowej w 2018 roku, a ukoronowaniem tego procesu było ogłoszenie roku 2022 Rokiem Młodzieży. W strategii tej wskazuje się na uwarunkowania funkcjonowania młodych osób w życiu społecznym i gospodarczym Unii Europejskiej.

---

4 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0269>
[dostęp: 27.12.2022].

I tak, mimo ożywienia gospodarczego i malejącego bezrobocia (dane z 2018 roku) nadal występują znaczące nierówności między pokoleniami, a wskaźnik bezrobocia wśród osób młodych jest dwa razy wyższy niż w innych grupach wiekowych. Należy przy tym pamiętać, że wykluczenie społeczno-ekonomiczne jest ściśle połączone z wykluczeniem z procesów demokratycznych. Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym jest mniej aktywna obywatelsko i ma mniejsze zaufanie do instytucji. Co za tym idzie, w mniejszym stopniu korzysta również z możliwości dostępnych na poziomie całej wspólnoty, w tym z programu Erasmus+. Jednocześnie mimo tych zagrożeń aż jedna trzecia młodych osób to aktywni wolontariusze, a ponad połowa angażuje się w różnorodne zorganizowane działania. Dlatego Unia wzywa decydentów na różnych szczeblach władzy do podejmowania działań, które sprawią, że uczestnictwo w procesach demokratycznych stanie się codziennością dla wszystkich młodych osób.

Rekomendacje są następujące: decydenci muszą zachować przejrzystość w odniesieniu do działań podejmowanych na ich korzyść, muszą docierać do nich i komunikować się z nimi w przystępny sposób za pomocą preferowanych przez nie kanałów (takich jak media społecznościowe) oraz muszą propagować ich zaangażowanie w podejmowanie decyzji. Wszystkie te działania powinny być jednocześnie zgodne z art. 165 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej – Unia ma wspierać zaangażowanie społeczne, a także działania obywatelskie i społeczno-edukacyjne (praca z młodzieżą), które zapewniają młodym osobom umiejętności życiowe i są pomost łączącym ze społeczeństwem, zwłaszcza dla młodzieży defaworyzowanej. Strategia ta ma również na celu zachęcanie młodzieży do bycia aktywnymi obywatelami, orędownikami solidarności i pozytywnych zmian społecznych, opierających się na wartościach i tożsamości Unii, uwzględnia również podejmowanie działań mających na celu zapobieganie wykluczeniu społecznemu młodzieży.

Realizacji tych celów ma m.in. służyć wspierane na poziomie Unii rozwijanie działalności Europejskiego Korpusu Solidarności powstałego w 2022 roku, którego zadaniem jest docieranie do młodzieży i pomoc w budowaniu wspólnoty. Na poziomie zaś państw członkowskich działania mają być skierowane na propagowanie systemów wsparcia i budowania zdolności organizacji społecznych, podnoszenie świadomości na temat ich możliwości oraz dostarczanie informacji o prawach i korzyściach przysługujących osobom młodym podczas wolontariatu lub służby obywatelskiej. Opracowując systemy krajowe, państwa członkowskie powinny dążyć do komplementarności i synergii z Europejskim Korpusem Solidarności.

Uwarunkowania i strategię rządowe oraz regionalne

Nowocześnie rozumiana ekonomia społeczna rozwija się w Polsce od ponad 30 lat. Nie znaczy to jednak, że wcześniej nie były realizowane inicjatywy, które mogłyby zostać zaklasyfikowane jako działania sektora ekonomii społecznej. Przykładem takich inicjatyw mogą być spółdzielnie uczniowskie, które funkcjonują już ponad 120 lat. Spółdzielnie te są przykładem podmiotu ekonomii społecznej, a jednocześnie spełniają ważną funkcję edukacyjną i przygotowują młode osoby do funkcjonowania na rynku w dorosłym życiu.

Podstawowym dokumentem o charakterze strategicznym, określającym cele oraz przedmiot ekonomii społecznej jest Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej (KPRES), przyjęty uchwałą Rady Ministrów nr 212 z dnia 26 października 2022 roku. Jest to kontynuacja i rozszerzenie wcześniejszych wersji tej strategii (od 2014 roku). Stanowi on program rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2021 roku, poz.

1057 z późn. zm.) i jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, ustanowionym w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju – Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, przyjętej uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 roku, a także innych krajowych strategii rozwoju.

KPRES wskazuje, że ekonomia społeczna to działalność na rzecz społeczności lokalnej dotycząca reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, świadczenia usług społecznych, realizowana w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego oraz innej działalności o charakterze odpłatnym.

KPRES w szczegółowy sposób przedstawia zasady włączania młodych osób w działalność sektora ekonomii społecznej oraz wskazuje korzyści z tego płynące. Podobnie jak kluczowe dokumenty Unii Europejskiej dotyczące tej kwestii KPRES uznaje, że rozwój ekonomii społecznej w znacznym stopniu zależy od tego, czy ekonomia społeczna i korzyści z niej płynące (także dla całego społeczeństwa) zaistnieją w świadomości społecznej. Jednocześnie zwraca uwagę, że jest to proces trudny i długotrwały, a jego podstawą jest przede wszystkim organiczna praca z młodzieżą. Powinna się ona odbywać przez aktywne poznawanie wartości i instrumentów ekonomii społecznej (m.in. w ramach spółdzielni uczniowskich). Poza spółdzielnią uczniowską miejscem poznawania ekonomii społecznej jest system edukacji (edukacja formalna i nieformalna) oraz działania poza tym systemem (edukacja pozaformalna). Jest to domena podmiotów ekonomii społecznej, przedsiębiorstw społecznych (w tym spółdzielni socjalnych) oraz podmiotów wspierających rozwój ekonomii społecznej, takich jak ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (OWES) i regionalne ośrodki polityki społecznej (ROPS).

W celu wdrożenia tych założeń Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej wskazuje konkretne obszary i priorytety interwencji publicznej, a także działania i zadania z nimi związane. W odniesieniu do polityki młodzieżowej i włączaniu osób młodych w sektor ekonomii społecznej na poziomie strategicznym jest to cel szczegółowy „Upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej”. Na poziomie zaś obszarów i priorytetów jest to obszar IV – „Solidarne społeczeństwo”. i priorytet 1 – „Kształtowanie wśród młodzieży pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej”.

Rezultatami tych działań będą:

1. zwiększenie członkostwa osób młodych poniżej 18. roku życia w podmiotach ekonomii społecznej oraz
2. wzrost do 2030 roku odsetka osób poniżej 18. roku życia w ogólnej liczbie członków stowarzyszeń, podobnych organizacji społecznych, fundacji i społecznych podmiotów wyznaniowych o 5 pp.

Działanie nakierowane na włączanie młodzieży w działalność sektora ekonomii społecznej jest zgodne ze Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i realizuje następujące kierunki interwencji:

- lepsze dopasowanie edukacji i uczenia się do potrzeb nowoczesnej gospodarki,
- rozwój kapitału społecznego.

Działania te, zaplanowane w obszarze IV – „Solidarne społeczeństwo”, mają się przyczynić do:

- nabywania kompetencji społecznych przez uczniów i studentów (współpracy, rozwiązywania problemów, działania w środowisku lokalnym i na jego rzecz),

- kształtowania postaw, wartości i zachowań sprzyjających budowaniu wspólnoty,
- kooperacji,
- kreatywności,
- otwartości,
- komunikacji (np. przez rozwijanie kreatywnego myślenia i współpracy, promowanie etosu pracy, uczciwości, szacunku dla prawa) i wzmacniania zaangażowania społecznego.

Dodatkowo – co bardzo ważne – będą również realizowane przedsięwzięcia sprzyjające lepszemu przygotowaniu kadr pracujących z młodzieżą do wprowadzania tematyki dotyczącej ekonomii społecznej. Obszar ten w odniesieniu do młodzieży i ekonomii społecznej składa się z trzech części (działań):

I. Działanie IV.1.1. Rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży w ramach i na rzecz ekonomii społecznej:

1. Będą tworzone i realizowane programy rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.
2. W działania te powinny być zaangażowane w szczególności podmioty ekonomii społecznej, w tym organizacje pozarządowe, a także samorządy lokalne, instytucje rynku pracy, instytucje kultury czy media.
3. Będzie promowana spółdzielczość jako forma rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodych ludzi. Spółdzielnia jako forma organizowania aktywności młodzieży wokół działań pobudzających przedsiębiorczość i aktywność społeczną ma potencjał rozwoju w kierunku jednego z podstawowych narzędzi kształtowania

w młodych ludziach kompetencji przydatnych na rynku pracy, a także budowania postaw solidarności stanowiących ideową podstawę ekonomii społecznej.

4. Będzie wspierany rozwój spółdzielczości w środowiskach młodzieżowych zarówno we współpracy ze szkołami, w których jest ona zakorzeniona od 1900 roku w formie spółdzielni uczniowskich, jak i w innych placówkach wspierania i wychowywania młodzieży, w szczególności instytucjach kultury, placówkach wychowawczych, resocjalizacyjnych i organizacjach pozarządowych.
5. Będzie również wspierany wolontariat, praktyki i staże zawodowe w podmiotach ekonomii społecznej.
6. Będą wspierane systemowe działania zmierzające do rozwijania kompetencji społecznych i przedsiębiorczych przez szkolenia w organizacjach pozarządowych czy fundusze młodzieżowe oferujące minigranty.
7. Będzie wspierane rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży przez udział w projektach i programach międzynarodowych (ponadnarodowych).

II. Działanie IV.1.2. Rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży w ramach edukacji formalnej:

1. Będzie wspierana realizacja celów kształcenia i treści nauczania z obszaru edukacji ekonomicznej, ustalonych w podstawie programowej dla szkoły podstawowej i szkół ponadpodstawowych, mających na celu rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych uczniów. Wskazują one m.in. na potrzebę kształtowania u uczniów postaw odpowiedzialności, wrażliwości i solidarności społecznej oraz postawy aktywności społecznej i gospodarczej, rozwijania

umiejętności komunikacji i współpracy, przygotowania do podejmowania działań zapobiegających wykluczeniu z życia społecznego, a także na potrzebę ukierunkowania na wartości takie jak społeczna odpowiedzialność biznesu czy wolontariat.

2. Będzie wspierana współpraca szkół prowadzących kształcenie zawodowe z sektorem ekonomii społecznej przez odbywanie praktyk zawodowych w przedsiębiorstwach społecznych.
3. Będzie wspierane wdrażanie w szkołach ponadpodstawowych inicjatyw związanych z sektorem ekonomii społecznej, a także ich współpraca z innymi instytucjami (np. uczelniami, biurami karier, OWES) w obszarze edukacji i upowszechnienia wiedzy o ekonomii społecznej.
4. Będzie wspierane włączanie ekonomii społecznej do działań akademickich biur karier, akademickich inkubatorów przedsiębiorczości oraz innych instytucji w ramach uczelni, które pomagają studentom wejść na rynek pracy.
5. Będzie także rozwijana oferta uczelni dotycząca realizacji ich misji jako forum aktywności społecznej, np. przez programy realizowane we współpracy z podmiotami ekonomii społecznej (PES).
6. Tematyka ekonomii społecznej będzie włączana do zajęć, w szczególności na kierunkach ekonomicznych, turystycznych, pedagogicznych i społecznych, ze szczególnym naciskiem na wykorzystanie jej jako instrumentu przeciwdziałania i walki z wykluczeniem społecznym oraz jako instrumentu rozwojowego dla wspólnot lokalnych.

III. Działanie IV.1.3. Przygotowanie kadr do pracy z młodzieżą w zakresie rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych:

1. Nauczyciele zostaną wyposażeni w pakiet edukacyjny, zawierający wszystkie potrzebne narzędzia i materiały – zarówno scenariusze lekcji, jak i inne materiały umożliwiające przekazywanie wiedzy na temat ekonomii społecznej. Zostaną też wyposażeni w komplet informacji dotyczących spółdzielczości młodzieżowej. Pakiet edukacyjny powinien skupiać się na:
  - kontekście funkcjonowania ekonomii społecznej (historii, wartościach, osiągnięciach), jej systemowym znaczeniu (w szczególności jako instrumentu pozwalającego dzięki aktywności ekonomicznej na realizację celów społecznych), perspektywie pracowniczej (związanej z wysoką jakością miejsc pracy),
  - potencjale do wzmacniania społeczności lokalnej,
  - na bardziej praktycznych aspektach, takich jak np. działalność w ramach spółdzielni lub innego podmiotu ekonomii społecznej.

Zajęcia prowadzone w oparciu o tak skonstruowane materiały przyczynią się do pobudzania postaw przedsiębiorczych u dzieci i młodzieży, a także pozwolą ukierunkować ten rozwój na kompetencje społeczne uzupełnione zinternalizowanym systemem wartości solidarności społecznej.

2. Zostaną także opracowane i upowszechnione programy doskonalenia nauczycieli w obszarze ekonomii społecznej, które pozwolą przygotować ich do skuteczniejszej pracy z młodzieżą nad jej potencjałem kompetencyjnym.

3. Zostanie opracowany pakiet edukacyjny w obszarze podnoszenia kompetencji społecznych i przedsiębiorczych u młodzieży.
4. OWES – jako instytucje, których rolą jest m.in. prowadzenie działalności animacyjnej i edukacyjnej wspierającej proces kształtowania świadomości społecznej, w tym młodzieży, postaw przedsiębiorczych i ekonomii społecznej – dysponują kadrą przygotowaną do prowadzenia tego typu działań na rzecz dzieci i młodzieży szkolnej.

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej wskazuje na istotną rolę PES i OWES jako interesariuszy, którzy w szczególności powinni być zaangażowani w ww. zadania. Jest to też zgodne ze strategią Unii Europejskiej, która kładzie nacisk na wykorzystanie w tym celu środków europejskich, przede wszystkim z Europejskiego Funduszu Społecznego Plus. Takie podejście jest zgodne z ustawą z dnia 5 sierpnia 2022 roku o ekonomii społecznej, który w art. 29 wymienia usługi wsparcia ekonomii społecznej realizowane przez OWES akredytowane przez Ministra Rodziny i Polityki Społecznej. Wśród nich są usługi animacji lokalnej, polegające na upowszechnianiu idei i zasad ekonomii społecznej, pobudzaniu aktywności społecznej w społecznościach lokalnych oraz inicjowaniu i rozwoju międzysektorowych partnerstw lokalnych oraz tworzenia podmiotów ekonomii społecznej.

Zgodnie z ustawą o ekonomii społecznej (art. 54) samorząd województwa przy pomocy ROPS koordynuje na poziomie regionu działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, w tym m.in.:

- opracowuje regionalny program rozwoju na rzecz ekonomii społecznej na podstawie ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, zgodny ze strategią rozwoju województwa w zakresie polityki społecznej;

- opracowuje i konsultuje z podmiotami ekonomii społecznej zakres interwencji w obszarze ekonomii społecznej w programach oraz innych dokumentach, w szczególności służących realizacji umowy partnerstwa, o której mowa w art. 5 pkt 9a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju;
- wspiera tworzenie wspólnych przedsięwzięć podmiotów ekonomii społecznej w celu zwiększenia ich potencjału oraz wspólnej realizacji usług społecznych;
- upowszechnia wiedzę o ekonomii społecznej na poziomie regionalnym.

Mając na uwadze powyższe, należy zauważyć, że wszelkie strategie dotyczące strategii rozwoju polityki młodzieżowej w kontekście ekonomii społecznej – na poziomie Unii Europejskiej, poziomie rządowym i regionalnym – są komplementarne i dążą do wspólnego celu. Strategie te zakładają ponadto współpracę wielu interesariuszy ekonomii społecznej i kładą szczególny nacisk na efektywne wykorzystanie środków europejskich, a także na budowanie spójnego i efektywnego systemu wsparcia przedsiębiorczości społecznej i włączania w nią młodych osób (przez edukację i działania praktyczne). Dlatego tak ważna w tym procesie jest rola OWES akredytowanych przez ministra ds. zabezpieczenia społecznego (na poziomie subregionu) oraz ROPS, które koordynują rozwój ekonomii społecznej w województwie.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA W SYSTEMIE EDUKACJI FORMALNEJ I POZAFORMALNEJ

Obecny system edukacji zarówno w szkołach publicznych, jak i niepublicznych powinien uwzględnić rolę, którą w zmieniającej się dynamicznie gospodarce zaczyna odgrywać przedsiębiorczość społeczna. Należy bowiem pamiętać, że modyfikacje gospodarki stanowią konsekwencję przeobrażeń jej otoczenia: rynkowego, społecznego czy politycznego. Stąd przedsiębiorczość społeczna stanowi odpowiedź na zmiany, jakie w życiu społecznym wywołały zdarzenia ekonomiczne i polityczne ostatnich lat. Ponadto kryzys finansowy, wywołany m.in. pandemią czy wojną w Ukrainie, w dużym stopniu wpływa na społeczeństwo, na postrzeganą przez nie rzeczywistość i życiowe wybory dokonywane przez jego członków. Dotyczy to również przedsiębiorczości, która do tej pory była głównie postrzegana przez pryzmat ekonomiczny, a teraz zaczyna stawać się narzędziem zmian społecznych realizowanych w duchu odpowiedzialności społecznej i ekologicznej. Dlatego tak ważna jest konieczność uwzględnienia tego aspektu w obecnie obowiązujących podstawach programowych nauczania obok przedmiotu podstawy przedsiębiorczości czy uzupełniającego ten przedmiot.

Niniejsze opracowanie ma przybliżyć tematykę przedsiębiorczości społecznej oraz zaproponować jej miejsce w systemie edukacji – zarówno tej formalnej, pod którą rozumiemy edukację szkolną, jak i tej pozaformalnej – odbywającej się poza szkołą (warsztaty, szkolenia, kursy itp.). Należy bowiem mieć na uwadze fakt, iż uczniowie szkół ponadpodstawowych, którzy w najbliższym czasie będą kończyć edukację szkolną i wkroczą na ścieżkę zawodową, zastaną zupełnie inny świat niż ten, w którym był tworzony dotychczasowy system

edukacji. Dlatego tak ważne – nie tylko w kontekście tematyki przedsiębiorczości społecznej – jest dbanie o to, by system w miarę sprawnie odpowiadał na wszelkie zmiany zachodzące w świecie. Stąd opracowanie ma przekonać czytelnika, iż przedsiębiorczość społeczna jest rezultatem takich zmian i powinna być uwzględniona w systemach nauczania na wszystkich etapach edukacji. Opracowanie powstaje w momencie istotnym z punktu widzenia treści programów nauczania w szkołach, dotyczących przedsiębiorczości i przedsiębiorczości społecznej. 20 stycznia 2022 roku Minister Edukacji i Nauki ogłosił zmiany w programach nauczania, które będą polegały na zastąpieniu dotychczasowego przedmiotu podstaw przedsiębiorczości nowym: biznes i zarządzanie, który ma zostać wprowadzony od 1 września 2023 roku do szkół, a od 2027 roku ma stać się przedmiotem dodatkowym na poziomie rozszerzonym na egzaminie maturalnym.

Przedsiębiorczość społeczna w krajowym porządku prawnym – jej rola i cele w kontekście edukacji formalnej i pozaformalnej

Do tej pory obszar ekonomii społecznej nie stanowił przedmiotu regulacji prawnej *sensu stricto*. Pod pojęciem ekonomii społecznej rozumiano przede wszystkim działalność podmiotów społecznych, organizacji pozarządowych, podmiotów reintegracyjnych (warsztaty terapii zajęciowej, zakłady pracy chronionej, zakłady aktywności zawodowej), centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej i spółdzielni socjalnych, którym przyświecał wspólny cel związany z realizacją misji społecznej. Podmioty te działały jednak w oparciu o odrębne regulacje i nie istniał żaden akt prawny, regulujący wspólne obszary, w których te podmioty działały. 30 października 2022 roku w życie weszły przepisy ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 roku

o ekonomii społecznej (Dz.U. poz. 1812), które wywarły duży wpływ na dotychczasowe postrzeganie ekonomii społecznej. Ustawa ta w głównej mierze ma za zadanie uporządkować obszar przedsiębiorczości społecznej, regulując organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego. Ponadto ustawa ta określa zasady uzyskiwania i utraty statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym. Wprowadza też instrumenty wsparcia przedsiębiorstwa społecznego oraz zasady i formy wspierania rozwoju ekonomii społecznej przez organy administracji publicznej. Ustawa zawiera również definicję ekonomii społecznej, przez którą należy rozumieć działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej dotyczącą:

- reintegracji społecznej i zawodowej,
- tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- świadczenia usług społecznych,

realizowaną w formie:

- działalności gospodarczej,
- działalności pożytku publicznego,
- innej działalności o charakterze odpłatnym.

Co prawda sama ustawa nie odnosi się bezpośrednio do systemu edukacji, jednakże regulację tę należy uwzględnić przy ustalaniu miejsca i roli samej przedsiębiorczości społecznej w systemie edukacji. Kolejnym, równie ważnym zagadnieniem jest sprawa spółdzielni uczniowskich, które do tej pory nie doczekały się kompleksowej regulacji prawnej, jednakże możliwość ich tworzenia wynika z przepisów prawa spółdzielczego i prawa oświatowego. Zgodnie z art. 259 §2 pkt 5 Prawa spółdzielczego: „Do zadań Krajowej Rady Spółdzielczej należy: (...) organizowanie działalności naukowo-badawczej,

szkoleniowej i informacyjnej, propagowanie działalności kulturalno-oświatowej członków, podejmowanie inicjatyw związanych z rozwojem ruchu spółdzielczego w Rzeczypospolitej Polskiej, w tym rozwoju spółdzielczości uczniowskiej, oraz kształtowanie sprzyjających warunków dla rozwoju ruchu spółdzielczego”. Z kolei art. 86 Prawa oświatowego („Stowarzyszenia i inne organizacje działające w szkole”) zawiera podstawę pozwalającą przyjąć, iż w szkole mogą funkcjonować również spółdzielnie uczniowskie. Przepis ten wskazuje bowiem, iż w szkole mogą działać z wyjątkiem partii i organizacji politycznych stowarzyszenia i inne organizacje, a w szczególności organizacje harcerskie, których celem statutowym jest działalność wychowawcza albo rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej i innowacyjnej szkoły lub placówki. Podjęcie przez stowarzyszenie lub inną organizację działań edukacyjnych w szkole lub placówce edukacyjnej wymaga uzyskania zgody dyrektora, wyrażonej po uprzednim uzgodnieniu warunków tej działalności oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii rady szkoły lub placówki i rady rodziców.

Przedsiębiorczość i przedsiębiorczość społeczna w systemie edukacji

Przechodząc do omówienia miejsca przedsiębiorczości w systemie edukacji, nie sposób nie odnieść się do krótkiego streszczenia obecnej struktury kształcenia obowiązującego w Polsce. Struktura ta składa się z kolejnych etapów edukacyjnych, odpowiadających określonym typom szkół. I tak, mamy I i II etap kształcenia, które odpowiadają, odpowiednio klasom I-III (edukacja wczesnoszkolna: kształcenie zintegrowane) i IV-VIII (nauczanie przedmiotowe) szkoły podstawowej. Kolejny etap kształcenia dotyczy kształcenia w szkołach ponadpodstawowych, tj. czteroletnim liceum ogólnokształcącym, pięcioletnim

technikum oraz trzyletniej branżowej szkole I i II stopnia oraz w szkole policealnej. Zgodnie z art. 47 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 roku Prawo oświatowe (tj. Dz.U. z 2021 roku, poz. 1082) minister właściwy ds. oświaty i wychowania określił w drodze rozporządzeń podstawy programowe form wychowania (przedszkolnego i szkolnego), uwzględniając w szczególności zestaw celów kształcenia i treści nauczania, umiejętności uczniów, a także zadań wychowawczo-profilaktycznych szkoły odpowiednio do poszczególnych etapów edukacyjnych i typów szkół. W ten sam sposób zostały określone ramowe plany nauczania dla poszczególnych typów szkół, uwzględniając zakres celów kształcenia i treści nauczania określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego, potrzebę dostosowania oferty edukacyjnej szkół do potrzeb i zainteresowań uczniów oraz potrzeb rynku pracy, a także realizację zajęć edukacyjnych, o których mowa w art. 109 ust. 2 ustawy o systemie oświaty, oraz możliwość przygotowania uczniów do uzyskania umiejętności przydatnych do wykonywania określonego zawodu. Podstawy programowe zostały określone w przepisach rozporządzeń Ministra Edukacji Narodowej:

1. z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. poz. 356 z późn. zm.). Podstawa programowa dotyczy szkół tzw. nowego typu (ośmioletniej szkoły podstawowej, branżowej szkoły I stopnia, szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy, szkoły policealnej);

2. z dnia 27 sierpnia 2012 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. poz. 977 z późn. zm.) –dotyczy szkół tzw. starego typu (sześćoletniej szkoły podstawowej, gimnazjum, zasadniczej szkoły zawodowej, trzyletniego liceum ogólnokształcącego, czteroletniego technikum, szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy, szkoły policealnej);
3. z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. poz. 467). Podstawa programowa dotyczy szkół tzw. nowego typu (czteroletniego liceum ogólnokształcącego, pięcioletniego technikum, branżowej szkoły II stopnia);
4. z dnia 7 lutego 2012 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach (Dz.U. poz. 184);
5. z dnia 31 marca 2017 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach (Dz.U. poz. 860).

Ponadto należy wskazać, iż obecnie w Ministerstwie Edukacji i Nauki trwają prace nad zmianą podstawy programowej kształcenia ogólnego dla przedmiotu podstawy przedsiębiorczości i zastąpieniu go podstawą programową kształcenia ogólnego dla przedmiotu biznes i zarządzanie – zakres podstawowy oraz określeniu podstawy programowej kształcenia ogólnego dla przedmiotu biznes i zarządzanie – zakres rozszerzony. W niniejszym opracowaniu powyższe zmiany zostały uwzględnione, choć nie ma w obecnej chwili gwarancji, że proces legislacyjny zakończy się wprowadzeniem ww. zmian w kształcie znanym na dzień sporządzenia tej analizy.

Przedsiębiorczość jako kompetencja pojawia się więc w podstawach programowych kształcenia na wszystkich etapach kształcenia. Jako przedmiot zaś pojawia się w programach nauczania klas szkół ponadpodstawowych. W załącznikach do rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych z dnia 7 lutego 2012 roku (Dz.U. poz. 204) przedmiot podstawy przedsiębiorczości pojawia się w wymiarze minimalnym jako przedmiot obowiązkowy na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej w trzyletnim okresie nauczania (60 godzin), w liceum ogólnokształcącym w trzyletnim okresie nauczania (60 godzin), w technikum w czteroletnim okresie nauczania (60 godzin), w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych w trzyletnim okresie nauczania (30 godzin), w liceum ogólnokształcącym prowadzącym zajęcia w formie zaocznej (20 godzin). W szkole policealnej dla dorosłych w dwuletnim okresie nauczania podstawy przedsiębiorczości są prowadzone dla słuchaczy, którzy na wcześniejszym etapie edukacyjnym nie realizowali tego przedmiotu – wówczas ich wymiar wynosi odpowiednio: 30 godzin (w szkole policealnej prowadzącej zajęcia w formie stacjonarnej) i 20 godzin (w szkole policealnej prowadzącej zajęcia w formie zaocznej). Ponadto w przypadku rocznego, półtorarocznego lub dwupółletniego okresu nauczania wymiar godzin określony dla dwuletniego okresu nauczania ulega odpowiednio zmniejszeniu lub zwiększeniu przy zachowaniu minimalnego wymiaru godzin przedmiotu podstawy przedsiębiorczości przewidzianego dla dwuletniego okresu nauczania. Szerzej o nauce przedsiębiorczości dowiadujemy się z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia

ogólnego dla szkoły policealnej z dnia 14 lutego 2017 roku (Dz.U. poz. 356). Analizując kwestie wprowadzenia podstaw przedsiębiorczości społecznej w szkołach, najprościej byłoby uwzględnić ww. kwestie w opisie podstaw programowych przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, które zawarto w poszczególnych rozporządzeniach wskazanych powyżej. Dużo trudniej jest określić, jakie kwestie odnoszące się do przedsiębiorczości społecznej należałoby uwzględnić w tym uzupełnieniu. Należy także zwrócić uwagę na fakt, **iż w obecnym stanie prawnym możliwe jest edukowanie uczniów w tematyce przedsiębiorczości społecznej, przy czym decyzja w tym temacie pozostaje indywidualną kwestią poszczególnych szkół.** Chodzi tu o praktyczne zastosowanie art. 86 Prawa oświatowego, który pozwala szkołom podejmować współpracę ze stowarzyszeniami i z innymi organizacjami działającymi w szkole. Istotne jest więc to, by równolegle z pracami legislacyjnymi zmierzającymi do zmiany treści rozporządzeń programowych i wprowadzenia tematyki przedsiębiorczości społecznej do przedmiotu podstawy przedsiębiorczości prowadzić aktywne działania promujące formy współpracy szkół z organizacjami zajmującymi się przedsiębiorczością społeczną.

Przedsiębiorczość i przedsiębiorczość społeczna jako kompetencja ucznia

Uczniowie szkół ponadpodstawowych, wkraczając w dorosłość, znajdą się w warunkach presji konkurencyjnej oraz zróżnicowanych wymagań rynku pracy. Powinni więc posiadać podstawową wiedzę nie tylko z nauk ścisłych, przyrodniczych, humanistycznych i przedmiotów zawodowych, lecz także społecznych, a zwłaszcza ekonomicznych. Wiedza ta daje podstawy do kształtowania umiejętności oraz postaw przedsiębiorczych potrzebnych do funkcjonowania we współczesnej, globalnie uwarunkowanej gospodarce.

W tym kontekście równie istotne stają się postawy promowane przez ekonomię społeczną, których nie można sprowadzić wyłącznie do wrażliwości społecznej w biznesie czy odpowiedzialności społecznej w prowadzonej działalności gospodarczej. Obecnie przedmiot podstawy przedsiębiorczości stanowi syntezę wiedzy z ekonomii, zarządzania i finansów, uzupełnioną elementami politologii – wiedzy o państwie i prawie. Wiedza teoretyczna jest uzupełniona elementami wiedzy praktycznej z prowadzenia przedsiębiorstw. Byłoby zasadne – w świetle nowej regulacji prawnej dotyczącej ekonomii społecznej – uzupełnienie ww. przedmiotu o wiedzę teoretyczną i praktyczną dotyczącą przedsiębiorczości społecznej, tak by uczeń – w przyszłości potencjalny przedsiębiorca bądź przedstawiciel podmiotu współpracującego z przedsiębiorcą – był świadomy tego, że realizując indywidualne cele ekonomiczne, może być jednocześnie społecznie odpowiedzialny w swoich dążeniach i działaniach. Przyjęcie takich założeń edukacyjnych pozwoli osiągnąć kolejny cel dydaktyczny przedmiotu, którym będzie przygotowanie uczniów do planowania swojej przyszłości ze świadomością tego, że swoją postawą i wyborami mogą wpływać nie tylko na swoją sytuację materialną czy życiową, lecz także jednocześnie rozwiązywać problemy społeczne w swoim otoczeniu. Taka podstawa programowa pozwoli zatem przygotować uczniów do aktywności gospodarczej, a także do większej aktywności społecznej uzupełnionej o aspekt świadomości istnienia problemów społecznych oraz narzędzi pozwalających te problemy rozwiązywać.

Analiza programu przedmiotu biznes i zarządzanie w kontekście przedsiębiorczości społecznej

Zgodnie z założeniami projektu rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 24 października 2022 roku zmieniającego rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla

liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia dotychczasowy przedmiot podstawy przedsiębiorczości zostanie zastąpiony przedmiotem biznes i zarządzanie. Głównym celem przedmiotu ma być wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności oraz kształtowanie postaw, które pozwolą na aktywne działanie i odnoszenie sukcesów na różnych polach – nie tylko w wymiarze biznesowym, lecz także prywatnym, rodzinnym, zawodowym i społecznym. Wśród założeń znajdują się również odniesienia do przedsiębiorczości społecznej. W procesie kształcenia uczniowie mają zdobywać wiedzę, jak – podejmując indywidualne wybory – działać przedsiębiorczo (w tym prowadząc własny biznes), a zarazem być społecznie odpowiedzialnym. W zakresie podstawowym treści nauczania pojawia się temat „Przedsiębiorstwo: zarządzanie przedsiębiorstwem, własny biznes i jego otoczenie, finanse przedsiębiorstwa, etyka w biznesie, społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw”. W ramach tego obszaru uczeń ma zdobywać wiedzę m.in. na temat tego, jak rozumieć istotę i cele społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. W zakresie rozszerzonym ma być położony nacisk na:

- kształtowanie postawy, która pozwoli uczniowi i przyszłemu dorosłemu dostrzec znaczenie etyki życia społeczno-gospodarczego i społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w procesie rozwoju gospodarczego,
- docenienie roli odpowiedzialnego pracodawcy,
- przedstawienie korzyści stosowania zasad społecznej odpowiedzialności biznesu dla różnych grup interesariuszy.

W wymaganiach szczegółowych treści nauczania znajdują się następujące zapisy: „Uczeń klasyfikuje przedsiębiorstwa według kryteriów: rodzaju prowadzonej działalności, celów działalności, wielkości i formy własności, oraz charakteryzuje innowacyjne modele biznesu, w tym start-upy i przedsiębiorstwa społeczne. Uczeń znajduje

pomysł na własne przedsięwzięcie biznesowe lub społeczne, wykorzystując zebrane dane rynkowe (w tym wielkość rynku, strukturę konkurencji i klientów lub beneficjentów) i wskazując sposoby wyróżnienia się na rynku. Ponadto uczeń dostrzega możliwości rozwoju przedsiębiorstwa i osiągnięcia sukcesu rynkowego przy pełnym poszanowaniu zasad etycznych w biznesie, w tym społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa – *Corporate Social Responsibility (CSR)*”.

W części rozszerzonej programu pojawiają się elementy warsztatowe w pracy zespołowej nad projektem przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, w którego ramach uczniowie docelowo mają rozwijać kompetencje niezbędne do prowadzenia własnego przedsięwzięcia biznesowego. Działania te mają na celu zespołowe przygotowanie i prezentację projektu przedsięwzięcia biznesowego lub społecznego, a jej przygotowanie poprzedzają prace zespołu nad przygotowaniem analizy SWOT i pozostałych elementów składających się na biznesplan z zastosowaniem instrumentów marketingowych. Ze względu na pracochętność i złożoność przygotowania projektu należy na jego realizację przeznaczyć minimum 20 proc. czasu określonego na realizowanie przedmiotu biznes i zarządzanie w zakresie rozszerzonym. Analizując powyższe założenia rozporządzenia w kontekście ujęcia w nowym przedmiocie elementów przedsiębiorczości społecznej, należy uznać, że jest to dobra, chociaż niewystarczająca zmiana w stosunku do treści dotychczasowych. Przede wszystkim należałoby rozszerzyć treści programowe o wyjaśnienie, czym jest przedsięwzięcie społeczne, któremu tak znaczącą rolę przyznano na poziomie rozszerzonym. Należałoby ująć je w taki sposób, by uczeń, pracując nad rozwiązaniami, które wybrał, miał świadomość, czym jest pomysł łączący elementy biznesowe ze społecznymi, jakie podobne przedsięwzięcia są realizowane w rzeczywistości. Należałoby również szerzej ująć tematykę przedsiębiorstwa społecznego jako podmiotu gospodarki konkurencyjnego wobec zwykłego przedsiębiorstwa,

a jednocześnie realizującego cele społeczne. Warto również – zarówno w zakresie podstawowym, jak i rozszerzonym przedmiotu – uzupełnić treść nauczania o kazusy – przykłady dobrych praktyk czy spotkania z przedstawicielami przedsiębiorstw społecznych działających lokalnie. W tej mierze warto również umożliwić szkole współpracę z organizacjami, które na co dzień działają w obszarze ekonomii społecznej, doradzają i edukują. Dobrym przykładem są tu ośrodki wsparcia ekonomii społecznej, które mogą działać jako uzupełnienie części praktycznej przedmiotu biznes i zarządzanie.

Podsumowanie

Przedsiębiorczość i przedsiębiorczość społeczna w programach nauczania szkół wszystkich szczebli powinny wzajemnie się uzupełniać i przenikać. Oznacza to, że nie ma potrzeby wyodrębniać przedsiębiorczości społecznej jako odrębnego przedmiotu nauczania. Zakładane w 2023 roku zmiany w programach nauczania w obszarze, w którym dotyczą nauczania przedsiębiorczości w ramach nowego przedmiotu biznes i zarządzanie (do tej pory zawartego w przedmiocie podstawy przedsiębiorczości), należy ocenić pozytywnie w kontekście uwzględnienia w nim przedsiębiorczości społecznej. Jednocześnie należy zauważyć, że w analizowanym programie tego przedmiotu mogłoby znaleźć się więcej odniesień do ekonomii społecznej, co uzasadnione jest choćby tym, iż w dniu 30 października 2022 roku w życie weszły przepisy ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 roku o ekonomii społecznej (Dz.U. poz. 1812). Elementy wynikające z powyższej ustawy, takie jak: podmiot ekonomii społecznej, przedsiębiorstwo społeczne czy ekonomia społeczna jako środowisko czy otoczenie sektora przedsiębiorczości społecznej, warto uwzględnić w projektowanym programie nauczania nowego przedmiotu.

03

W poniższych czterech studiach przypadków przedstawiamy różnorodne strategie wdrażane przez organizacje pozarządowe pracujące z młodzieżą. Realizują one różne cele szczegółowe i pracują z różnymi grupami docelowymi. Niezmienny zostaje cel główny – aktywizacja młodzieży i wzmacnianie jej kompetencji przedsiębiorczych i społecznych.

STOWARZYSZENIE M-LAB

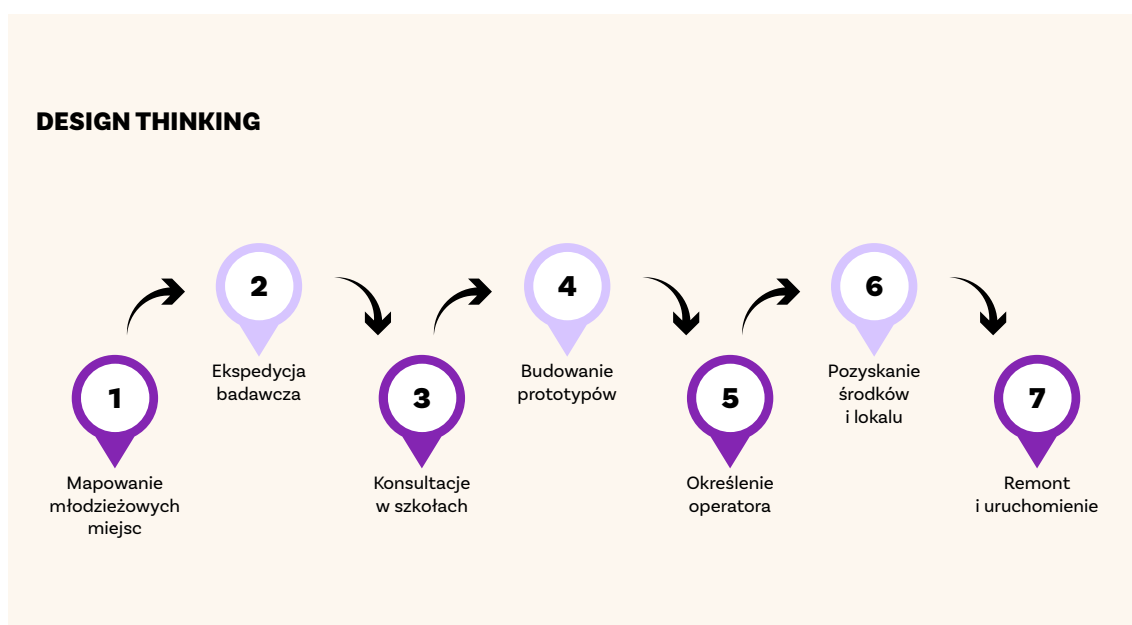

Cel analizy

Studium przypadku zostało przygotowane, by zaprezentować dobre praktyki niezbędne do opracowania kluczowych założeń modelu przedsiębiorczości młodzieży i rozwoju kompetencji społecznych w Wielkopolsce. Model posłuży jako podstawa do realizacji programu wsparcia inicjatywnych grup młodzieżowych w kwestii realizacji własnych, autorskich projektów edukacyjnych. Jego najważniejszym celem jest zwiększenie udziału młodzieży w lokalnym życiu społecznym. W związku z tym do analizy została wybrana dobra praktyka z dziedziny skutecznego zwiększania poziomu aktywności obywatelskiej młodzieży, w szczególności obejmującej działania na rzecz społeczności lokalnej w obszarze spraw ważnych z perspektywy młodzieży. Analizowany przypadek koncentruje się na uczestnictwie młodzieży i włączeniu jej w aktywne działanie w jej własnej sprawie. Szczególnie istotnym elementem przedsięwzięcia jest uwzględnienie perspektywy właśnie młodych ludzi na etapie planowania przyszłości rozwoju miasta – wspólnie zastanawiają się oni, jak będzie się im

mieszkało i co będzie działo się w Koninie dzięki ich aktywności. Najważniejszym celem stowarzyszenia jest aktywizacja społeczna młodzieży przez uczestnictwo w różnych formach życia społecznego, realizację projektów młodzieżowych i organizację czasu wolnego.

Opis przypadku

1. Plan działania M-Lab. Źródło: opracowanie własne.

Stowarzyszenie M-LAB powstało, by tworzyć warunki do rozwoju kreatywnych i innowacyjnych postaw młodzieży w Koninie, budować u niej poczucie sprawczości oraz kształtować postawy społeczne i obywatelskie. Młodzież dzięki wspólnemu działaniu tworzy rozwiązania dla siebie, dyskutuje i wypracowuje kierunki zmian, które w danym momencie są niezbędne do wprowadzenia m.in. w edukacji, i przedstawia je władzom miasta. Grupą docelową stowarzyszenia jest młodzież w wieku 13–25 lat. M-LAB tworzy również grupa dorosłych animatorów – społeczników, pedagogów, animatorów kultury, specjalistów z różnych dziedzin. Zarówno młodzież z konińskich szkół

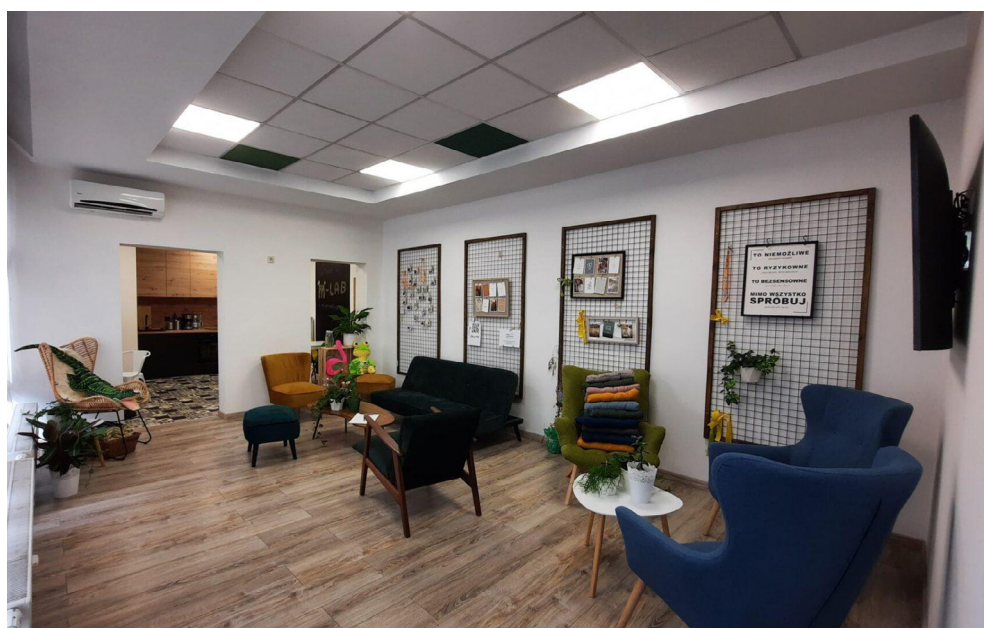
i uczelni, jak i sami animatorzy działają w ramach wolontariatu i współdziałają na partnerskich zasadach. M-LAB współpracuje z placówkami oświatowymi, dyrekcjami, nauczycielami, samorządami uczniowskimi, władzami samorządowymi i organizacjami pozarządowymi. Choć swoją działalność M-LAB rozpoczął w 2018 roku jako grupa inicjatywna, to dopiero w lutym następnego roku otrzymał oficjalnie status stowarzyszenia, co pozwoliło mu lepiej zorganizować pracę, mieć większy wpływ na kształtowanie polityki lokalnej, a przede wszystkim dało szansę ubiegania się o dofinansowanie działań. Od tego czasu młodzież miała większe możliwości realizacji zamierzonych celów i projektów właśnie dzięki środkom finansowym. Praca stowarzyszenia w głównej mierze opiera się na metodzie *design thinking*, w której każdy etap dostarcza uczestnikom niezbędnych informacji do realizacji następnego.

Metodę działania M-LAB-u można rozpisać na następujące etapy:

- 1. Mapowanie młodzieżowych miejsc** to tworzenie tzw. M-BAZY. M-BAZA powstała jako odpowiedź na słaby przepływ informacji o miejscach w Koninie przyjaznych młodzieży i – co ważne – bezpiecznych. Młodzież chce się spotykać, ale też często nie wie, gdzie można zorganizować takie spotkanie. Właśnie dlatego M-BAZA jest na bieżąco aktualizowana i znajdują się w niej m.in.: biblioteka, domy kultury, kawiarnie czy restauracje. Każdy młody mieszkaniec Konina może zgłosić takie miejsce, którego jeszcze nie ma w bazie – to pozytywnie wpływa na możliwość spotkania nowych ludzi i nawiązywania znajomości przez młodzież. Dzięki wspólnemu działaniu przy tworzeniu mapy rośnie poczucie młodzieżowej wspólnoty, która tworzy miasto dostosowane do swoich potrzeb (<https://m-lab.konin.pl/m-baza/>).

- 2. Ekspedycja badawcza** to poznanie odbiorców, działanie, które skupiało się wokół dwóch konkretnych działań: obserwacji na miejscu oraz bezpośredniego kontaktu z młodzieżą. Ekspedycję badawczą przeprowadzała młodzież z M-LAB – sama przygotowała pytania i sama wybierała miejsca spośród tych zgłaszanych do M-BAZY.
- 3. Konsultacje w szkołach** – pogłębianie wiedzy na temat potrzeb młodzieży przez konsultacje warsztatowo-metodologiczne, prowadzone przez Agnieszkę Gołębiowską, prezeskę M-LAB, w konińskich szkołach ponadpodstawowych.
- 4. Budowanie prototypów** – zaangażowanie konińskich szkół w testowanie pomysłów na ciekawe miejsca młodzieżowe. W prototypowanie ponownie zostały zaangażowane konińskie szkoły i z 500 pomysłów młodzi projektanci wybrali pięć o największym potencjale, które są przekształcane na konkretne rozwiązania w M-LAB. To: Tuba Sportu (miejsce integracji wokół wspólnie realizowanej pasji sportowej), Kreatywna Strefa Beztroski (miejsce, gdzie można poczuć beztroskę dzieciństwa), Żywy Facebook (miejsce poznawania i nawiązywania więzi), Przestrzeń Dźwięków (miejsce, gdzie każdy może być muzykiem – tworzyć, doświadczać i bawić się muzyką) oraz ZetPeT Pracownia (miejsce, w którym młodzi będą mogli wspólnie spędzać czas i realizować własne pomysły).
- 5. Określenie operatora** – poszukiwanie operatora lokalu (finansowania), w którym powstanie przestrzeń dla młodych. Z uwagi na trudności związane ze znalezieniem odpowiednich miejsc stowarzyszenie podjęło decyzję, że samo zostanie operatorem. Dopiero po otrzymaniu grantu w ramach projektu MAK (Młodzi Ambasadorzy Klimatu – więcej o projekcie w dalszej części opisu) była możliwa realizacja zamierzonego planu.

6. **Pozyskiwanie środków i lokalu** – M-LAB utrzymuje się głównie z projektów, a lokal stowarzyszenie otrzymało od miasta. Stowarzyszenie nie płaci za najem, jest jednak zobowiązane do utrzymania lokalu z własnych środków.
7. **Remont i uruchomienie** – siedziba M-LAB została uruchomiona przez stowarzyszenie w partnerstwie z miastem Koninem. Miasto udostępniło lokal, a remont i wyposażenie lokalu zostało zrealizowane w ramach projektu Młodzi Ambasadorzy Klimatu finansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię z funduszy EOG w ramach programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny. Tworzenie tego miejsca wsparły finansowo m.in.: Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Koninie, Miejski Zakład Gospodarki Odpadami Komunalnymi, Leroy Merlin, Smurfit Kappa oraz Wielkopolski Ośrodek Ekonomii Społecznej prowadzony przez Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych.

2. Siedziba M-LAB w Koninie, źródło: <https://m-lab.konin.pl>

Ważnym elementem działań stowarzyszenia jest idea samodzielnej pracy – w końcu jest to miejsce stworzone przez młodych i dla młodych, którzy mają przestrzeń do realizacji własnych działań bez ingerencji starszych (choć pod ich okiem). Miejsce ma budować poczucie siły sprawczej i pobudzać wypracowanie postawy twórczej w procesie diagnozowania potrzeb i podejmowania działań. Partnerem wiodącym ds. rozwoju młodzieżowego ruchu społecznego wokół M-LAB jest Młodzieżowy Dom Kultury w Koninie. Wśród organizowanych przez młodzież wydarzeń są m.in. M-walentynki, Halloween, pokazy filmowe czy wspólne gry w planszówki. Za organizację takich wydarzeń odpowiada młodzież z M-LAB. Ponadto stowarzyszenie organizuje i/lub bierze udział w następujących przedsięwzięciach:

- „(Nie)Kongres Szkoła naszych marzeń” – pomysł powstał z marzeń o szkole pełnej dialogu i kreatywności. Kongres zgromadził przedstawicieli samorządu, dyrektorów szkół i przedszkoli, nauczycieli, aktywistów działających oddolnie na rzecz idei nowej edukacji, rodziców oraz samych młodych ludzi, którzy wspólnie walczą o wizję lepszej edukacji i możliwość wprowadzenia jej w szkołach na terenie Konina i powiatu konińskiego. Młodzież z M-LAB uczestniczyła w przeprowadzeniu diagnozy problemów lokalnej edukacji oraz wypracowywaniu wizji zmiany. Członkowie stowarzyszenia brali udział w opracowaniu planu kongresu, zaprosili ekspertów z dziedziny technik Applied Drama, Open Space Technology, którymi zresztą zrealizowano to wydarzenie, oraz dyrektora ds. edukacji w Drumduan School w Forres w Szkocji – alternatywnej szkoły, którą wyróżnia nauka w duchu partnerstwa i demokracji.

3. Zespół M-LAB, źródło: <https://m-lab.konin.pl/>

- Europejski Tydzień Młodzieży w Koninie, w którego ramach M-LAB przygotował cykl spotkań młodzieżowych na wybrane przez młodych ludzi szczególnie ważne tematy, w tym: możliwości zarabiania pieniędzy przez młodzież, miejsca spotkań i spędzanie czasu wolnego, perspektywy dla młodych w Koninie oraz problemy nietolerancji, samotności, odrzucenia, z którymi spotykają się na co dzień, spotęgowane jeszcze przez doświadczenia z czasu pandemii. Tematy zostały wybrane podczas badania ankietowanego przygotowanego przez młodzież. Warto podkreślić, że wzięło w niej udział blisko 450 osób, co pokazuje zaangażowanie młodych ludzi w ich własnej sprawie. Ostatecznie zorganizowano aż dziewięć spotkań, na których młodzież decydowała, co chce zrobić z zebraną wiedzą – czy chce ją w jakiś sposób opracować i upublicznić, komuś przekazać, opublikować w mediach, czy też zorganizować jakieś działanie związane z którymś z omawianych tematów. I tak właśnie powstawały kolejne możliwości działań stowarzyszenia – jesienny

cykl spotkań i współpraca z Młodzieżową Radą Miasta Konina.

- Młodzież z M-LAB przeprowadziła również badanie opinii dzieci i młodzieży w mieście oraz opracowała „Diagnozę sytuacji dzieci i młodzieży w Koninie”. Na ich podstawie powstał „Plan rozwoju działań na rzecz dzieci i młodzieży w Koninie na lata 2022–2030” (dostępny tutaj: <https://tiny.pl/9svl3>).
- Tydzień Praw Dziecka w Koninie, który poprzedziło badanie opinii dzieci i młodzieży na temat praw dziecka. W organizację wydarzenia została zaangażowana Młodzieżowa Rada Miasta Konina oraz szkoły podstawowe i ponadpodstawowe. Uczniowie we wszystkich szkołach w Koninie organizowali: konkursy, debaty, gazetki i wystawy, prezentacje, tworzyli filmy, koncerty, dni poświęcone konkretnym prawom.

Jednym z większym projektów, do którego przystąpiło stowarzyszenie, jest projekt **Młodzi Ambasadorzy Klimatu**.

4. Młodzi Ambasadorzy Klimatu,
źródło: <https://m-lab.konin.pl/mlodzi-ambasadorzy-klimatu/>

Projekt ma na celu zwiększenie aktywnego udziału młodzieży w kształtowaniu lokalnej polityki klimatycznej. Jest realizowany we współpracy z samorządem miasta Konina oraz Radą Hrabstwa Agder w Norwegii. W realizacji projektu ściśle uczestniczy również Młodzieżowa Rada Miasta Konina. W 2021 roku stowarzyszenie pozyskało dofinansowanie w wysokości 481 tys. zł na realizację projektu – 100 proc. dofinansowania pochodzi z programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny z funduszy norweskich, a projekt M-LAB zajął trzecie miejsce w gronie kilkudziesięciu projektów z Polski. W ramach projektu zostały utworzone grupy Młodzieżowych Ambasadorów Klimatu (MAK) zarówno w Koninie, jak i w norweskim Agder. Grupy przez działania w lokalnej społeczności, a także razem z nią i władzami samorządowymi inicjują i wprowadzają rozwiązania na rzecz klimatu, które zostały przedstawione i promowane podczas Młodzieżowego Międzynarodowego Mityngu Klimatycznego. W ramach działań projektowych zrealizowano:

- dwa sejmiki samorządów uczniowskich,
- teatr forum (którego premierę spektaklu pt. „Rozdroża” publiczność miała okazję nie tylko zobaczyć, lecz także wziąć w niej udział – teatr forum jest bowiem interaktywną formą teatralną w połączeniu z edukacją egzystencjalną),
- internetową platformę dialogu i współpracy,
- współdziałanie władz samorządu Konina i Agder z ambasadami klimatu w realizacji postulatów młodzieży,
- wspólne opracowanie „Lokalnej polityki współpracy i włączania mieszkańców w dialog, planowanie i realizację działań klimatycznych w mieście” i przeprowadzenie dwóch kampanii społecznych.

Jedną z nich była kampania „Chcemy żyć” zorganizowana w ramach Dnia Ziemi, która dała początek innej ważnej akcji MAK, którą był Tydzień Ziemi w Koninie. Głównym celem kampanii było podniesienie świadomości mieszkańców Konina dotyczącej klimatu i pobudzenia w nich troski o planetę, uświadomienie również, że zdrowie i życie człowieka jest nierozzerwalnie związane ze zdrowiem i życiem Ziemi, pobudzenie poczucia empatii i współodczuwania zdrowia własnego i Ziemi. Młodzi ambasadorzy włączyli do realizacji Tygodnia Ziemi instytucje i miejscowe firmy (Bricomarché Konin, Miejski Zakład Komunikacji w Koninie, Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Koninie, Centrum Handlowe Ferio w Koninie) oraz organizacje pozarządowe itp. (świetlice socjoterapeutyczne, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci w Koninie), a także zaprosili do udziału wszystkie konińskie szkoły podstawowe i ponadpodstawowe – uczniowie i uczennice przygotowali ponad 80 wydarzeń (m.in. zrobienie drzew z plastikowych butelek, które na co dzień uczniowie przynosili do szkoły – miało to na celu pokazanie, jak wielka ilość plastiku nas otacza). W tym samym czasie MAK przeprowadził wiele działań w mieście, m.in.:

- sondę uliczną dotyczącą świadomości ekologicznej mieszkańców,
- uliczny performance klimatyczny (w trzech różnych częściach miasta grupa ambasadorów przedstawiała śmierć dwóch osób, następnie pojawiały się osoby z tabliczkami zawierającymi fakty, które udowadniały, jak wiele istnień zależy od zmian klimatu, np.: „Fale upałów będą przyczyną 120 tys. zgonów rocznie w UE do 2050 roku” czy „Z powodu zanieczyszczeń powietrza umiera rocznie 50 tys. ludzi w Polsce”),
- bieg o klimat razem z parkrun Jezioro Zatorze,
- leśny spacer dla Ziemi „Meet your mother”,

- Podcast „GadaMy o klimacie”,
- akcję rozdawania sadzonek, cebulek i nasion kwiatów „Zasadź sobie życie”,
- nagrali zwiastun interaktywnego serialu o klimacie pt. „Nierozerwalni” (https://www.youtube.com/watch?v=O-e64E4WWCK4&ab_channel=M-LABKonin).

5. Akcja „Zasadź sobie życie”, zorganizowana podczas Tygodnia Ziemi w Koninie, źródło: www.facebook.com/MlodziAmbasadorzyKlimatu

Młodzi Ambasadorzy Klimatu organizują i uczestniczą w wielu projektach angażujących społeczność lokalną w działania na rzecz klimatu. I tak np. zorganizowali warsztaty upcyclingowe dla dzieci, debatę o klimacie, a także uczestniczyli w festynie rodzinnym organizowanym przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci w Koninie, podczas którego przeprowadzili ekologiczną grę, animacje dla dzieci, a także zaprezentowali pokaz mody klimatycznej „Moda na dobry klimat”. Takie działania pokazują, że M-LAB to nie tylko miejsce aktywizacji młodych, kontakt z rówieśnikami czy nawiązywanie więzi z nimi, lecz także międzypokoleniowa integracja z lokalną społecznością.

Podsumowanie

Przedstawione powyżej aktywności są tylko częścią działalności Stowarzyszenia M-LAB. W środowisku lokalnym mało kto nie słyszał o Stowarzyszeniu M-LAB i jego działaniach prospołecznych, młodzieżowych i ekologicznych. Misja stowarzyszenia jest jasna – to przyjazna przestrzeń do spotkań, wymiany myśli i wspólnego spędzania czasu. M-LAB stał się więc miejscem współdziałania, do której zaprasza młodzież, inne organizacje, instytucje, zaangażowanych społecznie przedsiębiorców i nauczycieli do włączenia się w działania, do proponowania i realizacji własnych pomysłów na rzecz dzieci i młodzieży. Zatem największą wartością działalności M-LAB jest to, co młodzież się da – a daje się jej możliwość spróbowania i doświadczania czegoś, czego nie znała, daje się możliwość doświadczania relacji, które się budują między młodymi ludźmi, i najważniejsze – możliwość wypowiedzenia się i bycia usłyszonym.

Niemniej stowarzyszenie też zmagają się z wieloma wyzwaniami – jednym z nich jest brak stabilnej struktury organizacji. Zaangażowanie członków i członkiń stowarzyszenia ma charakter wolontariacki i akcyjny, brakuje z kolei bieżącego zaangażowania w działalność M-LAB. Ponadto – jak podkreśla prezeska Stowarzyszenia – bez dostępu do zasobów ludzkich, kontaktów, współpracy z Młodzieżowym Domem Kultury w Koninie powstanie M-LAB byłoby bardzo trudne. Dzięki kontaktom w początkowej fazie powstawania stowarzyszenia MDK udostępniał lokal, materiały itd. Dlatego rozpoczęcie działalności nie było tak trudne jak obecnie utrzymanie stabilności struktury.

Ponadto wszystko, co robią członkowie M-LAB, można uznać za sukces dzięki dynamicznemu procesowi tworzenia danego przedsięwzięcia, a przecież należy pamiętać o tym, że większość działań jest rozciągnięta w czasie, wymaga odpowiedzialności i systematyczności.

To cechy, których w opinii dorosłych działających w stowarzyszeniu młodym ludziom trochę brakuje. Dlatego dużym problemem bywa dotarcie do młodych ludzi. Warto podkreślić, że trwają prace nad zmianą takiego podejścia – w tym celu są organizowane warsztaty integracyjne, wspólne aktywności (ostatnie to pieczenie świątecznych pierników) czy seanse filmowe oraz te dotyczące budowania i pielęgnowania relacji i pracy nad wartościami. Projekt Nowa Energia ma szansę nie tylko przyczynić się do wprowadzenia skutecznych narzędzi aktywizacji, lecz także do rozwoju kompetencji przedsiębiorczych i społecznych, które pozytywnie wpłyną na rozwiązanie obecnych problemów konińskiej młodzieży.

GRUPA ANIMACJI SPOŁECZNEJ „REZERWAT”

Cel analizy

Studium przypadku jest prowadzone, by zaprezentować dobre praktyki niezbędne do opracowania kluczowych założeń modelu przedsiębiorczości młodzieży i rozwoju kompetencji społecznych w Wielkopolsce. Model posłuży jako podstawa do realizacji programu wsparcia inicjatywnych grup młodzieżowych w realizacji własnych, autorskich projektów edukacyjnych. Najważniejszym celem jest zwiększenie udziału młodzieży w lokalnym życiu społecznym. W związku z tym do analizy została wybrana dobra praktyka z obszaru aktywizacji dzieci i młodzieży ze środowiska zagrożonego wykluczeniem społecznym. Analizowany przypadek koncentruje się na działaniach pedagogów ulicy (tzw. streetworkerów), którzy organizują dzieciom i młodzieży czas wolny poza miejscem ich zamieszkania. Szczególnie istotnym elementem przedsięwzięcia jest uwzględnienie perspektywy

przyszłości tych dzieci – ich funkcjonowania w społeczeństwie i odnalezieniu się w nim już w dorosłym życiu.

Opis przypadku

Grupa Animacji Społecznej „Rezerwat” w Poznaniu zajmuje się streetworkingiem, tj. pedagogiką ulicy. Jest to długofalowa praca z dziećmi i młodzieżą spędzającą dużo czasu poza domem, „na ulicy”, organizującą sobie czas samodzielnie, bez nadzoru i opieki osób dorosłych. Streetworking jest prowadzony w większych miastach, w szczególności na osiedlach zdegradowanych społecznie, w których kumulują się różnego rodzaju problemy, tj. ubóstwo, bezrobocie, alkoholizm, przemoc domowa czy deficyt umiejętności wychowawczych wśród dorosłych. Często takie rozbite rodziny zmagają się również z trudnymi warunkami mieszkaniowymi – od fatalnego stanu lokalu po brak ogrzewania czy wody. Bardzo często w takich przypadkach dzieci nie są objęte opieką pozaszkolną w postaci dodatkowych zajęć, tj. świetlic wychowawczych, zajęć klubów sportowych czy domów kultury, co oznacza, że większość wolnego czasu spędzają bez opieki, wzorców i środków finansowych pozwalających na organizację czasu wolnego w bezpiecznym i atrakcyjnym dla nich miejscu. Takie życie naraża dzieci i młodzież na różnego rodzaju zagrożenia – przestępczość, uzależnienia czy przemoc – i może prowadzić do nasilenia się wulgarności, problemów w nauce, wagarowania, problemów z przestrzeganiem wzorców społecznych. W skrajnych przypadkach takie młode osoby są obejmowane nadzorem kuratorów sądowych, a poczucie utkwienia w sytuacji bez wyjścia narasta i dodatkowo komplikuje ich sytuację. Praca streetworkerów polega więc na dotarciu do tych osób, które bez ich wsparcia mają duże szanse trafić do ośrodków wychowawczych, oraz na próbie zaradzenia temu przez nawiązanie z nimi **relacji** i spędzanie wspólnie czasu z korzyścią dla

nich w wielu aspektach: poznawczych, edukacyjnych, emocjonalnych czy rozwojowych. Najczęściej praca z takimi grupami jest prowadzona poza lokalem i pedagodzy ulicy nie potrzebują wykorzystywać własnych pomieszczeń, starają się bowiem reintegrować społecznie dzieci i młodzież, włączając je do działań powszechnie dostępnych i mających charakter rekreacyjny, edukacyjny czy rozwijający ich aktywność fizyczną, z których wcześniej nie korzystali.

Brak stałego miejsca, w którym odbywałyby się zajęcia, jest paradoksalnie atutem streetworkingu, ponieważ zwiększa to szanse na objęcie opieką dzieci szczególnie trudnych, agresywnych czy zmagających się z różnymi zaburzeniami nerwowymi, które przez nawyki uliczne mają trudności z poddaniem się zasadom czy rygorowi obowiązującym w miejscach pracy pozaszkolnej. Streetworkerzy bywają na podwórkach osiedli tam, gdzie dzieci i młodzież spędzają czas – bawią się z nimi, obserwują, by po jakimś czasie zaoferować tym bardziej potrzebującym możliwość udziału w organizowanych przez siebie zajęciach. Odbywają się one w formie wyjść do innych części miasta, poza okolice zamieszkania dzieci, i tam streetworkerzy proponują alternatywne możliwości spędzania czasu. Początkowo zajęcia te są raczej skupione na rekreacji i zabawie, potem pojawiają się takie mające mniej konsumpcyjny, a bardziej edukacyjny charakter. Z czasem zarówno młodzież, jak i dzieci zaczynają brać czynny udział w różnego rodzaju warsztatach czy spotkaniach, w których nigdy nie wzięłyby udziału, gdyby nie znajomość i zaufanie do pedagogów ulicy. Streetworkerzy stają się dla dzieci osobami bliskimi, którym mogą się zwierzyć ze swoich problemów i na których wsparcie mogą liczyć – jest to długa i żmudna praca, ale warta poświęcenia czasu. Zaufanie otwiera również drogę do kolejnego etapu pracy pedagogów ulicy, bo pozwala im działać w sferze kryzysów oraz różnych deficytów dzieci i ich rodzin. Pedagodzy ulicy kontaktują się i podejmują współpracę ze szkołami, kuratorami sądowymi, pedagogami, psychologami i innymi

osobami, instytucjami i organizacjami mającymi wpływ na ich losy lub świadczącymi specjalistyczną pomoc dziecku i rodzinie. Podczas pracy z grupą streetworkerzy realizują z dziećmi ich autorskie przedsięwzięcia twórcze, czyli projekty, które stanowią element wzmocnienia poczucia własnej wartości, zadowolenia i poczucia sukcesu, rozwoju kreatywności, wyobraźni oraz nauki różnych nowych umiejętności związanych z techniką wykonania danego przedsięwzięcia/wyzwania. Projekty te są zazwyczaj realizowane po dłuższym czasie znajomości streetworkera z grupą dzieci, nawet po roku wspólnych zajęć, gdy grupa wzajemnie się już zintegruje, dotrze i przejdzie przez wiele wymagających momentów czy nawet kryzysów. Pedagodzy ulicy w Rezerwacie pracują z siedmioma grupami zlokalizowanymi w dzielnicach: Jeżyce, Wilda, Łazarz (plus grupa dzieci ukraińskich), Piątkowo (grupa dziewczynek romskich z Rumunii), i dodatkowo z grupą dzieci ukraińskich z hotelu Ikar (o tym w dalszej części). Dany streetworker w Rezerwacie prowadzi grupę przez 2–3 lata. To okres regularnej pracy – spotkania z młodzieżą raz, dwa razy w tygodniu i interwencyjne wsparcie emocjonalne podopiecznych bez przerw w wakacje czy ferie, kiedy z uwagi na brak szkolnych obowiązków ich praca jest jeszcze bardziej intensywna. Wiek podopiecznych to 10–15 lat, niemniej w żadnej grupie nie ma tak dużego przedziału wiekowego – część z nich składa się z dzieci w wieku 10–12 lat, a część – 13–15 lat. Cały zespół Rezerwatu spotyka się na cotygodniowych radach zespołu, podczas których są dyskutowane kwestie interwencyjne, wychowawcze czy organizacyjne. Pedagogika podwórkowa ma za zadanie ograniczać podejmowanie przez dzieci ryzykownych zachowań, dając możliwość atrakcyjnego spędzenia czasu, zorganizowanego przez zaufanych, życzliwych i pełnych energii dorosłych, którzy mogą wspólnie z dziećmi angażować się w różnego rodzaju działania lokalne.

6. Obecny zarząd stowarzyszenia Grupa Animacji Społecznej „Rezerwat”,
źródło: www.facebook.com/rezerwat.poznan

Od 2010 roku Rezerwat jest organizacją członkowską Ogólnopolskiej Sieci Organizacji Streetworkerskich, a dzięki członkostwu uczestniczy w wielu kursach i warsztatach podnoszących ich kompetencje. Sama praca w tak wymagającym środowisku jest bardzo trudna i wymaga wielu umiejętności interpersonalnych. Rezerwat jest znany w środowisku lokalnym z organizacji różnych akcji, happeningów, aukcji czy zbiórek publicznych. Największym problemem, z którym zmagają się stowarzyszenie, są kwestie finansowe. Do podjęcia każdego przedsięwzięcia są potrzebne środki finansowe – sama praca z grupą trwa 2–3 lata, a granty (w tym wypadku środki z budżetu miasta Poznania) zapewniają stabilność najwyżej przez rok. Rezerwat zbyt często znajduje się więc w bardzo trudnej sytuacji, ponieważ traci finansowanie na prowadzenie swoich grup. Tak jest np. w tym roku – konkurs, dzięki któremu mógłby prowadzić swoje działania, a w tym wypadku je kontynuować, nie został ogłoszony. Stąd stowarzyszenie podjęło decyzję o zorganizowaniu zbiórki na portalu zrzutka.pl. Takie zbiórki trwają nieprzerwanie od kilku lat. Ponadto od marca 2022 roku we współpracy ze Stowarzyszeniem Lepszy Świat Rezerwat pracuje

z dziećmi o doświadczeniu uchodźczym z dotkniętych wojną rejonów Ukrainy.

W związku z tym została utworzona również grupa dla ukraińskich dzieci, której działalność Rezerwat częściowo finansuje, organizując m.in. tzw. garażówki.

GARAŻÓWKA DLA REZERWATU

Uwaga! Zysk z garażówki zostanie przeznaczony na utworzenie i wsparcie grup dla dzieci z Ukrainy!

Увага! Прибуток від гаражної барахолки буде використано на створення та підтримку груп для дітей з України!

Garażówka dla Rezerwatu / Wsprzyj nasze działania!

Grupa publiczna · 814 członków

Dołączono + Zaproś

Informacje Dyskusja Polecane Pokoje Tematy Osoby Wydarzenia Multimedia

7. Garażówka dla Rezerwatu, źródło: www.facebook.com/rezerwat.poznan

Rezerwat nieprzerwanie od kilku lat organizuje dla swoich grup podopiecznych turniej piłki nożnej o Puchar Rezerwatu, a dzięki uprzejmości poznańskich szkół turnieje odbywają się na szkolnych obiektach sportowych. To świetna okazja do integracji grup oraz zdrowej, sportowej rywalizacji. Turnieje mogą odbywać się dzięki finansowaniu z projektów współfinansowanych przez miasto Poznań. To m.in. projekty Poza Bramami, Poza Podwórkiem czy Lepsza Strona Ulicy.

Jednym z większych projektów Rezerwatu były „Wakacje na dzielni”, zorganizowane w minione wakacje, tj. w 2022 roku. „Wakacje na dzielni” to działania z grupami z Łazarza, Wildy i Jeżyc (ulica Dojazd)

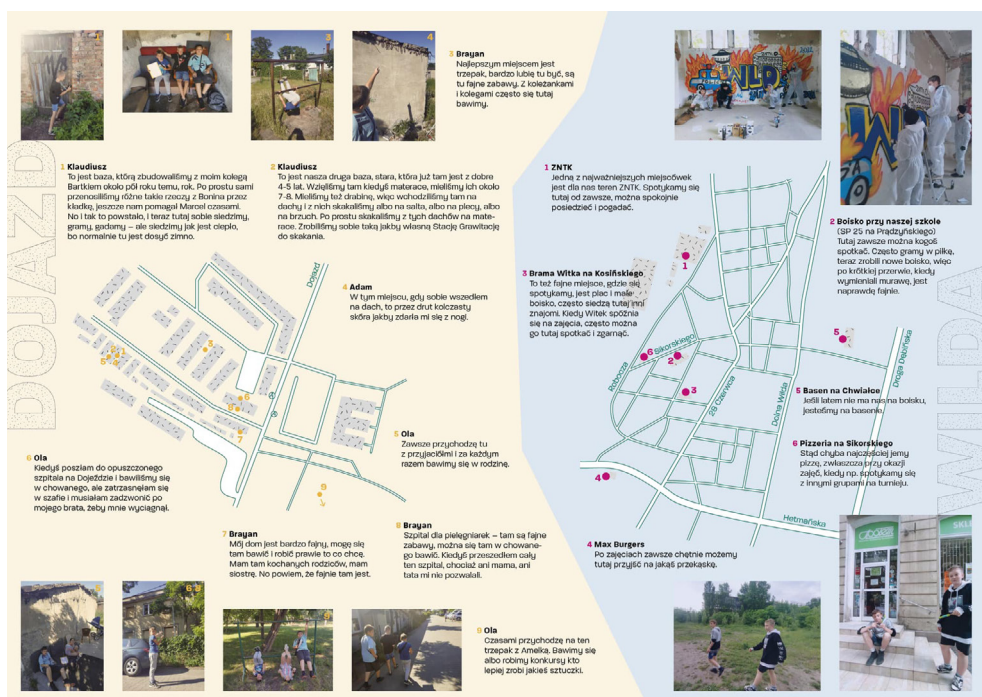
oraz ze społecznością lokalną. Była to akcja o charakterze edukacyjno-kulturalnym, która miała za zadanie poza organizacją dla dzieci i młodzieży wolnego czasu pokonywać również bariery między pokoleniami. I tak jednym z punktów programu była organizacja potańcówki na Łazarzu, na której bawiły się zarówno dzieci, jak i całe rodziny łącznie z seniorami.

8. Potańcówka na Łazarzu w ramach projektu „Wakacje na dzielnicy”,
źródło: www.facebook.com/rezerwat.poznan

Kolejnym ważnym elementem integrującym młodzież ze społecznością lokalną było zorganizowanie seansu filmowego, który zgromadził blisko 200 osób. Zaangażowanie grupy Dojazd przeszło najśmielsze oczekiwania. Dzieci przygotowały wszystko same – od plakatów promujących wydarzenie, zaproszeń po przygotowanie miejsca, w którym odbywał się seans kina letniego (oczyszczono teren, przygotowano leżaki itd.), i poprowadzenie samego seansu, co wiązało się z wystąpieniem publicznym. Dzięki cierpliwości, wyrozumiałości i uwadze poświęconej im przez streetworkerów młodzież, samodzielnie organizując wydarzenie, poczuła się doceniona, co pozwoliło też wydobyć drzemiący w nich potencjał. Takie działania tylko

udowodniły skuteczność pracy ze streetworkerami. „Wakacje na dzielni” to również organizacja olimpiady sportów niekonwencjonalnych, warsztaty malowania murali, warsztaty fotograficzne. Kolejnym ciekawym elementem angażującym młodych było przygotowanie przewodnika po najważniejszych dla podopiecznych miejscach spędzania wolnego czasu. W całości przygotowali ją sami – każde z miejsc to opowieść o dzielnicy z ich własnej perspektywy. To sprawiło, że projekt był prawdziwy, bo był ich. Zatem powodzenie tego projektu nie byłoby możliwe bez zaangażowania podopiecznych, którzy niejednokrotnie sami wychodzili z propozycjami działań. To stanowi właśnie największą wartość działalności Rezerwatu – widoczne postępy, chęć podjęcia inicjatywy, otwarcie na pomysły i ludzi, a także zaufanie.

9. Mapa miejscówek opracowana przez dzieci z grup Wilda i Dojazd w ramach projektu „Wakacje na dzielni”, źródło: www.facebook.com/rezerwat.poznan

Program pracy streetworkerów został w Rezerwacie dopasowany do specyficznych potrzeb właśnie tych dzieci i charakteryzuje go unikalnie zbędny formalizmu i rutyny. Wychodzi więc naprzeciw rytmowi, którym dzieci są przesiąknięte. Dla nich ulica i podwórko to ta część

świata, którą znają najlepiej. Dlatego prawie każda inicjatywa się udaje – w pracy z młodzieżą streetworkerzy skupiają się raczej na budowaniu z nimi relacji i więzi opartych na dobrowolności i wzajemnym szacunku, na wzmacnianiu w nich poczucia własnej wartości i godności, na ich inkluzji społecznej. Unika się stosowania metod depersonalizujących młodych ludzi, które na siłę, bez ich zgody starają się ich zmienić. Jak podkreślił Bartek, jeden z opiekunów grupy Dojazd, podczas wywiadu: „Mogą tutaj być sobą, mogą być po prostu dziećmi”.

Podsumowanie

Celem stowarzyszenia jest prowadzenie szeroko rozumianej pedagogiki ulicy w Poznaniu ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym, pozostawionych samym sobie w sposób sprzyjający poprawie ich stanu zdrowia, obrazu samego siebie i wizerunku społecznego. Streetworkerzy nie wrywają dzieci ze świata, w którym żyją, lecz starają się pokazać im inny sposób funkcjonowania niż ten, który znają ze swojego otoczenia. Stawiają raczej na szczerą przyjaźń i zaoferowanie im sporej ilości swojego czasu, dochodząc przez to powoli do przyczyn ich problemów. Chcą wspierać i wspierają młodych ludzi w próbie ich rozwiązania. Nie chcą też zastępować im rodziców, chcą być dla dzieci oparciem w sytuacjach, gdy nie mogą one na nich liczyć. Jednocześnie zależy im również na motywowaniu rodziców do bycia dla dzieci stabilniejszą podporą w niełatwej drodze do dorosłości, oraz w podejmowaniu wysiłku rozwiązania osobistych problemów. Dlatego liderzy grup są z nimi w regularnym kontakcie, wspierają ich w momentach kryzysów, pomagają w otrzymaniu fachowego, zewnętrznego wsparcia oferowanego przez wiele różnego rodzaju organizacji. I co najważniejsze – stoją zawsze po stronie dobra dziecka, uwzględniając jego indywidualne wybory.

Projekt Nowa Energia ma szansę przyczynić się do wprowadzenia skutecznych narzędzi aktywizacji oraz rozwoju kompetencji przedsiębiorczych i społecznych wśród podopiecznych Rezerwatu. To nie tylko pozytywnie wpłynie na zwiększenie ich udziału w życiu społecznym, lecz także będzie przeciwdziałać negatywnym skutkom kryzysów emocjonalnych, szczególnie ich dotyczących ze względu na środowisko, w którym żyją na co dzień.

STOWARZYSZENIE ZMW PRZYBYSZEWO

Cel analizy

Studium przypadku jest analizowane, by zaprezentować dobre praktyki w obszarze kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży z obszaru Wielkopolski. Głównym założeniem projektu jest zwiększenie udziału młodzieży w życiu społecznym regionu oraz przeciwdziałanie negatywnym skutkom kryzysów emocjonalnych u młodych osób przez zaangażowanie ich w inicjatywy młodzieżowe. Wybrane stowarzyszenie jest ciekawym przykładem do naśladowania dla młodzieży z Wielkopolski zarówno pod względem różnorodności realizowanych projektów, jak i przeogromnego zaangażowania młodzieży w życie lokalnej społeczności. Tym, co wyróżnia Stowarzyszenie ZMW Przybyszewo na tle innych podobnych organizacji, jest mnogość metod aktywizacji młodzieży, które sprawiają, że nastolatki same dążą do tego, by stać się częścią stowarzyszenia jako wolontariusze. Prezes organizacji podkreśla, że są organizacją działającą nie na rzecz młodzieży, ale z młodzieżą, gdyż to młodzież od najmłodszych lat tworzy strukturę organizacji, uczy, jak żyć w społeczeństwie lokalnym i jak szerzyć w nim dobro.

Opis przypadku

Stowarzyszenie ZMW Przybyszewo ma długą historię. Sięga ona 1996 roku, kiedy dzięki staraniom kilku lokalnych działaczy powstał modny w tamtych czasach klub młodzieżowy. Tego typu organizacje młodzieży wiejskiej były wówczas w Polsce popularne i zdecydowano, że również w Przybyszewie (gmina Świąciechowa, powiat leszczyński, województwo wielkopolskie) warto założyć taką organizację skupiającą młodzież i działającą na rzecz społeczeństwa. Pierwsze inicjatywy podejmowane przez klub młodzieżowy były związane z organizacją drobnych imprez lokalnych, takich jak baliki dla dzieci czy rajdy samochodowe i rowerowe z okazji Dnia Dziecka. Były to typowo oddolne inicjatywy, które pobudzały aktywność mieszkańców. Organizacja ta przetrwała długie lata aż do momentu, kiedy struktury związków młodzieży wiejskiej zaczęły w Polsce mocno podupadać, a na pierwszy plan zaczęły się wysuwać organizacje pozarządowe. Podjęto wówczas decyzję o przekształceniu klubu młodzieżowego w stowarzyszenie, co nastąpiło ostatecznie w 2011 roku. Pojawiły się wtedy różne pomysły na nazwę stowarzyszenia, ostatecznie postanowiono jednak pozostać przy pierwotnej nazwie, z której organizacja się wywodziła, a zatem Stowarzyszenie ZMW. Przy czym – na co członkowie organizacji zwracają szczególną uwagę – nie należy tego skrótu rozwijać jako „Stowarzyszenie Związku Młodzieży Wiejskiej”, tylko posługiwać się formą skróconą Stowarzyszenie ZMW. Nazwa ta pozostała ze względów sentymentalnych, a także dlatego, że organizacja ta stała się już w Przybyszewie i całej gminie Świąciechowa rozpoznawalną marką.

W momencie powstania Stowarzyszenie ZMW było pierwszą tego typu organizacją pozarządową w całej gminie, nie licząc kół gospodyń wiejskich (KGW), Ochotniczej Straży Pożarnej czy też działających już wcześniej klubów sportowych. Przekształcenie organizacji w stowarzyszenie dało szersze możliwości realizacji różnych

drobnych projektów z gminy, powiatu czy samorządu województwa. Początkowo były to małe granty w wysokości od 500 do 3000 zł, ale dzięki temu organizacja mogła się rozwijać. Organizowała więc różne wydarzenia, takie jak „ferie bez nudy”, baliki karnawałowe, zajęcia świetlicowe w czasie ferii zimowych oraz półkolonie w czasie wakacji. Wszystkie te wydarzenia integrowały dzieci i młodzież, a także całą społeczność lokalną podczas np. turniejów wsi, dożynek parafialnych lub innych wiejsko-parafialnych wydarzeń. W tym czasie były lepsze i gorsze momenty stowarzyszenia, także chwile kryzysu, które wynikały z przekonania, że misja organizacji się wyczerpała, nie ma już rąk do pracy i młodzieży chętnej do działania. Jednakże nie trwało to długo, organizacja zaczęła angażować się w coraz większe przedsięwzięcia i projekty, z roku na rok działa też w coraz szerszym zakresie.

Do tej pory członkowie stowarzyszenia skupiali się głównie na działaniach na terenie trzech wsi: Lasocice, Przybyszewo i Ogrody, ale w 2022 roku zaczęli też działać na nieco większą skalę, gdyż doszły ich słuchy o potrzebach młodzieży z innych wsi i miejscowości. Dzięki temu Stowarzyszenie ZMW liczy oprócz 10 stałych członków aż 40 wolontariuszy i ta liczba ciągle rośnie. Żeby przystąpić do stowarzyszenia, nastolatki muszą skończyć 13 lat. Jest to próg, którego członkowie stowarzyszenia nie chcą obniżać, gdyż – jak twierdzą – wiąże się z tym swego rodzaju wyczekiwanie na to, aż młodzież będzie mogła do nich dołączyć. Wiele młodych osób nie może się tego doczekać. Skąd w ogóle wiedzą o Stowarzyszeniu ZMW? Kanałów, przez które się dowiadują, jest kilka. Po pierwsze, członkowie organizacji co roku odwiedzają szkoły, promują i opowiadają o swoich działaniach i wolontariacie. Dają żywy przykład, że praca w stowarzyszeniu jest inspirująca, i zachęcają kolejne pokolenia do pójścia w ich ślady. Po drugie, młodzi trafiają do stowarzyszenia przez swoich kolegów i koleżanki, którzy sami są już wolontariuszami/kami. Po trzecie, gmina Świętuchowa nie jest duża, liczy niecałe 10 tys. mieszkańców, więc każdy

zna już dobrze Stowarzyszenie ZMW z różnych inicjatyw lokalnych i chętni mogą sami bezpośrednio zgłaszać się do prezesa organizacji, Mikołaja Kostaniaka. Niestety, młodzież chociaż jest bardzo chętna do udziału w wolontariacie, jest też bardzo rotacyjną grupą. Dzieje się tak ze względu na dorastanie i kolejne etapy edukacji. W ciągu roku szkolnego młodzi ludzie mogą być aktywnymi wolontariuszami, ale po wakacjach, gdy będą musieli wybrać nową szkołę lub pójść na studia zwykle do innego miasta, może ich już nie być. Zdarzały się jednak przypadki, że wolontariusze po dłuższej przerwie powracali do stowarzyszenia. Kluczowe jest również to, jaki rodzaj młodzieży trafia do stowarzyszenia i wolontariatu. Są to zarówno osoby, które przychodzą dobrowolnie, są takie, którym rodzice kazali się zapisać, czy takie, które przyszły w jednym konkretnym celu, którym jest zdobycie punktów na świadectwie. Jednak nawet i ci ostatni po zapoznaniu się z działaniami organizacji i przekonaniu się, że stowarzyszenie robi całkiem ciekawe rzeczy w dobrym celu, ostatecznie zostają na dłużej. Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że sama praca w wolontariacie, choć darmowa, daje im wiele możliwości realizacji swoich pasji i marzeń. Członkowie stowarzyszenia mają zasadę, żeby dawać wolontariuszom dużą inicjatywę i wolną rękę w tym, co chcą robić. Mają to być ich własne pomysły, typowo oddolne inicjatywy młodzieżowe, a nie to, co oczekują od nich dorośli czy zarząd.

Na co dzień wolontariusze zajmują się głównie obsługiwaniem strony internetowej i mediów społecznościowych: Facebooka, Instagrama i TikToka, a także różnymi bieżącymi działaniami, takimi jak prowadzenie zajęć, warsztatów, szkoleń, wzmacnianiem rady młodzieżowej i młodzieżowych liderów na terenie gminy oraz organizacją i koordynacją wydarzeń kulturalnych. Mają specjalne zespoły w zależności od tego, za co są odpowiedzialni, np. zespół ds. promocji, zespół ds. administracji, zespół ds. wolontariatu i zespół ds. animacji. W zespołach tych są konkretne osoby, które mogą się realizować w tym, co

naprawdę lubią. Pracują z różnymi grupami docelowymi, poczynając od dzieci, przez młodzież, dorosłych i seniorów, a skończywszy na innych organizacjach pozarządowych. Dla dzieci organizują głównie zajęcia świetlicowe, baliki karnawałowe, półkolonie, „pogoń za zajęciem”, podchody oraz inne gry i zabawy. Młodzież angażują przede wszystkim przez pracę w wolontariacie oraz udział w różnych projektach gminnych, np. Młodzieżowym Budżecie Obywatelskim, w którego ramach siedem inicjatyw młodzieżowych otrzymało minigranty po 1000 zł na realizację swoich pomysłów. Wśród nich były m.in. gry terenowe, spacer historyczny czy też ognisko jako pierwsze wydarzenie integracyjne, podczas którego młodzież z różnych miejscowości mogła się spotkać, porozmawiać i wymienić doświadczeniami. Z większych projektów, w tym działań finansowanych z funduszy EOG i funduszy norweskich, członkowie i wolontariusze stowarzyszenia byli zaangażowani w projekt Eksplozja Młodzieżowych Inicjatyw na terenie powiatu leszczyńskiego, w którym zostało zrealizowanych 10 młodzieżowych przedsięwzięć, a także kampania społeczna związana ze społeczną aktywnością oraz wizyta studyjna. Dodatkowo młodzi inicjatorzy mogli liczyć na indywidualne wsparcie mentora.

Dla osób dorosłych tych projektów jest nieco mniej, ale Stowarzyszenie ZMW w swoje działania włącza również osoby z tej grupy docelowej, stawiając na międzypokoleniowość. Dobrym przykładem mogą być warsztaty szycia i ręcznych robótek, w których uczestniczyło 40 pań z gminy Święciechowa. We współpracy z kołem gospodyń wiejskich stowarzyszenie przeprowadziło warsztaty kulinarne, a z klubem seniora zajęcia międzypokoleniowe, na których wolontariusze uczyli seniorów, jak posługiwać się różnymi aplikacjami w telefonie. Ostatnią grupą odbiorców Stowarzyszenia ZMW są inne organizacje pozarządowe, z którymi stowarzyszenie tworzy lokalne partnerstwa. Dobrym przykładem takiej współpracy jest Świąteczny Jarmark Pomysłów, na który stowarzyszenie otrzymuje jeden większy grant.

Rozdysponowuje potem te środki wśród 21 organizacji, które dzięki nim mogą wystawić swoje własne stoisko na świątecznym jarmarku w gminie Świąciechowa. W tego typu wydarzeniach mogą uczestniczyć mieszkańcy całej gminy, którzy dowiadują się o nich głównie ze strony internetowej stowarzyszenia, z mediów społecznościowych: Facebooka, Instagrama i TikToka, ze strony gminy, a także z lokalnego portalu Kurier Świąciechowski. Ponadto stowarzyszenie wywiesza plakaty informacyjne w gablotach oraz w sklepach, informacja o najważniejszych działaniach jest również podawana podczas mszy w kościele.

10. Uczestnicy Świątecznego Jarmarku Pomysłów (grudzień 2021),
źródło: <https://www.facebook.com/przybyszewo/photos>

Obecnie Stowarzyszenie ZMW pracuje nad dalszym rozszerzeniem swojej działalności, którym ma być rozpoczęcie współpracy międzynarodowej. Dlatego też członkowie stowarzyszenia jeszcze bardziej inwestują w rozwój swoich podopiecznych, wzbogacając swoją ofertę i narzędzia aktywizacji. Elementem tej oferty są np. zajęcia z języka angielskiego, podczas których wolontariusze ćwiczą się prowadzeniu rozmów o uczestnictwie w różnych międzynarodowych projektach,

dzięki czemu uczą się swobodnie komunikować, opowiadać o sobie i swojej organizacji. Takie zajęcia są prowadzone w ramach działań stowarzyszenia i należą do jednych z wielu nieodpłatnych korzyści, za które normalnie młodzież musiałaby płacić. Kolejnym narzędziem aktywizacji młodych osób jest rozwój kompetencji miękkich. Przejawia się to głównie daniem im dużej odpowiedzialności za to, co robią. Zdarzają się sytuacje, w których to 16-latek jest liderem jakiegoś dużego przedsięwzięcia, p.. rajdu rowerowego na 400 osób, i mimo pomocy i wsparcia zarządu wie, że w razie jakiegokolwiek sytuacji kryzysowej podczas imprezy, to na nim spoczywa odpowiedzialność za rozwiązanie problemu. Jeśli koordynacja wydarzeń im nie wystarcza i chcą spróbować czegoś więcej, to zawsze mogą zostać mentorami swoich młodszych lub mniej doświadczonych kolegów i koleżanek z innych części gminy lub powiatu. Wtedy służą im radą i doświadczeniem przy organizacji różnych inicjatyw, rozliczaniu faktur, przygotowaniu opisów i wypowiedzi przed kamerą. Jeszcze innym narzędziem aktywizacji młodzieży może być system regrantingu, tj. otrzymywania grantów na realizację konkretnych inicjatyw, takich jak wcześniej już opisane Młodzieżowy Budżet Obywatelski, Eksplozje Młodzieżowych Inicjatyw czy też druga edycja projektu Młodzieżowe Wulkany Partycypacji. To ostatnie przedsięwzięcie zakłada działanie 20 zespołów dwuosobowych z województwa wielkopolskiego. Zespoły te otrzymują po 2000 zł na opracowanie i zorganizowanie inicjatywy społecznej. W ten sposób wolontariusze uczą się, czym jest budżet i jak go zaplanować tak, żeby wykorzystać całość funduszy. W ramach tego projektu uczestniczą też w weekendowych zjazdach Akademii Młodzieżowych Liderów w Poznaniu, której ostatnio odbyły się w listopadzie i grudniu 2022 roku. Młodzi nagrywają też filmy i publikują materiały, promując wszystkie swoje działania w mediach społecznościowych. Młodzież ze Stowarzyszenia ZMW bardzo chwali sobie taki rodzaj działań, w których mają do dyspozycji środki finansowe,

nawet jeśli ich sami nie otrzymują, tylko muszą je rozdysponować na konkretny cel.

11. I zjazd Akademii Młodzieżowych Liderów w ramach inicjatywy Młodzieżowe Wulkany Partycypacji (listopad 2022),
źródło: <https://www.facebook.com/mlodziejowewulkanypartycypacji/photos>

Szczególnym sposobem aktywizacji młodzieży jest sposób, w jaki zarząd współpracuje z zespołem wolontariuszy. Jak podkreśla prezes stowarzyszenia, najważniejsze są relacje. Dlatego też raz w miesiącu odbywają się spotkania organizacyjne, a także tzw. fika – spotkania, które wolontariusze organizują sami dla siebie, by lepiej się poznać i podzielić się swoimi zainteresowaniami, takimi jak gotowanie czy taniec. Takie zajęcia pokazują, że wolontariat jest młodzieży potrzebny i często jest ich jedyną odskocznią od rodzinnych problemów. Tak właśnie wolontariusze nazywają stowarzyszenie ZMW, niejednokrotnie uciekając z domu pełnego kłótni i złych emocji, bo wiedzą, że w stowarzyszeniu znajdą azyl i drugą osobę, która ich wysłucha i pocieszy. Takie wnioski zostały zebrane po przeprowadzeniu indywidualnych rozmów z każdym z wolontariuszy przez zarząd stowarzyszenia. Niektóre z nich trwały nawet ponad godzinę, co wymagało

dużo czasu i poświęcenia, ale według prezesa ZMW Przybyszewo były tego warte. Wolontariusze mogli podzielić się swoimi przemyśleniami oraz tym, jak ważna jest dla nich misja stowarzyszenia i tym, co buduje ich przekonanie, że to, co robią, naprawdę ma sens. Zarząd wraz z prezesem swoim przykładem pokazuje też młodzieży, że wolontariat to dopiero początek ich drogi, czego przykładem może być fakt, że aż pięciu obecnych radnych z ich gminy było niegdyś związanych ze Stowarzyszeniem ZMW. Wielu z dawnych wolontariuszy jest obecnie radnymi w radzie gminy, powiatu, a kilka osób zostało dyrektorami jednostek organizacyjnych. Sam prezes Stowarzyszenia ZMW, Mikołaj Kostaniak, przeszedł tę drogę od młodzieżowej rady gminy po dorosłą radę gminy oraz opiekuna rady młodzieżowej. Być może to samo czeka obecnych kilkunastoletnich wolontariuszy, którzy dopiero zaczynają swoją przygodę z działalnością lokalną.

Analizując różne projekty, w które stowarzyszenie jest zaangażowane, trudno wybrać jeden, który można nazwać największym sukcesem. Tych działań, które się powiodły, jest bardzo wiele. Jednakże na poziomie lokalnym największym osiągnięciem jest bez wątpienia założenie świetlicy Kuźnia Marzeń, która powstała wspólnymi siłami stowarzyszenia i księdza proboszcza Józefa Wilka. W 2016 roku Stowarzyszenie ZMW napisało projekt w konkursie „To dla mnie ważne” Fundacji Aviva, a proboszcz udostępnił salkę katechetyczną przy kościele w Lasocicach. Wraz z dziewięcioma innymi projektami z Polski Stowarzyszenie ZMW wygrało konkurs jako jedyne w Wielkopolsce i otrzymało grant w wysokości 20 tys. zł, który został przeznaczony na całkowite wyposażenie świetlicy. Z pieniędzy tych zakupiono: szafy, stoły, krzesła, projektor, nagłośnienie, kominek, opał oraz inne potrzebne rzeczy. Salka do dzisiaj pełni funkcję miejsca spotkań społeczności lokalnej. Młodzież zawsze może poprosić o klucze i otrzymać dostęp do niej, gdy chce zorganizować jakieś spotkania czy też bezpłatne zajęcia lub warsztaty. Miejsce to bardzo zintegrowało całą społeczność.

12. Pomysłodawcy inicjatywy wyposażenia świetlicy wraz z grupą młodzieży, która bardzo aktywnie włączyła się w przedsięwzięcie, źródło: FB/Stowarzyszenie ZMW

Z większych inicjatyw wartych odnotowania trzeba wspomnieć o Młodzieżowych Wulkanach Partycypacji i Akademii Młodzieżowych Liderów, które są projektami na skalę całej Wielkopolski. Ich sukces może cieszyć tym bardziej, że ich realizacja zaczynała się w czasie pandemii w 2020 roku, kiedy nikt jeszcze nie wiedział, czy projekty te mają rację bytu, a okazały się strzałem w dziesiątkę i tym, czego młodzież naprawdę potrzebowała w czasie lockdownu i stagnacji. Uczestniczą w nich osoby z kilkunastu rad młodzieżowych, z różnych szkół, samorządów szkolnych i organizacji, co pozwala na zbudowanie dużej sieci kontaktów. Dzięki takim projektom młodzież może nie tylko zdobyć wiedzę i doświadczenie z funkcjonowania NGO, fundraisingu, komunikacji, wystąpień publicznych i debat, kreowania wizerunku i zarządzania projektami społecznymi, lecz także nawiązać nowe kontakty i przyjaźnie. Projekty takie jak te zachęcają również młodzież do podejmowania kolejnych kroków. Mając już doświadczenie w aktywności społecznej, młodzi ludzie chętniej zgłaszają się do wojewódzkiego sejmiku młodzieżowego i otrzymują wyróżnienia za najlepsze inicjatywy roku od Kancelarii Prezesa Rady Ministrów.

Oprócz wielu sukcesów Stowarzyszenie ZMW zmagają się także z różnymi wyzwaniami. Jednym z większych problemów jest fakt, że wszyscy łącznie z zarządem wykonują swoją pracę na podstawie umów wolontariackich i nie otrzymują za nią żadnego wynagrodzenia. Nie mają ściśle określonej kadry, która byłaby zatrudniona na etat, zatrudniają tylko w razie potrzeby np. koordynatora projektu lub eksperta, który mógłby poprowadzić kilkudniowe szkolenie. Mimo że wolontariusze wkładają całe serce w swoją pracę, to zdaniem prezesa Stowarzyszenia ZMW Przybyszewo trzeba mieć świadomość tego, że „wolontariat kończy się w tym momencie, kiedy otwierasz chlebak i nie masz co zjeść i musisz wyżywić rodzinę, dzieci, żonę, partnerkę czy partnera”. Oczywiście istnieją też możliwości działalności odpłatnej w stowarzyszeniu, np. przeprowadzenie płatnego szkolenia. Czasami zdarzają się sytuacje, że zarząd pomaga wolontariuszom wykorzystać drzemający w nich potencjał, np. doszkalają ich z tego, czym się interesują i w czym są dobrzy, żeby potem móc ich zaangażować do płatnych zadań, zamiast zatrudniać kogoś z zewnątrz. Niestety, to nie zdarza się często – większość osób ma też inne obowiązki, pracę i czasami brakuje przestrzeni na to, by zajmować się sprawami stowarzyszenia. Innym problemem jest to, że Stowarzyszenie ZMW działa na obszarze wiejskim, gdzie ludzie mają trochę inne spojrzenie na organizacje pozarządowe. Gdy tylko organizacja zaczęła dostawać większe granty na realizację różnych projektów, społeczność stała się nieufna, nie dowierzała, że wszystkie pieniądze zostaną przeznaczone na konkretny cel, tym bardziej że organizacja jest prowadzona przez młodzież. Ta nieufność może wynikać z nieświadomości związanej z niewiedzą o tym, w jaki sposób działają takie organizacje. Ludzie mają pewne wyobrażenia na ten temat i próbują czasem narzucać członkom i wolontariuszom stowarzyszenia, co powinni robić. Dlatego też specyfikacja pracy w organizacji pozarządowej na terenach wiejskich wymaga wiele cierpliwości, bo można spotkać się z przejawami

zazdrości i innego punktu widzenia. Z kolei ciężko przytoczyć jakikolwiek przykład działania, które by organizacji nie wyszło. Jak sami twierdzą, najważniejsza jest ewaluacja wszystkich działań i analiza tego, co się sprawdziło, a co nie. W tym celu są sporządzane zestawienia, które mogą się przydać przy realizacji podobnych inicjatyw w przyszłości. Pod kątem wyzwań na 2023 rok członkowie Stowarzyszenia ZMW przytaczają projekty Młode Wulkany Partycypacji czy Młodzieżowy Budżet Obywatelski, które cieszą się niezwykle powodzeniem wśród młodzieży i będą kontynuowane. Otwierają się też coraz szerzej na młodzież z terenu całej gminy Święciechowa i liczą na to, że w szeregi stowarzyszenia wstąpi jeszcze więcej wolontariuszy. Chcą iść nawet krok do przodu i rozpocząć projekty międzynarodowe. Wnioski zostały złożone, teraz pozostaje z nadzieją czekać na to, co przyniesie im przyszłość.

Podsumowanie

Na podstawie analizy powyższego przypadku można zaprezentować następujące wnioski, mające znaczący wpływ na wypracowanie prawidłowych kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży z obszaru Wielkopolski:

1. Możliwość realizacji swoich marzeń i pasji przez młodych ludzi ma pozytywny wpływ na ich aktywność społeczną. Zarówno bieżące obowiązki w stowarzyszeniu, które odpowiadają ich zainteresowaniom, jak i udział w oddolnych inicjatywach młodzieżowych, w których mogą realizować swoje własne pomysły, mobilizuje ich do działania. Młodzież chętniej zgłasza się do pracy w wolontariacie, kiedy widzi wynikające z tego korzyści, a korzyści jest wiele. Z jednej strony robi to, co lubi i co dobrze zna, np. obsługuje me-

dia społecznościowe, nagrywa filmy, prowadzi zajęcia czy koordynuje wydarzenia kulturalne, a z drugiej – przyczynia się do polepszenia jakości życia nie tylko swojego, ale wszystkich mieszkańców gminy. Łącząc przyjemne z pożytecznym, młodzi ludzie zaczynają małymi krokami zmieniać społeczność lokalną na lepsze. Dlatego tak ważne jest, żeby dostarczać im narzędzia rozwoju, m.in. szkolenia, warsztaty czy zajęcia z języka obcego, dzięki którym mogą poszerzać swoją wiedzę i umiejętności w tym, czym się naprawdę pasjonują i co sprawia im radość.

2. Innym bodźcem dla młodych ludzi jest dawanie im swobody działania i odpowiedzialności za ich czyny. Każde zadanie, które otrzymują, jest realizowane przez nich od A do Z. To jednak nie odstrasza wolontariuszy, a wręcz przeciwnie – zachęca do podejmowania działań. Wiedzą oni bowiem, że w trakcie zadania mogą liczyć na wsparcie i pomoc koleżanek i kolegów ze stowarzyszenia. Jednak cała odpowiedzialność, np. za organizację jakiegoś wydarzenia, mentoring innej osoby czy rozdysponowanie funduszy w ramach projektu, leży na ich barkach. Nawet jeśli popełnią jakiś błąd, to wiedzą, że muszą wyciągnąć z niego lekcję na przyszłość. Dawanie wolontariuszom poczucia odpowiedzialności, a zarazem ogromnego kredytu zaufania i pokazywania im, że są kompetentni, sprawia, że czują się docenieni i dowartościowani. Ponadto procentuje to w przyszłości, kiedy wybiorą już własną ścieżkę zawodową, bo dzięki wolontariatowi nabywają wiele kompetencji miękkich, takich jak umiejętność rozwiązywania problemów, praca w zespole, krytyczne myślenie, przywództwo, wystąpienia publiczne i wiele innych.
3. Jeszcze innym sposobem aktywizacji młodzieży jest zapewnianie jej możliwości zaangażowania się w wewnętrzne

działania i brania udziału w spotkaniach w ramach stowarzyszenia. Dobrym pomysłem są spotkania organizowane przez wolontariuszy, dzięki którym poznają nawzajem swoje hobby i zainteresowania. Jest to też ciekawa forma spędzania razem wolnego czasu i budowania głębszych relacji z resztą grupy. Indywidualne spotkania z zarządem, organizowane raz w roku, są również idealnym sposobem na zbadanie potrzeb młodzieży oraz sprawdzenie, jak się czuje w stowarzyszeniu i czy należy coś zmienić. Dla samych wolontariuszy takie spotkania są niezwykle ważne, gdyż uświadamiają im, że z każdym problemem – czy to materialnym, czy niematerialnym – mogą zgłosić się do swoich starszych kolegów i koleżanek, a oni zawsze chętnie im pomogą. Zarząd z kolei zdał sobie sprawę po spotkaniach w 2022 roku, jak ważne jest zapewnienie młodzieży wsparcia psychologicznego. Wszystkie tego typu wydarzenia są przykładem dobrych praktyk, które integrują młodzież, dając jej poczucie sensu, przynależności i bezpieczeństwa.

4. Dzięki projektowi Nowa Energia, w którym mają zostać przeprowadzone warsztaty kreatywne dla młodzieżowych grup inicjatywnych oraz wyłonione i nagrodzone najciekawsze inicjatywy, możliwe jest rozpowszechnienie idei przedsiębiorczości społecznej wśród młodzieży z Wielkopolski. Projekt ten ma realną szansę rozbudzić w młodzieży chęć aktywnego uczestnictwa w życiu lokalnym swojego regionu i zachęcić ich do podejmowania działań społecznych. Ma pokazać młodzieży, że ich zdani i pomysły też mają znaczenie i mogą zostać wdrożone w praktyce, a nie tylko zatrzymane na etapie teoretycznym. Ta część praktyczna realizacji inicjatyw młodzieżowych jest zawsze najciekawszą częścią przedsięwzięcia. Młodzi ludzie podobnie jak wolontariusze

ze Stowarzyszenie ZMW będą mogli wdrożyć swoje idee w życie, a element rywalizacji w konkursie powinien ich dodatkowo zmotywować, by inicjatywa ta szczególnie się wyróżniła swoją kreatywnością. Młodzież będzie miała wsparcie opiekunów, którzy odbędą warsztaty na temat przedsiębiorczości i wzmacniania kompetencji miękkich. Zdobyta dzięki nim wiedza powinna owocować w pracy z młodzieżą nie tylko w trakcie trwania konkursu, lecz także w przyszłości. Ideą projektu Nowa Energia jest bowiem wypracowanie u młodzieży kompetencji społecznych i przedsiębiorczych tak, by po zakończeniu konkursu mogli szerzyć i promować je wśród innych młodych ludzi i wspólnie wypracowywać nowe inicjatywy. Taka aktywna i świadoma postawa społeczna w młodości może być załącznikiem ich dalszych zachowań prospołecznych w dorosłym życiu.

AUTISM TEAM

Cel analizy

Studium przypadku jest realizowane, by dostarczyć dobrych praktyk pozwalających stworzyć kluczowe założenia modelu rozwoju kompetencji przedsiębiorczych i społecznych wśród młodzieży w Wielkopolsce. Model będzie podstawą budowania programu wsparcia młodzieżowych grup inicjatywnych w realizacji własnych, autorskich projektów edukacyjnych. Nadrzędnym celem jest zwiększenie udziału młodzieży w życiu społecznym regionu. W związku z powyższym do analizy wybrano dobrą praktykę skutecznego zwiększania poziomu aktywności obywatelskiej młodzieży, w szczególności obejmującej działania na rzecz społeczności lokalnej w obszarze spraw ważnych

z perspektywy młodzieży. Analizowany przypadek koncentruje się na oddolnych działaniach samorzeczniczych, realizowanych przez młodych ludzi własnym głosem, we własnej sprawie. Szczególnie istotnym elementem przedsięwzięcia jest uwzględnienie perspektywy młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym. Wybrany przykład wpisuje się w to założenie, obrazując modelowe działania na rzecz wsparcia młodych osób w spektrum autyzmu. Ponadto realizacja celu ma służyć m.in. przeciwdziałaniu negatywnym skutkom kryzysów emocjonalnych wśród młodzieży, na które w sposób szczególny są narażone osoby z grup mniejszościowych, neuronietypowe, doświadczające skutków niepełnosprawności.

Opis przypadku

Klub Świadomej Młodzieży (KŚM) przy Fundacji Autism Team powstał, by zrzeszać neuroróżnorodnych młodych ludzi i umożliwić im działania na rzecz spraw ważnych dla siebie i swoich społeczności. Wpisuje się w misję fundacji, która od 2019 roku działa na rzecz poprawy jakości życia osób w spektrum autyzmu i ich rodzin (autismteam.pl). Liczba uczniów z diagnozą autyzmu w Polsce jest bliska 30 tys. osób. W rzeczywistości jest to liczba niedoszacowana, bowiem według Światowej Organizacji Zdrowia co setna osoba to osoba z ASD. Mimo tak dużej (i wciąż rosnącej) liczby młodzieży w spektrum autyzmu to grupa uczniów, której potrzeby są pomijane w systemie edukacji. Stanowiący bezpośrednią odpowiedź na ten problem model Klubów Świadomej Młodzieży (facebook.com/klubswiadomejmlodziezylodz) został wypracowany w Inkubatorze Innowacji Społecznych „Generator Dostępności” (innowacje.spoldzielnie.org) prowadzonym przez Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych w partnerstwie z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Poznaniu. Jego opracowanie i testowanie rozpoczęło się w październiku 2021 roku w dwóch

miastach równolegle – w Łodzi i we Włocławku, gdzie łącznie w pracach KŚM uczestniczyło 30 młodych ludzi w spektrum autyzmu. Szybko okazało się, że wdrożeniem modelu są zainteresowane kolejne miasta – Warszawa, Gliwice, Mogilno, Kutno, Pabianice, Radom. Zainteresowanie modelem Klubów Świadomej Młodzieży ze strony kolejnych środowisk wynika z faktu, że uzupełnił on istotną niszę w systemie edukacji, wyposażając młodzież z neurotrudnościami w narzędzia zachęcające do aktywności obywatelskiej oraz pozwalające podejmować własne mikroinicjatywy w tej kwestii. Zrzeszeni w KŚM samorzecznicy uczą się, jak efektywnie działać na rzecz uczynienia przestrzeni publicznej bardziej przyjazną osobom ze szczególnymi potrzebami. Model bazuje na optyce przyjętej w konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, zakładającej, że odpowiedzialność za pozbawiony barier komfort życia osób z niepełnosprawnościami leży po stronie społeczeństwa, nie samych osób ze specjalnymi potrzebami. To nie one powinny się dostosowywać, reintegrować, szukać na własną rękę sposobów na omijanie trudności czy wyrównywanie „deficytów”. Rolą społeczności, w których funkcjonują, jest likwidacja barier uniemożliwiających im dostęp do tych samych zasobów, z których bez problemu korzystają osoby w pełni sprawne. To społeczeństwo ma za zadanie tworzyć przestrzeń publiczną, która nie wyklucza, w której niepełnosprawność jest jedną z wielu różnic w różnorodnym społeczeństwie, niewpływających w sposób fundamentalny, jak to obecnie się dzieje, na styl i jakość życia. Jednocześnie różnorodność sama w sobie jest postrzegana jako cenny zasób, nie problem do rozwiązania. Interwencje podejmowane przez młodzież zrzeszoną w KŚM są dążeniem do uniwersalnego projektowania przestrzeni publicznej. Uwzględnienie perspektywy samorzeczników z ASD ułatwi bowiem docelowo funkcjonowanie społeczne również innych grup, których potrzeby są marginalizowane. I tak np. stworzona w KŚM inicjatywa wprowadzenia cichych godzin, wolnych od

głośnej muzyki, w lokalnych centrach handlowych zwiększa w praktyce dostępność tych miejsc dla osób w spektrum autyzmu, które doświadczają nadwrażliwości sensorycznej, a także dla rodziców małych dzieci czy osób w kryzysie psychicznym. Podobnie zainicjowana przez współtwórcę modelu KŚM i samorzecznika Jana Gawrońskiego akcja „Stop głośnym dzwonkom w szkołach!” okazała się w praktyce nie tylko udogodnieniem dla dzieci i młodzieży z ASD, lecz także polepszyła samopoczucie i zmniejszyła poziom stresu w grupie dzieci neurotypowych. Zgodnie z założeniami modelu efektem prac realizowanych w ramach Klubu Świadomej Młodzieży jest wypracowywanie postulatów i propozycji praktyk zwiększających dostępność dla osób z ASD w obszarach wybranych przez samą młodzież. To właśnie założenie pełnej samodzielności i decyzyjności młodzieży na każdym etapie inkubacji rozwiązania, w tym wyboru obszaru działania, stanowiło o sukcesie przedsięwzięcia. Wiele angażujących emocji w KŚM wywoływał temat wykluczenia w edukacji i braku przygotowania szkół do radzenia sobie z tym wyzwaniem. Postulaty dotyczące edukacji realnie włączającej stały się więc priorytetowym przedmiotem prac klubu. Zaangażowanie klubowiczów w wypracowywanie postulatów zwiększających dostępność usług edukacyjnych zaowocowało propozycjami odnoszącymi się nie tylko do ich najbliższego otoczenia, lecz także wymagającymi systemowych zmian, takimi jak stworzenie pokojów wyciszeń w każdej szkole, włączenie do podstawy programowej tzw. lekcji różnorodności prowadzonych przez samorzeczników w spektrum autyzmu czy zniesienie stosowania ocen z zachowania. Postulaty te zostały przedstawione Rzecznikowi Praw Obywatelskich podczas spotkania we wrześniu 2022 roku w ramach akcji „Szkoła przyjazna dla autyzmu”.

13. Spotkanie Klubu Świadomej Młodzieży z Justyną Suhecką, autorką książki „Young power! 30 historii o tym, jak młodzi zmieniają świat”,
źródło: facebook.com/klubswiadomejmlodziezylodz

Młodzież z ASD testująca model KŚM wskazywała, iż stanowi on cenną alternatywę dla funkcjonujących dotąd w systemie edukacyjnym oddziaływań terapeutycznych, w których uczestniczy niechętnie, z poczucia obowiązku. KŚM jest przestrzenią mniej formalną, opartą na dobrowolnych relacjach i przede wszystkim – nie ma charakteru terapeutycznego. Aktywizacja społeczna młodzieży neuronietypowej nierzadko koncentruje się na nauce dostosowywania się, pilnowania, by nie wyróżniać się swoim zachowaniem, nie odstawać. Podstawą tego typu podejścia jest medyczny model definiowania autyzmu przez pryzmat deficytów i defektów w odróżnieniu od wciąż jeszcze niewystarczająco upowszechnionej koncepcji neuroróżnorodności, według której dekonstruuje się pojęcie normy i reinterpretuje bycie w spektrum autyzmu w kategoriach naturalnych różnic. W KŚM neuronietypowość jest traktowana jako atut, a integracja społeczna jest budowana na próbach wzajemnego (nie tylko jednostronnego) zrozumienia i akceptacji. Dzięki temu aktywność społeczna nie staje się

kolejnym obowiązkiem do wykonania, zadany ćwiczeniem. Wynika z chęci współdziałania, rzeczywistego zainteresowania wybranym tematem i motywacji wewnętrznej. Kluczem do generowania zaangażowania jest tu szacunek do wysoko wyspecjalizowanych pasji rozwijanych przez młodzież z ASD i wyposażenie młodych ludzi w narzędzia do przekucia ich w cenne kompetencje społeczne oraz zawodowe w odróżnieniu od stosowanych praktyk zwalczania ich talentów, określanych jako fiksacje. Jak możemy przeczytać w jednym z podsumowań działań Klubu: „Pasji nie należy lekceważyć. Nawet jeśli jest mocna – »tunelowa« – trzeba postarać się znaleźć sposób na jej formę użyteczności społecznej. Nie zwalczać, lecz stwarzać możliwości do jej mądrego rozwoju. Pasja osób w spektrum autyzmu często jest początkiem drogi zawodowej, naukowej. Potrzebna jest uważność całego systemu edukacji i terapeutyzacji na przestrzeń pasji osób w spektrum autyzmu”.

Pozytywnym przykładem w tej kwestii może być historia jednego z członków klubu – Piotra vel Kocura, którego pasją jest urbex (z ang. *urban exploration*, czyli forma aktywności polegająca na eksplorowaniu opuszczonych, zrujnowanych, zapomnianych, niedostępnych czy ukrytych budynków). Uczestnictwo w KŚM zachęciło go do wyjścia ze swoją pasją ze sfery prywatnej i współtworzenia kanału na YouTube „Urbex Week Up”.

Wspieranie młodzieży w prowadzeniu skutecznych inicjatyw samorzeczniczych w oparciu o swoje potencjały i mocne strony jest szansą na odzyskanie poczucia sprawczości i upodmiotowienia, utraconych wcześniej na skutek negatywnych doświadczeń edukacyjnych. Dzięki działaniu w KŚM młodzież może doświadczyć satysfakcji wynikającej z przełożenia swoich osobistych zasobów na konkretne społeczne korzyści będące efektem ich aktywności obywatelskiej. Sposób funkcjonowania modelu w praktyce obrazuje poniższy schemat:

1. Etap rozpoznawczy pozwalający zidentyfikować specjalne potrzeby członków/iń KŚM (np. specyfiki komunikacyjnej, właściwości sensorycznych), wypracować wspólnie zasady współpracy, stworzyć bazę dla budowania zaufania i wzmacniających relacji wewnątrz Klubu
2. Etap pracy młodzieży nad określeniem spraw dla siebie ważnych w przestrzeni publicznej, zaobserwowanych wyzwań wymagających interwencji w celu zwiększenia realnej dostępności
3. Etap formułowania postulatów i generowania pomysłów mikroinicjatyw zwiększających dostępność w wybranych przez młodzież obszarach, projektowania możliwych sposobów interwencji
4. Program wzmacniający kompetencje miękkie młodzieży zrzeszonej w KŚM - zajęcia z zakresu autoprezentacji, komunikowania publicznego, nauki samostanowienia i samorzecznictwa przy wsparciu dorosłych samorzeczników, praktycznego wykorzystania swoich pasji, potencjałów, mocnych stron
5. Spotkania z decydentami, przedstawicielami lokalnych władz, rzecznikami/pełnomocnikami ds. osób z niepełnosprawnościami/dzieci i młodzieży, koordynatorami dostępności - omówienie wypracowanych przez młodzież postulatów i propozycji oraz dalszych kroków służących ich wdrożeniu.

14. Funkcjonowanie w praktyce modelu Klubów Świadomej Młodzieży, źródło: opracowanie własne

Na wszystkich etapach pracy KŚM mógł liczyć na kompleksowe wsparcie trenerów, moderatorów, mentorów, tutorów, ekspertów przez doświadczenie. Wśród wybranych metod pracy znalazły się: szkolenia z kompetencji miękkich z ekspertami, warsztaty *design thinking*, angażujące metody aktywizujące rekomendowane w „Mapie drogowej UNESCO dla edukacji artystycznej”, *action research*, inspirujące prezentacje dobrych praktyk samorzeczniczych, realizacja własnych autorskich mikroinicjatyw, spotkania i dyskusje z decydentami, działaczami lokalnymi, aktywistami, społecznikami. Główną osią stosowanych metod edukacyjnych było *collaborative learning* – nauczanie kooperacyjne, uczenie się we współdziałaniu, którego filarami są współpraca w procesie rozwiązywania problemów, współzależność, wspólne podejmowanie decyzji i współodpowiedzialność. Jak podkreślają na swoim fanpage’u na Facebooku sami klubowicze, opisując mechanizm funkcjonowania KŚM: „Mocne strony wzmacniać, słabe chronić i robić swoje. Czasami lekko nie jest, ale najważniejsze, że mamy przestrzeń, w której możemy nad tym pracować, wzmacniać się wzajemnie i razem działać na rzecz naszych wspólnych spraw!”. Na bazie doświadczeń testowania modelu KŚM w Łodzi i we Włocławku powstał podręcznik wdrożeniowy stanowiący instruktaż dla kolejnych użytkowników zainteresowanych powielaniem modelu w swoich społecznościach.

15. Spotkanie Klubu Świadomej Młodzieży w Kutnie poświęcone projektowaniu kampanii społecznych.

„Nie lubię mówić, bo cały czas mi w szkole mówili: „mów wyraźniej, mów wyraźniej”. Ja potrzebuję czasu na mówienie. Wolę już nic nie mówić. Lubię tutaj być w klubie i mówić, bo to nie jest dla nikogo problem, a w szkole jest stres.”

„Spotkania w KŚM dają nam – Osobom w Spektrum Autyzmu – maksimum wolności bycia sobą. Dzięki temu, że mamy możliwość działać bez presji dochodzimy do takiego poziomu rozwoju, jakiego nie dałaby nam żadna terapia usprawniająca nasze funkcjonowanie w społeczeństwie. Dzięki temu, że możemy spotykać się i wymieniać doświadczenia, możemy również dochodzić do wielu pozytywnych wyników i osiągać dużo lepsze rezultaty niż gdybyśmy działali w sztucznie zaprogramowanym procesie terapeutycznym. Trening Umiejętności Społecznych robi się sam – spontanicznie. Tymczasem terapia odbywa się według schematów,

jest zaprojektowana bez uwzględnienia tego, że danego dnia o określonej porze osoba w spektrum autyzmu może nie mieć ochoty na wykonywanie poleceń, które zostały na ten dzień przewidziane.”

„Bardzo ważne jest dla mnie to, że tak pręźnie rozwija się idea samorzecznictwa osób w spektrum autyzmu. Każdy ma prawo decydować o sobie samym, bo każdy czuje i wie sam, co jest dla niego najlepsze. Jeśli jest nam niewygodnie czy boli nas głowa – to druga osoba nie może z całą pewnością stwierdzić, że tak nie jest. To my czujemy niewygodę i ból. Podobnie jest we wszystkich strefach życia.”

„Takie projekty są warte uwagi, ponieważ sprawiają, że młodzi ludzie, którzy niejednokrotnie są narażeni na wykluczenie społeczne ze względu na tzw. trudne i nieakceptowane przez innych zachowania – mogą wreszcie powiedzieć sami w swoim imieniu czego im brak w relacjach z ludźmi, którzy nie mają autyzmu i przez to nie mogą zrozumieć ich codziennych zmagania. U nas spotkaniach nie ma trudnych zachowań, ponieważ tu każdy ma prawo wyrazić swoje emocje.”

16. Cytaty z podsumowania cyklu spotkań KŚM przez młodzież, źródło: materiały ewaluacyjne z testowania Modelu KŚM.

Podsumowanie

Wnioski istotne dla procesu opracowywania modelu rozwoju kompetencji przedsiębiorczych i społecznych wśród młodzieży w Wielkopolsce:

1. Różnorodność młodzieżowych grup inicjatywnych pozytywnie wpływa na efektywność ich działań. Analizowany przypadek potwierdza korzyści wynikające z zadbania o punkt widzenia grup mniejszościowych, których perspektywa może wnieść istotną wartość na każdym etapie przedsięwzięcia. Takie podejście nie tylko gwarantuje, że podejmowane działania nie będą dla nikogo wykluczające (w myśl idei projektowania uniwersalnego), lecz także generuje większą kreatywność i otwartość na niestandardowe rozwiązania. Tendencje do nieuwzględniania różnorodności doświadczeń młodzieży, schematyczność podejścia do jej kształcenia, gratyfikowanie konformizmu i dostosowywania się do przyjętych odgórnie norm są szczególnie negatywne w skutkach dla młodzieży w spektrum autyzmu. Są powodem stereotypowego postrzegania młodzieży z ASD jako trudnej, niegrzecznej, sprawiającej problemy wychowawcze. Pasje rozwijane przez młodzież w spektrum autyzmu są z kolei definiowane jako fiksacje, obsesje, niezdrowe zainteresowanie. Tym samym blokuje się potencjał ich wysoko wyspecjalizowanych umiejętności i wiedzy zebranych dzięki zainteresowaniu danym tematem, ze szkodą również dla ich otoczenia, które mogłoby otrzymać konkretne korzyści dzięki inicjatywom rozwijanym na bazie tych (niezwykle niszowych) kompetencji. Przykład sukcesu działania KŚM potwierdza zasadność otwartego podejścia do pomysłów prezentowanych przez młodzież, również tych niestandardowych, oryginalnych, wychodzących poza ramy

i schematy. Na dalszych etapach prac może się bowiem okazać, że właśnie te załączkowe pomysły stanowią furtkę do rozwiązań najtrafniej odpowiadających na analizowany problem.

- 2.** Innym istotnym skutkiem uniformizującego podejścia, promującego tradycyjne, sprawdzone, bezpieczne rozwiązania, jest marginalizowanie w grupach rówieśniczych osób neuronietypowych czy uczniów ze specjalnymi potrzebami (jak wskazują samorzecznicy z KŚM – nie tyle specjalnymi, ile po prostu własnymi potrzebami), które nieuchronnie prowadzi do obniżenia samopoczucia, pewności siebie, samooceny, poczucia własnej wartości. Podczas realizacji projektów mających na celu aktywizację społeczną/obywatelską młodzieży należy liczyć się z kumulującymi się przez lata obawami związanymi z angażowaniem się w pracę zespołową czy wyjściem ze swoimi propozycjami do szerszej grupy. Doświadczenie w przeszłości braku akceptacji, negatywnych skutków wyjścia ze swojej strefy komfortu skutkuje utrwaloną niechęcią do aktywnej partycypacji. Przykład mechanizmu funkcjonowania Klubu Świadomej Młodzieży pokazuje, że edukacyjne projekty włączające powinny zawierać komponent kompleksowego wsparcia w rozwoju kompetencji miękkich, które okazują się kluczem do skutecznej aktywizacji społecznej młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym. W przypadku KŚM były to warsztaty dotyczące wystąpień publicznych i autoprezentacji, komunikacji, współpracy, asertywności, identyfikowania i praktycznego wykorzystania swoich talentów, pasji oraz mocnych stron, inspirujących dobrych praktyk w obszarze samostanowienia i samorzecznictwa.

3. Na każdym etapie wypracowywania i wdrażania modelu kluczowe jest bezpośrednio uwzględnienie perspektywy samych odbiorców. Konsekwentne konsultacje z młodzieżą na każdym etapie realizacji projektu, pozwalające identyfikować na bieżąco ich potrzeby, problemy i oczekiwania, są warunkiem *sine qua non* sukcesu przedsięwzięcia. Bezpośrednie włączenie młodzieży w projektowanie programu edukacyjnego, który będzie do niej kierowany, w generowanie pomysłów na oddolne działania, wybór obszaru aktywności oraz sposobów realizacji swoich inicjatyw wpłynie pozytywnie na identyfikowanie się uczniów z realizowanymi przedsięwzięciami, a co za tym idzie – na wewnętrzną motywację i zaangażowanie. Powodzenie procesu inkubacji mikroinicjatyw młodzieżowych będzie więc zależeć w dużej mierze od poczucia wpływu, sprawczości i decyzyjności, które powinny towarzyszyć młodzieży na każdym etapie przedsięwzięcia. Jak wynika z niniejszego *case study*, wysoki poziom partycypacji odbiorców w procesach kreatywnych towarzyszących implementacji danego modelu przekłada się również na lepsze zrozumienie jego celów, efektywniejsze działania wdrożeniowe, spójność poszczególnych kroków z założeniami modelu, trafność rezultatów. Kluczowe jest tu przyjęcie zasady bezpośredniego uczestnictwa, partycypacji bez pośredników, zgodnie z ideą samorzecznictwa (samodzielnego działania we własnej sprawie). Sposób działania modelu Klubów Świadomej Młodzieży obrazuje dobre praktyki w tym obszarze – młodzież spotyka się z decydentami, osobami decyzyjnymi w istotnych dla nich sprawach i bez pośrednictwa osób dorosłych komunikuje swoje potrzeby oraz oczekiwania, interweniuje własnym głosem, odnosząc się do swoich indywidualnych doświadczeń.

Tym samym rzeczywistością staje się postulat sformułowany w art. 33, ust. 3 konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych - postulat mówienia przez osoby z niepełnosprawnościami własnym głosem o swoich sprawach, bezpośredniego uczestniczenia w procesie podejmowania decyzji, które mają wpływ na ich życie.

4. Projekt Nowa Energia ma szansę skutecznie przyczynić się do realizacji potrzeby budowania zaangażowania społecznego i obywatelskiego już na etapie edukacji szkolnej tak, by utrwalać i wzmacniać postawy proaktywne, co zaowocuje aktywnością i partycypacją w dorosłym życiu. Projekt zakłada trening „oddolności, maksymalnego oddania inicjatywności i sprawczości w ręce młodych ludzi”. Jak pokazuje analizowany tu przypadek Klubu Świadomej Młodzieży, taka optyka skutecznie implikuje determinację młodzieży do podejmowania interwencji i wdrażania kolejnych inicjatyw w swoim otoczeniu. Projekt zakłada wyłonienie, nagrodzenie i wsparcie najlepszych pod kątem innowacyjności i użyteczności mikroinicjatyw zaproponowanych przez młodzież. Taki mechanizm zagwarantuje praktyczne wykorzystanie ciekawych pomysłów wygenerowanych przez uczniów, przyzwyczajonych do projektów teoretycznych, zatrzymujących się zazwyczaj na etapie projektowania i planowania. Przeniesienie projektów w wymiar praktyczny oraz ich wdrożenie zwiększy poczucie sprawczości i wpływu wśród młodzieży. Właśnie w ten sposób opisywali swoje odczucia młodzi ludzie działający w Klubach Świadomej Młodzieży po przeprowadzeniu skutecznych interwencji np. w przypadku anachronicznego sposobu opisywania autyzmu w podręcznikach szkolnych czy wykluczającego podejścia PKP do możliwości zakupu przez internet biletów ulgowych przez osoby

z ASD. Doprowadzenie do pozytywnej modyfikacji wybranego przez siebie wycinka rzeczywistości społecznej daje satysfakcję, wiarę we własne siły i determinację do dalszych działań. Również w przypadku projektu Nowa Energia sukces nagrodzonych i realizowanych przez młodzież przedsięwzięć pozwoli z dużym prawdopodobieństwem na zbudowanie trwałej motywacji do rozwijania swoich kompetencji społecznych oraz przedsiębiorczych i coraz efektywniejszego realizowania analogicznych inicjatyw w przyszłości.

---

po co nam przedsiębiorczość?
raport z badania grupy fokusowej

04

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

Niniejszy raport zawiera informacje na temat wyników badania grupy fokusowej dotyczącego postrzegania przedsiębiorczości i przedsiębiorczości społecznej przez osoby w wieku szkolnym – bezpośrednich odbiorców działań w projekcie „Nowa Energia. Rozwijanie i wzmacnianie przedsiębiorczości społecznej wśród młodzieży”.

W ramach projektu w grudniu 2022 roku został zorganizowany warsztat, w którym udział wzięli przedstawiciele i przedstawicielki konińskich szkół podstawowych i ponadpodstawowych. W badaniu została wykorzystana metoda zogniskowanego wywiadu grupowego (Focus Group Interview). FGI jest techniką badań jakościowych polegającą na pozyskiwaniu opinii grup na temat określonego produktu, zdarzenia lub idei. Opinie są zbierane w dyskusji, w której bierze udział od 5 do 15 osób. Dyskusja jest prowadzona przez moderatora, który kieruje rozmową, posługując się specjalnie przygotowanym scenariuszem.

Podstawową zaletą zogniskowanych wywiadów grupowych jest możliwość obserwacji naturalnej interakcji społecznej między uczestnikami. Dzięki temu badanie realizowane metodą grup fokusowych pozwalają na rekonstrukcję głęboko zakorzenionych sposobów myślenia i postrzegania zjawisk. Ponadto schemat niewymuszonej rozmowy sprzyja generowaniu nowych, twórczych rozwiązań i ujawnianiu emocji.

Warsztat został przeprowadzony w oparciu o przygotowany wcześniej scenariusz i poruszał następujące kwestie:

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

- Kim jest osoba przedsiębiorcza?
- Czy przedsiębiorczość przywołuje skojarzenia pozytywne, czy negatywne?
- Czy warto angażować się w dodatkowe aktywności pozaszkolne związane z przedsiębiorczością? Co może motywować do włączania się w takie działania?
- Czy przedsiębiorczość może łączyć się z działaniami społecznymi?

Na potrzeby badania została wybrana definicja przedsiębiorczości pochodząca do Richarda Bransona, który definiuje przedsiębiorczość, jako „akt tworzenia nowego na rynku produktu lub usługi i wprowadzania go na rynek”. Z tej definicji jasno wynika, że przedsiębiorczym może być każdy – nie tylko osoby stereotypowo postrzegane jako przedsiębiorcze – jak np. zamożni biznesmeni. Przedsiębiorczość jest nieodłącznym elementem rozwoju każdej gospodarki. Młodzi ludzie łączą przedsiębiorczość z szansą na rozwój swojej kariery i dostęp do dużych pieniędzy. Młodzi dorośli częściej niż osoby starsze rozważają założenie firmy jako etap w rozwoju kariery. Można to przypisać zwiększonemu dostępowi do technologii informatycznych i obniżeniu kosztów transportu w ostatnich latach. Ludzie stają się również coraz bardziej wykształceni, co pozwala im podejmować świadome decyzje dotyczące ich życia. Jako że te czynniki zwiększyły dostępność i stworzyły środowisko dla większej otwartości na nowe pomysły, to młodzi w coraz młodszym wieku wykazują postawy przedsiębiorcze.

Zakres badania

Na terenie Konina funkcjonuje osiem szkół ponadpodstawowych: trzy licea ogólnokształcące i pięć zespołów szkół. Łącznie w 251 oddziałach

po co nam przedsiębiorczość?

raport z badania grupy fokusowej

uczy się 6903 uczniów (dane: Urząd Miejski w Koninie, grudzień 2022). Badaniem objęto uczniów zamieszkałych w Koninie i powiecie konińskim, a uczęszczających do szkół ponadpodstawowych i podstawowych w Koninie. By nie zakłócać pracy szkoły, badanie i wywiady zostały przeprowadzone po lekcjach. Według powszechnych praktyk grupy fokusowe to grupa od 5 do 15 osób, które bezpośrednio biorą udział w tzw. zogniskowanym wywiadzie grupowym. Niemniej w naszym badaniu uczestniczyło 24 młodych osób zogniskowanych wokół działań Stowarzyszenia M-LAB oraz Młodzieżowej Rady Miasta Konina.

Badani to uczniowie następujących szkół: I LO, II LO, III LO Zespół Szkół Technicznych, Zespół Szkół im. M. Kopernika, Zespół Szkół Górniczo-Energetycznych, Zespół Szkół Budownictwa i Kształcenia Zawodowego im. Eugeniusza Kwiatkowskiego, a także uczniowie ostatnich klas szkół podstawowych: Szkoły Podstawowej nr 4, Szkoły Podstawowej nr 8 i Szkoły Podstawowej nr 1.

Pytania badawcze

W czasie warsztatów zostały zadane następujące pytania badawcze:

- Jakimi cechami charakteryzuje się osoba przedsiębiorcza?
- Czy przedsiębiorczość kojarzy ci się pozytywnie, czy negatywnie?
- Czy przedsiębiorczość można łączyć z działaniami społecznymi?
- Czy warto angażować się w dodatkowe aktywności pozaszkolne? Co cię motywuje, a co zniechęca do działań i aktywności pozaszkolnych?

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

- Czy w twoim bliskim otoczeniu (rodzinie) masz styczność z przedsiębiorcami? Czy w rodzinie są przedsiębiorcy?
- Czy wiedza zdobyta w szkole jest przydatna do prowadzenia własnej działalności gospodarczej?

Uczniowie byli dodatkowo pytani o to, do jakiego rodzaju szkoły uczęszczają: do szkoły podstawowej czy ponadpodstawowej.

Rezultaty badania

1. Charakterystyka postaw przedsiębiorczych

Przedsiębiorczość opiera się na umiejętności identyfikowania i wykorzystywania szans oraz kreatywnego planowania i zarządzania procesami o wartości kulturowej, społecznej czy finansowej, zgodnie z zaleceniami Rady Unii Europejskiej. Są to zdolności wielowymiarowe, które obejmują znajomość okoliczności i możliwości, zasad etycznych oraz samoświadomość. Ponadto obejmują takie umiejętności, jak kreatywność (wyobraźnia, krytyczna refleksja, rozwiązywanie problemów), komunikacja, mobilizacja zasobów i radzenie sobie z niepewnością, dwuznacznością i ryzykiem, a także takie postawy, jak poczucie własnej skuteczności, pozytywność i wytrwałość oraz docenianie pomysłów innych.

Cechy, kompetencje, umiejętności związane z przedsiębiorczością, które pojawiły się podczas badania: zaradność, pewność siebie, wiedza o biznesie, pomysłowość, determinacja, elastyczność, odpowiedzialność, rozsądek, ekspresywność, operatywność, dobra organizacja czasu, racjonalność (cytat: „Przedsiębiorcza osoba to ktoś, kto kieruje się liczbami, a nie emocjami”), proaktywność, konsekwencja, logiczne myślenie, odwaga, liderowanie, otwartość na nowe pomysły, dobra organizacja, mądrość, pracowitość, komunikatywność,

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

umiejętność współdziałania, zdolności przywódcze, ambicja, produktywność, inteligencja, spontaniczność, wysoka tolerancja na ryzyko, wytrwałość, kreatywność.

Konińska młodzież, charakteryzując postawę przedsiębiorczą, zwracała uwagę przede wszystkim na komunikatywność i elastyczność, ale często pojawiały się też określenia jak „zdeteterminowany”, „pomysłowy”, „odważny” czy „ambitny”. Młodzi odwoływali się bardzo często do powszechnych odniesień związanych z przedsiębiorczością opierających się na umiejętności rozpoznawania i wykorzystywania szans czy też umiejętność z obszaru kreatywności, jak zaradność, pomysłowość, wcześniej wspomniana elastyczność, operatywność czy otwartość na nowe pomysły. Przedsiębiorczość kojarzy się pozytywnie, co ciekawe – uczniowie przeciwstawiają przedsiębiorczość emocjom, łącząc ją z takimi cechami jak racjonalność czy rozsądek.

2. Czy szkoła przygotowuje do bycia przedsiębiorcą?

Powyższe opisy osób przedsiębiorczych przedstawione przez badanych mają raczej pozytywny wydźwięk, dlatego też nie dziwi, że na kolejne pytanie: „Czy przedsiębiorczość kojarzy ci się pozytywnie, czy negatywnie?”, badani odpowiedzieli w znacznej większości pozytywnie, 3 osoby wskazały „negatywnie”, a tylko 1 osoba odpowiedziała „to zależy”. Młodzież, która odpowiedziała „negatywnie” (1 osoba ze szkoły podstawowej, 2 osoby z ponadpodstawowej), oraz wskazała w badaniu „to zależy” (uczeń szkoły ponadpodstawowej), odpowiedziała również przecząco na pytanie, czy ma wśród swoich bliskich przedsiębiorców.

Uczestnicy i uczestniczki badania uważają, że bycie przedsiębiorcą to pozytywna rzecz, ponieważ pozwala realizować swoje marzenia i budować coś od podstaw. Ponadto odnoszący sukcesy przedsiębiorcy są często chwaleni, stawiani za wzór do naśladowania ze względu

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

na znaczny majątek, który zgromadzili podczas budowania swoich biznesów. **Zasadniczo młodzi postrzegają bycie przedsiębiorcą jako sposób na zdobycie bogactwa i prestiżu.**

Jeden z badanych uczniów szkoły podstawowej odpowiedział, iż przedsiębiorczość kojarzy mu się negatywnie, jednocześnie na pytanie o pojęcia związane z różnymi formami działalności gospodarczej odpowiedział jako jedyny, że nie spotkał się z żadnymi, a wśród bliskich nie ma osób prowadzących działalności gospodarczej, oraz uważa, że szkoła nie przygotowuje do prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Mała wiedza z tego obszaru może też być wynikiem młodego wieku respondenta, ale może być również związana z faktem, że w podstawie programowej w polskiej szkole przedmiot o nazwie „podstawy przedsiębiorczości” jest prowadzony tylko w szkołach ponadpodstawowych. Od września 2023 roku młodzi ludzie w szkołach ponadpodstawowych będą się uczyć przedmiotu biznes i zarządzanie, który zastąpi przedmiot podstawy przedsiębiorczości. Od 2027 roku przedmiot ten będzie można wybrać na egzaminie maturalnym. W szkołach podstawowych z kolei treści związane z przedsiębiorczością można znaleźć w przedmiocie wiedza o społeczeństwie czy wychowanie do życia w rodzinie, w którego podstawie programowej znalazły się zapisy dotyczące rozszerzania zarówno umiejętności i wiedzy związanych z kształtowaniem postaw, jak i komunikacji. W szkołach ponadpodstawowych przedmiot wiedza o społeczeństwie został zastąpiony przez przedmiot historia i teraźniejszość.

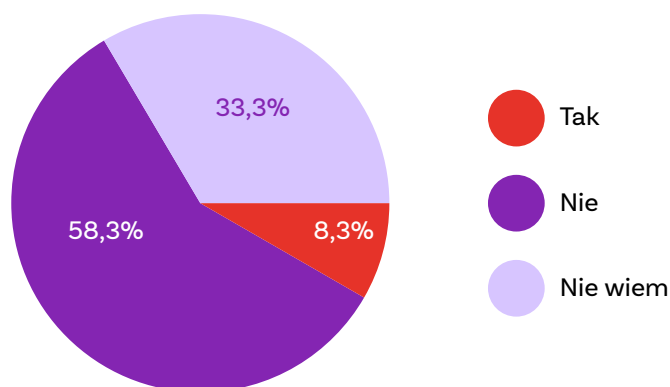
Co ciekawe, młodzi ludzie rzadko łączą przedsiębiorczość z kompetencjami miękkimi, takimi jak: komunikacja, współpraca, działanie zespołowe, inteligencja emocjonalna. Wydaje się, że edukacja formalna nie spełnia swojej funkcji w tym względzie. Nawiązywanie partnerstw szkół z organizacjami zewnętrznymi, w tym samymi

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

przedsiębiorcami jak i NGO, może mieć kluczowe znaczenie dla rozwijania tych kompetencji wśród uczniów.

Czy wiedza zdobyta w szkole jest przydatna do prowadzenia własnej działalności gospodarczej?

24 odpowiedzi

17. Diagram nr 1, źródło: opracowanie własne

3. Czy przedsiębiorczość może łączyć się z działaniami społecznymi?

Wśród respondentów znaczna większość pozytywnie odnosi do łączenia działań społecznych i postaw przedsiębiorczych. Wśród negatywnych odpowiedzi można było znaleźć takie, które wskazują na postrzeganie przedsiębiorczości jako działalności nastawionej wyłącznie na zdobywanie aktywów finansowych i majątkowych, choć były i takie głosy, które uważają, iż bycie przedsiębiorczym wymaga więcej zaangażowania niż przy aktywnościach społecznych.

Cytat nr 1:

„Nie, ponieważ przedsiębiorczość polega na działaniu, a podczas działań społecznych nie chodzi o zarabianie”.

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

Cytat nr 2:

„Nie, bo dla mnie działalność społeczna to robienie wszystkiego, by pomóc innym (czymkolwiek dla nas ta pomoc znaczy), a przedsiębiorczość to analiza i robienie by mieć, a nie by dać wszystko innym”.

Cytat nr 3:

„Raczej nie, ponieważ działanie w tej dziedzinie (społecznej – przyp. red.) wymaga skupienia i poświęcenia czasu”.

W badaniu wśród odpowiedzi łączących przedsiębiorczość z działaniami społecznymi młodzież wskazywała na takie przykłady:

Cytat nr 1:

„Tak, ponieważ możemy łączyć np. nasze zarobki z działaniem społecznym”.

Cytat nr 2:

„Jak najbardziej tak. Bycie przedsiębiorczym w momencie odbierania grantu czy też w rozporządzaniu finansów w projekcie jest kluczowe dla całego projektu. Osoba przedsiębiorcza wykorzysta w 100 proc. dane jej możliwości, jeżeli dobrze zarządzi kosztami”.

Cytat nr 3:

„Uważam, że tak, ponieważ dzięki przedsiębiorczości można podjąć się projektów, które pozytywnie wpłyną na społeczeństwo”.

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

Cytat nr 4:

„Tak, ponieważ cechy, które posiada osoba przedsiębiorcza, musi mieć również osoba tworząca różne nowe akcje i działania społeczne”.

Cytat nr 5:

„No, jak jesteś przedsiębiorcą, to prawdopodobnie dajesz komuś zatrudnienie”.

Cytat nr 6:

„Można, ponieważ działania społeczne są powiązane z pieniędzmi i ich zarządzaniem”.

Cytat nr 7:

„Tak, ponieważ można pomóc większej liczbie osób”.

Cytat nr 8:

„Moim zdaniem tak, ponieważ dzięki różnym działaniom przedsiębiorczym można np. rozwijać talenty u dzieci i młodzieży, wspomagać w ich rozwój”.

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

Cytat nr 9:

„Tu akurat zależy, czy dane działanie społeczne jest warte inicjacji przez osobę tego przedsiębiorstwa. Według mnie tak, ponieważ uaktywniany naszą pomysłowość oraz pracowitość, która jest niezbędna przy działaniach społecznych”.

Cytat nr 10:

„Tak, ponieważ rozwinię to naszą przedsiębiorczość”.

Cytat nr 11:

„Tak, nie wyklucza się to”.

Cytat nr 12:

„Myślę że warto takie działania łączyć. Choćby dla dobra właśnie społeczności. Firmy, które działają przez taką przedsiębiorczość, robią dużo dobrego”.

Cytat nr 13:

„Można, chociaż nie zawsze się powinno”.

Wnioski: Aktywność społeczna wiąże się z przedsiębiorczością. Osoba, która jest aktywna w grupie społecznej, ma większe szanse zostać przedsiębiorcą. A bycie przedsiębiorczym to bycie aktywnym i zaangażowanym. Ponadto tworzenie grup społecznych zwiększa prawdopodobieństwo zostania przedsiębiorcą. Dołączenie do grupy działającej społecznie pomaga zdobyć doświadczenie i kontakty, które później można wykorzystać w działalności gospodarczej. Bycie

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

przedsiębiorcą wymaga poświęcenia i zaangażowania, myślenia strategicznego oraz uczestnictwa w grupach i działaniach społecznych. Młodzi wskazali, iż przez działania społeczne takie jak wolontariat lub prace społeczne przedsiębiorcy mogą pokazać swoje zaangażowanie na rzecz środowiska lokalnego i pomagać innym. Nikt z respondentów nie słyszał o społecznej odpowiedzialności biznesu (ang. *Corporate Social Responsibility* - CSR), nikt z respondentów nie słyszał również o przedsiębiorczości społecznej.

4. Czy warto angażować się w dodatkowe aktywności pozaszkolne? Co cię motywuje, a co zniechęca do działań i aktywności pozaszkolnych?

Niektórzy biorą udział w zajęciach pozalekcyjnych, by odnaleźć poczucie przynależności, nauczyć się nowych umiejętności i zdobyć doświadczenie życiowe. Inni uważają, że nie warto się w nie angażować, ponieważ niczego nie wnoszą, a zabierają czas, który mogliby poświęcić na coś innego. Zaangażowanie się w aktywności pozaszkolne może być korzystne, jeśli znajdzie się odpowiednie dla siebie zajęcie, związane z własnymi poglądami czy umiejętnościami.

Jednym z powodów, dla których warto angażować się w zajęcia pozalekcyjne, jest to, że mogą one pomóc w nawiązaniu nowych znajomości.

Cytat nr 1:

„Uważam, że najlepszą aktywnością pozaszkolną jest dążenie do doskonalenia siebie”.

Cytat nr 2:

„Tak, ponieważ wspiera to nasz rozwój osobisty - poszerza horyzonty”.

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

Cytat nr 3:

„Na pewno warto – zyskujemy przy tym doświadczenie, a także uczymy się współpracować z innymi. Uczymy się życia w społeczeństwie, a tego szkoła nam nie da”.

Cytat nr 4:

„Motywują mnie działania pozaszkolne ze względu na to, że zyskuję doświadczenie w praktyce i teorii, dzięki czemu mogę się rozwijać i nie stać w miejscu”.

Cytat nr 5:

„Warto angażować się w dodatkowe aktywności pozaszkolne, ale zazwyczaj brakuje mi czasu”.

Cytat nr 6:

„Uważam, że warto, ponieważ to pozwala osiągnąć wysoki rozwój osobisty, a moją motywacją jest np. kontakt z różnymi ludźmi, chęć samorozwoju, zrobienie czegoś pożytecznego dla społeczeństwa”.

Cytat nr 7:

„Bardzo warto, motywuje mnie to, że to mnie rozwija. Daje wiedzę, znajomości i doświadczenie. Rzeczy potrzebne w życiu, a w ogóle nieuczone w szkole”.

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

Cytat nr 8:

„Chęć zmiany okolicy, moc głosu, choć uważam, że słabo jest rozwinięta sieć działań pozaszkolnych”.

Cytat nr 9:

„Nie, bo są krindżowe”.

Cytat nr 10:

„Ciekawe zajęcia. Zniechęca mnie to, że mam daleko do domu”.

Cytat nr 11:

„Nie ma czegoś takiego jak motywacja. Albo się coś robi, albo nie, a zniechęcają ludzie, ponieważ są największą przeszkodą”.

Cytat nr 12:

„Na pewno warto w większość aktywności. Zniechęca mnie do działania na pewno przymusowość oraz brak możliwości negocjacji/zaproponowania czegoś własnego w niektórych przypadkach. Motywuje mnie z kolei to, że można mieć przy takich działaniach dużo frajdy”.

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

Cytat nr 13:

„Oczywiście, że warto. Motywację każdy może znaleźć własną. Ale myślę, że mnie motywuje duma moich bliskich czy dobre słowa od innych osób. Chociaż nie zawsze każde słowa będą dobre. Właśnie takiego typu rzeczy mega zniechęcają (np. »Przecież nikt nie będzie cię słuchał, za młoda jesteś«). Lecz nie warto zwracać na takie złe uwagi i robić to, co się kocha najbardziej”.

Cytat nr 14:

„Warto, motywuje mnie docenienie działania, a zniechęca obojętność organizatorów”.

Cytat nr 15:

„Motywuje mnie możliwość nabycia nowych umiejętności, a zniechęca niepotrzebne wplatanie idealizmu do wszystkiego”.

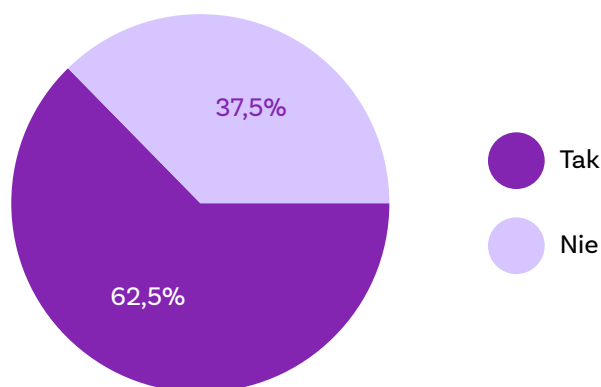
Wnioski: Uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych pomaga rozwinąć takie umiejętności, jak komunikacja, praca zespołowa, rozwiązywanie problemów i umiejętności zarządzania czasem, których według młodych nie uczą się w szkole podczas regularnych zajęć. Dlatego dla aktywnych młodych udział w zajęciach pozalekcyjnych to świetny sposób na zdobycie doświadczenia życiowego i stawianie sobie wyzwań i tym samym kształtowanie umiejętności związanych z ich zainteresowaniami i przedsiębiorczością. W wielu przypadkach udział w zajęciach pozalekcyjnych może być trudniejszy, choćby ze względu na napięty plan zajęć szkolnych, mnogość sprawdzianów, dodatkowych

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

lekcji czy też ofertę lokalną, a na to nakładają się jeszcze inne wyzwania typu wykluczanie transportowe czy ekonomiczne.

5. Czy w twoim bliskim otoczeniu (rodzinie) masz styczność z przedsiębiorcami? Czy w rodzinie są przedsiębiorcy?

24 odpowiedzi

18. Diagram nr 2, źródło: opracowanie własne

Na postrzeganie przedsiębiorczości przez młodych ludzi ma wpływ to, czy w ich najbliższym otoczeniu istnieją wzorce do naśladowania. Młodzi ludzie, którzy dorastali w środowisku, w którym przynajmniej jeden rodzic jest biznesmenem, są bardziej otwarci na ideę przedsiębiorczości. W takim środowisku większość młodych ludzi inspirowana jest etyką pracy swoich rodziców, by pójść w ich ślady i w przyszłości albo przejąć działalność, albo założyć coś swojego. Młodzi dostrzegają też wśród prowadzących w rodzinie działalność konflikty między zaspokajaniem osobistych potrzeb i obowiązków, takich jak opłacanie rachunków lub uzyskiwanie wystarczających dochodów na rzecz rodziny, a zaspokajaniem potrzeb zawodowych w pracy przez zatrudnianie pracowników lub rozszerzanie działalności firmy.

po co nam przedsiębiorczość? raport z badania grupy fokusowej

Posiadanie wzorców do naśladowania ułatwia młodym ludziom zostanie przedsiębiorcami, ponieważ m.in. mogą uczyć się na błędach i sukcesach swoich poprzedników. Młodzi ludzie mają różne opinie na ten temat i nie zawsze jest jasne, czym jest przedsiębiorczość i jak się zostaje przedsiębiorcą. Niemniej rozróżniają pojęcie bycia przedsiębiorczym od bycia przedsiębiorcą. Kluczowe dla nich jest bycie przedsiębiorczym, by zdobyć pierwsze doświadczenia zawodowe. Prowadzenie działalności jest kolejnym opcjonalnym etapem.

Od słowa źródłowego, przez definicję, po zastosowanie – przedsiębiorczość jest ideą stworzoną przez ludzi z możliwością czerpania korzyści z ich pomysłów. W związku z tym każdy może być przedsiębiorcą, o ile ma wystarczającą inicjatywę i wiedzę, by rozpocząć działalność gospodarczą.

**stowarzyszenie Morena -
analiza modelu**

05

Stowarzyszenie Morena – analiza modelu prowadzonej działalności, możliwości skalowania go i wdrażania w Wielkopolsce w kontekście rozwijania i wspierania przedsiębiorczości i przedsiębiorczości społecznej.

Cele poniższej analizy są następujące: 1. przedstawienie działalności gdańskiego Stowarzyszenia Morena ze szczególnym uwzględnieniem działań na rzecz rozwijania i wzmocnienia przedsiębiorczości wśród młodzieży, 2. analiza wybranych rozwiązań i ocena możliwości ich zastosowania w Wielkopolsce w kontekście realizacji projektu „Nowa Energia. Rozwijanie i wzmocnienie kompetencji przedsiębiorczych wśród młodzieży”.

STOWARZYSZENIE MORENA. INFORMACJE OGÓLNE

Stowarzyszenie Morena zostało założone w 2002 roku. W swoim portfolio ma kilkadziesiąt zrealizowanych projektów, kilkanaście uruchomionych inicjatyw długofalowych, a także rozliczne mniejsze lub większe akcje. Wśród najważniejszych aktywności trzeba wymienić:

- Gdański Fundusz Młodzieżowy, którego stowarzyszenie jest operatorem;
- sieć Eurodesk na Pomorzu, której jest regionalnym operatorem, organem prowadzącym pomorski punkt informacyjny Komisji Europejskiej;

- wolontariat międzynarodowy – stowarzyszenie od kilku lat wspiera młodych ludzi w wyjazdach na wolontariat do innych krajów;
- działalność związana z podnoszeniem kompetencji młodzieży – zarówno tych zawodowych, jak i społecznych.

Misję Moreny można zdefiniować następująco: **stawiamy na rozwój kompetencji, wspieramy młodzież w realizacji projektów, organizujemy wolontariat w kraju i na świecie.**

Wśród ważnych, ale pobocznych elementów działalności warto wymienić: Centrum Integracji Społecznej w Osówku, którego zadaniem jest wspieranie osób zagrożonych marginalizacją społeczną, oraz Dom Sąsiedzki Jaśkowa Dolina, który jest centrum spotkań i aktywizacji społeczności lokalnej. Zespół stowarzyszenia – około 10 osób – tworzą m.in.: doradcy zawodowi, animatorzy, koordynatorzy wolontariatu, psychologowie. Dodatkowo stowarzyszenie posiada sieć współpracowników zewnętrznych i duże możliwości mobilizowania akcyjnego. Prezesem organizacji od początku jej działalności jest Adam Niemkiewicz.

Najważniejszą grupą, do której są adresowane działania Moreny, jest młodzież. Warto przy tym zauważyć, że osoby młode są nie biernymi odbiorcami poszczególnych działań, lecz – a może nawet przede wszystkim – ich podmiotem i inicjatorem. Większość działań podejmowanych przez stowarzyszenie jest zaprojektowana tak, żeby maksymalnie zwiększyć poczucie sprawczości młodych ludzi, wspierać ich w samodzielności i zachęcać do realizowania swoich pomysłów. Środki na prowadzenie działalności stowarzyszenia pochodzą z realizacji projektów unijnych (m.in. POWER), krajowych i samorządowych. Wiele inicjatyw jest realizowanych we współpracy ze stałymi partnerami – do tych należą m.in.: Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej,

Caritas Polska, miasto Gdańsk i Europejski Korpus Solidarności, a ostatnio także UNICEF czy Fundacja Biedronki.

W swojej działalności Stowarzyszenie Morena wykorzystuje różne narzędzia związane z promowaniem przedsiębiorczości: od regrantingu i mikrodotacji, przez szkolenia zawodowe i miękkie (np. z kompetencji liderkich), po wolontariat krajowy i europejski, a także wspieranie mikroinkubatorów przedsiębiorczości, w tym spółdzielni uczniowskich, działania edukacyjne i informacyjne. Poniżej analiza najciekawszych z nich.

DZIAŁALNOŚĆ STOWARZYSZENIA W KONTEKŚCIE WYKORZYSTANIA I PROMOCJI NARZĘDZI WSPIERAJĄCYCH ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI WŚRÓD MŁODYCH LUDZIE

---

1. Regranting i mikrogranty: Gdański Fundusz Młodzieżowy

Stowarzyszenie Morena jest operatorem Gdańskiego Funduszu Młodzieżowego. Gdański Fundusz Młodzieżowy jest częścią Gdańskich Funduszy – programu mającego na celu wsparcie inicjatyw mieszkańców, pobudzanie aktywności społecznej gdańszczanek i gdańszczan oraz zwiększenie zaangażowania lokalnej społeczności w inicjatywy podejmowane na rzecz szeroko pojętego dobra wspólnego, dziejącego się w konkretnych dzielnicach miasta¹.

---

1 <https://www.gdansk.pl/urząd-miejski/wydział-rozwoju-społecznego/gdanskie-fundusze,a,108044> [dostęp: 5.12.2022].

Obok niego na Gdańskie Fundusze składają się:

1. **Gdański Fundusz Sąsiedzki**, przeznaczony na wszelkie inicjatywy organizowane na rzecz integracji sąsiedzkiej w dzielnicach, w szczególności na obchody Gdańskich Dni Sąsiadów, wydarzeń prorodzinnych (jak np. kluby rodziców, familiady) oraz wzmocnienie relacji i więzi sąsiedzkich.
2. **Gdański Fundusz Senioralny**, wspierający działania skierowane do seniorek i seniorów oraz realizowane przez osoby starsze, jak np. organizacja wycieczek, warsztatów artystycznych, inicjatyw na rzecz rozwoju pasji, integracyjnych spotkań w ramach klubów seniora, a także promujących wolontariat osób starszych.
3. **Gdański Fundusz Sportowo-Rekreacyjny**, promujący zdrowy tryb życia i podejmowanie aktywności fizycznej wśród mieszkanki i mieszkańców Gdańska przy wykorzystaniu miejskiej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, np. przez organizację inicjatywy sportowych dla różnych grup mieszkańców (bez względu na płeć, wiek, pochodzenie czy poziom sprawności) czy realizację dzielnicowych inicjatyw sportowych, integrujących społeczność lokalną.
4. **Gdański Fundusz Ekologiczny (przeznaczony dla grup nieformalnych)**, promujący postawy i zachowania ekologiczne oraz podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego, zwiększanie świadomości społecznej na temat wpływu człowieka na otaczającą go przyrodę, niwelowanie negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko, a także pobudzanie i zwiększanie aktywności społecznej i wolontariackiej mieszkańców Gdańska.
5. **Gdański Fundusz Europejskiej Stolicy Wolontariatu (przeznaczony dla grup nieformalnych)**, mający na celu

wzmocnienie i upowszechnianie idei wolontariatu wśród mieszkańców Gdańska, pobudzanie społeczeństwa obywatelskiego do działań wolontariackich oraz wzmacnianie jego potencjału.

Kto może starać się o dofinansowanie?

Pulę środków podzielono na dwie grupy realizatorów: grupy nieformalne i organizacje pozarządowe.

- 1. Grupy nieformalne to minimum** 4 lub 5 osób zamieszkujących na terenie Gdańska.

W przypadku Gdańskiego Funduszu Młodzieżowego grupa może składać się z osób w wieku od 13 do 26 lat, jeśli jednak w grupie są tylko osoby niepełnoletnie, grupa musi mieć także pełnoletniego opiekuna. Grupy nieformalne mogą starać się o dofinansowanie w wysokości do 700 zł.

Forma dofinansowanych działań może być bardzo różnorodna: od warsztatów artystycznych, ruchowych, edukacyjnych aż po inicjatywy integracyjne, takie jak np. urządzenie kącików zieleni, klubu osiedlowego, gry miejskiej lub koncertu. Stowarzyszenie definiuje to działanie następująco: „pragniemy zachęcić młodych ludzi do realizacji ich pomysłów o charakterze społecznym oraz umożliwić rozwój ich pasji i zainteresowań, a także nabycie wielu kompetencji społecznych i indywidualnych. Zależy nam również na budowaniu w młodych ludziach poczucia odpowiedzialności za ich najbliższe otoczenie. Kluczowe znaczenia ma dla nas, aby pomysły wynikały z pasji młodych ludzi lub stanowiły próbę rozwiązania problemów, które dostrzegają dookoła siebie”².

---

2 www.morena.org [dostęp: 5.12.2022].

2. Organizacje pozarządowe – projekty młodzieżowe realizowane przez **organizacje pozarządowe działające na rzecz dzieci i młodzieży oraz grupy działające pod patronatem takich organizacji**. Same nie muszą być zarejestrowane w Gdańsku, ale ich działania muszą być adresowane do gdańszczanek i gdańszczan. Organizacja może otrzymać dofinansowanie w wysokości do 7000 zł.

Projekty mogą być realizowane w następujących obszarach:

1. **Inicjatywy młodzieżowe** – inicjatywy przygotowane i realizowane przez młodych ludzi, którzy chcą zmienić coś w otaczającej ich rzeczywistości i działać prospołecznie. Mogą być skierowane do różnych grup wiekowych spośród lokalnych społeczności.
2. **Edukacja nieformalna** – pozaszkolne inicjatywy edukacyjne skierowane do młodzieży, kształtujące określone umiejętności, postawy, wartości i wiedzę.
3. **Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży** – inicjatywy edukacyjne skierowane do dzieci i młodzieży, która napotyka na bariery środowiskowe, ekonomiczne, zdrowotne i inne, które znacząco utrudniają dostęp do pełnej oferty wysokiej jakości usług edukacyjnych.

Jak to wygląda na poziomie operacyjnym, opisuje specjalistka ds. regrantingu Stowarzyszenia Morena – Katarzyna Huńko:

1. **Nabór wniosków** – organizowany dwa razy w roku i poprzedzony spotkaniami informacyjnymi. W składanych formularzach konkursowych grupa musi przedstawić swój pomysł na działanie, w tym informacje, co chce przez nie osiągnąć i jak zamierza je promować. Od pewnego czasu zarówno operator funduszu, jak i miasto Gdańsk zabiega bowiem

o uspołnieniu i zintensyfikowanie działań informacyjnych i upowszechniających. Warto podkreślić, że działania polegające na współpracy z młodzieżą są zwykle realizowane w innym cyklu niż standardowe działania projektowe (wrzesień – czerwiec zamiast styczeń – grudzień).

- 2. Komisja oceny wniosków** – składająca się z co najmniej kilku ekspertów, w tym przedstawicielek Gdańskiej Rady Organizacji Pozarządowych. Projekt powinien mieć przede wszystkim dobre uzasadnienie, warunkiem kluczowym do zdobycia dofinansowania jest to, żeby projekt był społeczny, nie wolno koncentrować się np. na inwestycji w doposażenie szkoły czy klubu osiedlowego.
- 3. Spotkanie z organizacjami i inicjatywami, które otrzymały granty.** Łączna pula środków to około 160 tys. zł, która jest z reguły dzielona na 15 dużych i 60 małych projektów. Zainteresowanie zawsze jest znacznie większe.
- 4. Realizacja działań.** W przypadku grup nieformalnych umowa na przekazanie grantu jest podpisywana z osobą liderującą całemu przedsięwzięciu i to ona otrzymuje środki finansowe na konto.
- 5. Rozliczenie projektów.** Rozliczenie odbywa się na podstawie przedstawionych faktur, stąd wśród praktycznych porad, których udziela się uczestnikom, jest i taka, żeby tak zaplanowali zakupy, by tych faktur było jak najmniej. Stosunkowo rzadko, ale jednak zdarzają się sytuacje, w których grupa nieformalna nie zrealizowała zadania i w rezultacie musi zwrócić pieniądze. To również jest lekcja dla młodych ludzi – porażka wynika najczęściej ze złego harmonogramu działania. Takie same wyzwania zasady dotyczą organizacji formalnych. Przykładem może być inicjatywa Młodzieżowy

Slow Fashion bez Granic – warsztaty dla młodzieży polskiej i ukraińskiej. Pomysł połączenia mody, fotografii, umiejętności szycia i projektowania był bardzo ciekawy już w punkcie wyjścia. Inicjatywę wsparło dodatkowo lokalne centrum handlowe. Na przeszkodzie w realizacji wydarzenia stanęły jednak źle wybrany termin realizacji warsztatów (wakacje) i równie niefortunnie dobre kanały komunikacji z grupą docelową – okazało się, że osoby z doświadczeniem uchodźczym i migracyjnym z Ukrainy nie korzystają z Facebooka, ale z Telegramu. Trudności z rekrutacją uczestniczek przełożyły się na trudności w realizacji zadania. To wyzwania, które również uczą.

Wśród najpopularniejszych aktywności organizowanych w najmniejszym budżecie są: kiermasze charytatywne, warsztaty, działania animacyjne, turnieje gier czy minispektakle teatralne. Wśród wspieranych grup pojawiają się: szkolni koledzy i koleżanki ze szkoły w trudnej sytuacji, podopieczni szpitali czy hospicjów. Jedną z takich grup nieformalnych wspierała np. uczniów kenijskiej szkoły. Uczniowie pomagają zwierzętom, uczą się, jak lepiej chronić środowisko, zdrowo się odżywiać czy wspierać osoby starsze mieszkające w sąsiedztwie. Inną dodaną wartością tych projektów jest wyłanianie się lidera/liderki – osoby, która w naturalny sposób przejmuje odpowiedzialność za całą grupę. Wsparcie doradców stowarzyszenia może wyposażyć taką osobę w dodatkowe kompetencje

i zachęcić do dalszego działania. Jednym z ciekawszych przykładów takiego procesu może być historia koła naukowego Pasjonatów Pediatrii Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego.

Case study: Pasjonaci Pediatrii GUMed

W listopadzie 2022 roku koło naukowe Pasjonatów Pediatrii GUMed odebrało pierwszą nagrodę w międzynarodowym konkursie Salto Awards w kategorii „Wolontariat i solidarność”. Konkurs został zorganizowany przez Europejski Korpus Solidarności – międzynarodowy program Komisji Europejskiej, w którego ramach młodzi ludzie mogą wziąć udział w projektach z obszaru wolontariatu, rozwoju zawodowego. Studenci z SKN Pasjonaci Pediatrii oraz absolwenci kierunku lekarskiego GUMed przez ostatni rok organizowali animacje dla pacjentów przebywających na Oddziale Gastroenterologii Dzieci w Klinice Pediatrii, Gastroenterologii, Alergologii i Żywienia Dzieci GUMed mieszczącej się w szpitalu Copernicus Podmiot Lecznicy.

– Celem projektu jest zmiana wizji szpitala jako miejsca związanego z cierpieniem i bólem oraz pokazanie, że dni spędzone na oddziale mogą dawać radość i uczyć nowych rzeczy. Całość opiera się na zasadach edukacji pozaformalnej – mówią organizatorzy akcji.

– W ramach programu zorganizowano wiele okolicznościowych zajęć, m.in. komponowanie zdrowego śniadania, tworzenie ziołowego ogrodu w doniczce, dekorowanie pierniczek i tworzenie wielkanocnych stroików, warsztaty sushi, bal karnawałowy, a także największe przedsięwzięcie, czyli stworzenie kalendarza, w którym w rolę modeli wcielili się sami pacjenci³.

Działanie studentów oraz absolwentów kierunku lekarskiego GUMed rozpoczęły się właśnie od skorzystania z Gdańskiego Funduszu Młodzieżowego, dzięki któremu jako grupa nieformalna kilkakrotnie zdobyli środki na realizację kolejnych inicjatyw, np. „6! Wiem, jak zdrowo jeść. 5 kroków do zdrowia”, poświęconej zdrowemu żywieniu, czy Zdalne Zdrowie, w ramach którego w pojazdach gdańskiej

---

3 Gdański Uniwersytet Medyczny, <https://gumed.edu.pl/69981.html> [dostęp: 6.12.2022].

komunikacji miejskiej wyświetlano porady dotyczące zdrowia. Sukces pierwszych działań i wsparcie ze strony Stowarzyszenia Morena zachęciło ich do spróbowania swoich sił w konkursie Europejskiego Korpusu Solidarności. Grupa nie tylko otrzymała dofinansowania na realizację swojego projektu, lecz także zdobyła nagrodę we wspomnianym konkursie na najlepsze inicjatywy zgłoszone do ESK. To nie koniec wyróżnień – w 2021 roku Studenckie Koło Naukowe „Pasjonaci Pediatrii” otrzymało nagrodę Czerwona Róża dla najlepszego koła naukowego pomorskich uczelni. W działalność koła angażuje się ponad 100 osób, które z powodzeniem łączą działalność edukacyjną, zawodową i społeczną.

2. Działalność Stowarzyszenia Morena w kontekście rozwoju spółdzielczości uczniowskiej

Punktem wyjścia do rozwijania spółdzielczości uczniowskiej był projekt edukacyjny „Rozwijamy kompetencje i programujemy przyszłość” realizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014–2020. Inicjatywę przeprowadzono w latach 2016–2018. Obok Stowarzyszenia Morena partnerami projektu byli: miasto Gdańsk (partner wiodący), Fundacja Edukacyjna ODiKT, DC Edukacja oraz firma Vulcan. Podmiotem realizującym projekt w imieniu Gdańska było Gdańskie Centrum Profilaktyki i Uzależnień. Całkowita wartość przedsięwzięcia wynosiła blisko 22 mln zł. Projekt stawiał sobie za cel wspieranie przedsiębiorczości uczniowskiej. Jego cele zakładały podnoszenie kluczowych kompetencji w obszarach: przedsiębiorczości, tworzenia pomysłów biznesowych, myślenia projektowego, kreatywności i projektowania oraz komunikacji.

Rezultaty inicjatywy wykroczyły jednak poza oczekiwania i przyczyniły się do odrodzenia przedsiębiorczości uczniowskiej w Gdańsku, stały się również bezpośrednią inspiracją dla realizacji podobnych działań w Wielkopolsce i w reszcie kraju. Dzięki wspólnej pracy zainicjowanej przez Stowarzyszenie Morena wraz z placówkami edukacyjnymi i partnerami biznesowymi zaproszonymi do projektu powstało **28 pomysłów na spółdzielnie uczniowskie (SU)** w 12 szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Dodatkowo w ramach projektu wdrożono:

- 256 godzin warsztatów,
- 640 godzin coachingu,
- 3920 godzin pracy grup tworzących SU,
- 212 godzin wsparcia na każdą SU (średnio),
- wizyty studyjne w firmach dla ponad 1200 uczestników.

Projekt przewidywał także przeszkolenie nauczycieli i opiekunów, którzy mieli zaangażować się w tę inicjatywę. Oni również dostali okazję do rozwinięcia swoich kompetencji w tym obszarze.

Etapy realizacji

Konkurs, ogłoszony w listopadzie 2017 roku, został podzielony na trzy etapy, które były realizowane przez następny rok.

Pierwszy etap

W pierwszym etapie nauczyciele wyłonili grupy projektowe złożone z co najmniej czterech uczniów oraz zainspirowali ich do szukania kreatywnego pomysłu na spółdzielnię uczniowską, która odpowiadałaby na potrzebę ich lokalnych społeczności. Pomysł miał być realny i mieć szansę na realizację i przynoszenie zysków. Najlepsze pomysły

miały otrzymać dofinansowanie na wdrożenie, dodatkowo regulamin konkursu przewidywał również nagrody indywidualne dla autorów i autorek najlepszych rozwiązań. Wsparcie Stowarzyszenie Morena polegało na tym etapie także m.in. na organizacji warsztatów z *design thinking* dla nauczycieli, organizacji szkoleń oraz na przeprowadzeniu wizyt studyjnych u pomorskich przedsiębiorców. Uczniowie spotkali się z przedstawicielami takich firm jak: Trefl, Intel, Bayer, Doraco, Blue Media, PWC, Merkus, Flex. Rezultatem pierwszego etapu było złożenie wniosku z pomysłem na biznes.

W styczniu 2018 roku złożono 77 wniosków, z czego 69 otrzymało pozytywną ocenę formalną i przeszło do kolejnego etapu. W działania zaangażowało się 308 uczniów pod okiem 17 nauczycieli z 12 szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Do kolejnego etapu przeszło 30 pomysłów na spółdzielnie uczniowskie.

Drugi etap

Drugi etap trwał od lutego do maja 2018 roku, uczniowie pracowali wtedy nad utworzeniem biznesplanu. Wsparcie Stowarzyszenia Morena w tym czasie polegało na dostarczeniu szkoleń z zarządzania projektem, marketingu, finansów i rachunkowości. Grupy inicjatywne i ich opiekunowie mieli również dostęp do coachów oraz swojego „anioła biznesu”, którym był najczęściej absolwent z danej szkoły odnoszący sukcesy w biznesie. Każda grupa mogła skorzystać z 32 godzin coachingu. Do ostatniego etapu zgłoszono ostatecznie 28 projektów. Wyniki tego etapu konkursu pokazały skuteczność szkoleń i wsparcia, gdyż wszystkie wnioski uzyskały pozytywną ocenę formalną i zostały zakwalifikowane dalej.

Opracowane pomysły zostały zaprezentowane podczas czwartej edycji targów Czas na Młodzież – Warsztaty Wymiany Doświadczeń, wydarzenia organizowanego przez Stowarzyszenie Morena

w maju 2018 roku. Wtedy też spółdzielnie uczniowskie dostały szansę przedstawienia swojej działalności szerszej publiczności na stoiskach targowych. Uczestnicy samodzielnie przygotowali plakaty, ulotki i informatory na temat planowanej spółdzielni. Każda grupa miała za zadanie zaprezentować się na scenie podczas trzyminutowego wystąpienia. Było to o tyle ważne, że uczestnicy targów mogli za pomocą głosowania przyznać tzw. dziką kartę, czyli dofinansowanie projektu niezależnie od wyniku konkursu drugiego etapu rozstrzyganego przez komisję konkursową.

Trzeci etap

W trzecim etapie, trwającym od maja do września 2018 roku, uczniowie uruchamiali start-up, czyli realizowali swój pomysł na spółdzielnię uczniowską. To był bardzo ważny czas, gdyż w grę wchodziło sprawdzenie w realnych warunkach, czy pomysł na biznes był rentowny i faktycznie odpowiadał na wybraną potrzebę.

Wśród najciekawszych pomysłów na SU znalazły się m.in.: sklepik szkolny, punkt ksero, wynajem szafek szkolnych, zakład stylizacji fryzjerskich, marka odzieżowa, produkcja mydła, produkcja ekologicznej biżuterii, a także młodzieżowe biuro pracy czy agencja produkcji wideo. Podsumowaniem tego etapu było Gala Laureatów SU na najlepszą spółdzielnię uczniowską. Nagrody można było zdobyć w trzech kategoriach: „Największy zysk”, „Największa efektywność” oraz „Najlepsza promocja i marketing”.

We wszystkich kategoriach zostały przyznane nagrody dla najlepszych inicjatyw, a także nagrody indywidualne (były to np. karty podarunkowe do sklepów MediaMarkt). Każda grupa, która wzięła udział w konkursie, została również wyposażona w laptopa i kasę fiskalną (niefiskalizowaną).

Założone SU po zakończeniu działań projektowych

Sukces projektu odbił się dużym echem w prasie lokalnej, a także krajowej, dając nawet impuls do ogłoszenia renesansu spółdzielni uczniowskich. Jak ocenia opiekun SU w Zespole Szkół Łączności, wcześniej odpowiedzialny za koordynowanie projektu z ramienia Stowarzyszenia Morena, Jarosław Sikorski, cztery lata po zakończeniu projektu spółdzielnie uczniowskie działają w połowie szkół, które przystąpiły do projektu. Oznaczałoby, że w Gdańsku istnieje obecnie około sześciu spółdzielni uczniowskich – te dane dość trudno jednak zweryfikować wyłącznie na podstawie materiałów dostępnych w internecie. Główne przyczyny zaprzestania działalności przez spółdzielnie uczniowskie w Gdańsku zostały zebrane w raporcie „Rozwój młodych przedsiębiorczych”, przygotowanym na zlecenie miasta Gdańska przez Gdańską Fundację Przedsiębiorczości rok po zakończeniu projektu. Są to:

- reforma edukacji i likwidacja gimnazjów,
- niechęć młodszych uczniów do kontynuowania działalności zapoczątkowanej przez starszych kolegów,
- zmiana pracy przez opiekuna spółdzielni, utrata „dobrego ducha” i zarazem osoby, która prowadziła księgowość (w wypadku spółdzielni uczniowskich księgowość prowadzi przede wszystkim nauczyciel, który musi poświęcać na to swój czas prywatny),
- zakończenie projektu prowadzonego przez Stowarzyszenie Morena i brak środków na organizowanie dalszej działalności (opiekunowie spółdzielni też otrzymywali dofinansowanie),
- nadmiar obowiązków szkolnych u młodzieży ze szkół ponadpodstawowych.

W raporcie podkreślono również, że spółdzielnie uczniowskie, które utrzymały swoją działalność, istnieją głównie dzięki determinacji opiekunów, czyli nauczycieli, którzy dostrzegają sens w praktycznym przygotowywaniu dzieci do życia zawodowego⁴. Jedną z takich spółdzielni jest spółdzielnia uczniowska w Zespole Szkół Łączności w Gdańsku.

---

4 „Rozwój młodych przedsiębiorczych. Raport z badania”, https://inkubatorstarter.pl/wp-content/uploads/2020/11/Rozw%C3%B3j_Młodych_Przedsi%C4%99biorczych-raport.11.2019.pdf [dostęp: 12.03.2023].

STATYSTYKI
III ETAPU
KONKURSU

KONKURS NA NAJLEPSZĄ
SPÓŁDZIELNIĘ UCZNIOWSKĄ

25 złożonych wniosków

25 wniosków z pozytywną oceną formalną

6 laureatów konkursu na najlepszą SU

8399 łączny zysk wszystkich SU

STATYSTYKI
III ETAPU
KONKURSU

KONKURS NA NAJLEPSZĄ
SPÓŁDZIELNIĘ UCZNIOWSKĄ

25 złożonych wniosków

100 uczniów – autorów
projektów

18 nauczycieli – opiekunów
grup projektowych

12 zaangażowanych szkół

Case study: spółdzielnia uczniowska w Zespole Szkół Łączności w Gdańsku

Spółdzielnia uczniowska w Zespole Szkół Łączności w Gdańsku połączyła inicjatywy zgłoszone przez uczniów w konkursie ogłoszonym przez Stowarzyszenie Morena. Jej oferta obejmuje obecnie:

- świadczenie usług ksero na rzecz uczniów,
- prowadzenie szkolnej kawiarenki i sklepiku,
- obsługę szafek szkolnych,
- wytwarzanie ekologicznej biżuterii z odpadów elektronicznych.

W spółdzielni działa obecnie około 20 osób. Jej bieżącą działalność regulują harmonogramy: roczny – przy czym mowa tu oczywiście o roku szkolnym, miesięczny, tygodniowy i dzienny. W ujęciu rocznym spółdzielnia przygotowuje plan sprzedaży, organizuje walne zgromadzenie (zwoływane przez zarząd), zamyka i rozlicza rok. W ujęciu miesięcznym określa ceny towarów w odniesieniu do planów sprzedaży, tworzy grafik dyżurów w sklepiku na cały miesiąc, a także grafik sprzątnięcia, przygotowuje zamówienia towarów, planuje akcje reklamowe, określa rabaty i upusty cenowe. Zamknięcie miesiąca wymaga weryfikacji planu sprzedażowego, analizy złożonych reklamacji i podsumowania finansowe. Z kolei otwarcie tygodnia to m.in. zadania związane ze sprawdzeniem grafiku na dany tydzień, a także ustalenie przeglądu zleceń i świąt okolicznościowych. Zamknięcie tygodnia oznacza konieczność remanentu tygodniowego towarów w sklepiku, określenie zapotrzebowania towarów na następny tydzień, a także analiza sprzedaży i pytań klientów o towary, których obecnie nie ma w asortymencie sklepiku. Spółdzielnia może przychylić się do prób klientów i sprowadzić dane towary (np. soki popularnej firmy), inne odrzucić (np. energetyki). Tydzień zamyka złożenie zamówienia na towary. To już zadanie opiekuna.

Opiekun SU

Jak słusznie zauważyli autorzy raportu „Rozwój młodych przedsiębiorczych”, sukces spółdzielni uczniowskiej w dużej mierze zależy od determinacji opiekunów. Dobrze widać to również w przypadku SU działającej w gdańskim Zespole Szkół Łączności. I tak, jednym z oczekiwań klientów sklepu było wprowadzenie możliwości transakcji bezgotówkowych. Z uwagi na fakt, że SU nie mają osobowości prawnej (ich status prawny jest dość niejasny), nie mogą posiadać własnego rachunku bankowego czy zarejestrowanego numeru telefonu, nie wspominając nawet o terminalu. Te obowiązki (rejestracja telefonu, utworzenie dodatkowego konta osobistego na potrzeby SU) wzięły na siebie opiekun spółdzielni. Jest to przykład szczególnie interesujący zwłaszcza w kontekście nieprzerwanej dyskusji dotyczącej potrzeby zreformowania spółdzielczości uczniowskiej w Polsce. Trudno sprostać wyzwaniom XXI wieku, trudno też zachęcić do spółdzielczości młodych ludzi, jeśli jedynym aktem regulującym spółdzielczość uczniowską jest obecnie ustawa Prawo spółdzielcze z 1982 roku. Ujawnienie tego dysonansu to z pewnością jeden z pozytywnych rezultatów projektu realizowanego przez Stowarzyszenie Morena. Opisywana spółdzielnia umożliwiła ostatecznie swoim klientom płatność za pomocą aplikacji Blik. Rezultat był jednoznaczny – wprowadzenie transakcji bezgotówkowych znacząco zwiększyło obroty i przychody spółdzielni.

Zysk SU

Warto i trzeba podkreślić – spółdzielnia nie dzieli zysku między swoich członków. Część zysków jest przeznaczana na potrzeby szkoły (i tak np. nauczyciele wychowania fizycznego składają na specjalnych formularzach prośby o kupno piłek do koszyków), a część na rozwój członków spółdzielni – są to m.in. dodatkowe szkolenia, warsztaty czy wyjazdy integracyjne.

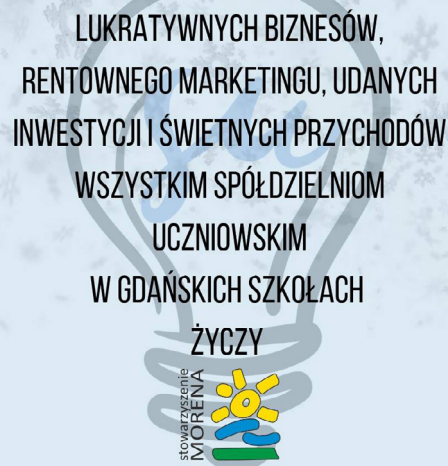
Podsumowanie

Niezależnie od twardych rezultatów projektu (liczby działających spółdzielni uczniowskich) Stowarzyszeniu Morena udało się wypracować, a także zwrócić uwagę na kilka bardzo ważnych spraw:

- połączenie SU z „dorosłymi” przedsiębiorcami. Jeśli SU deklarowała chęć rozpoczęcia działalności w danym obszarze, to znajdowano dla niej firmę specjalizującą się w tej działalności;
- wsparcie opiekunów w podwójny sposób: raz – przez zapewnienie im dostępu do kompetencji miękkich, dwa – przez wsparcie finansowe;
- sposób motywowania opiekunów do działania – tu dużą rolę odegrało miasto Gdańsk. W ramach akcji „Spółdzielczość jest fajna” opiekunowie spółdzielni uczniowskich mogli dostać dodatkowe punkty do awansu;
- w ramach projektu została utworzona szczegółowa dokumentacja, która w relatywnie przystępny sposób wyjaśnia zasady tworzenia i prowadzenia spółdzielni. Wzory poszczególnych dokumentów z powodzeniem mogą zostać wykorzystane w innych szkołach;
- komunikacja – działania stowarzyszenia pokazały, że spółdzielczość uczniowską można komunikować jako inicjatywę atrakcyjną, nowoczesną, bliską uczniom;
- wyzwania, przed którymi stoi spółdzielczość uczniowska w Polsce – przepaść między stanem obecnej spółdzielczości uczniowskiej a wyzwaniami współczesności.

stowarzyszenie Morena – analiza modelu

Trzeba zauważyć, że inicjatywy uczniowskie promowane przez Stowarzyszenie Morena koncentrują się przede wszystkim na biznesowych aspektach spółdzielczości, w mniejszym stopniu nawiązując do aspektów obywatelskich i społecznych. Warsztaty dla młodzieży były związane z zarządzaniem projektem, marketingiem i promocją czy rozwijaniem kompetencji w obszarze przedsiębiorczości. Projekt rozwijał kompetencje definiowane przez Fundację Rozwoju Przedsiębiorczości Uczniowskiej jako postawy przedsiębiorcze: umiejętności rachunkowe i matematyczne, podstawy marketingu, zarządzanie czasem i zasobami, nauka ekonomii w praktyce, orientacja rynkowa, podejmowanie pierwszych decyzji i ponoszenie konsekwencji). W mniejszym stopniu zaś kompetencje społeczne i obywatelskie (poczucie wspólnoty, działanie w grupie, działanie na rzecz dobra ogółu, wartości demokratyczne, pracowitość i uczciwość w działaniu, wpajanie idei prozdrowotnych i prodemokratycznych)⁵.

LUKRATYWNYCH BIZNESÓW,
RENTOWNEGO MARKETINGU, UDANYCH
INWESTYCJI I ŚWIETNYCH PRZYCHODÓW
WSZYSTKIM SPÓŁDZIELNIOM
UCZNIOWSKIM
W GDAŃSKICH SZKOŁACH
ŻYCZY

stowarzyszenie
MORENA

21. Życzenia świąteczne dla gdańskich SU
od Stowarzyszenie Morena, źródło: FB/MorenaSU

5 Joanna Brzozowska-Wabik, „Jaka regulacja dla spółdzielni uczniowskich? Prezentacja ekspertyzy”, <http://www.frsu.pl/>

3. Działalność Stowarzyszenia Morena w kontekście rozwijania wolontariatu

Wolontariat młodzieży jest niezwykle ważną częścią aktywności Moreny. Stowarzyszenie posiada dużą siłę mobilizowania młodych ludzi również dzięki stałej współpracy ze Związkiem Harcerstwa Rzeczypospolitej i Harcerskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym. Umiejętność mobilizacji wolontariuszy była widoczna podczas kryzysu wywołanego przez inwazję rosyjską na Ukrainę. Stowarzyszenie odpowiadało za zarządzanie i koordynację ponad 1200 wolontariuszy pracujących w województwie podkarpackim, czyli bezpośrednio na granicy w Medyce, oraz w województwie pomorskim, gdzie wspierali punkty recepcyjne, a także obsługę sklepu charytatywnego Za Darmo, uruchomionego przez stowarzyszenie we współpracy z Centrum Handlowym Morena. Doświadczenie w rozwijaniu wolontariatu stowarzyszenie zdobywało już od lat. W ciągu ostatnich kilkunastu lat wolontariusze pod przewodnictwem Moreny wspierali organizację tak dużych wydarzeń jak Światowe Dni Młodzieży w Krakowie (2016 i blisko 1600 wolontariuszy), Światowe Dni Młodzieży w Panamie (2019). W czasie pandemii COVID-19 siedziba stowarzyszenia była również centrum dystrybucyjno-magazynowym, w którym odbywała się koordynacja szycia i transportu maseczek i środków ochrony osobistej. W działaniach wzięło udział blisko 500 wolontariuszy i wolontariuszek. W czasie swoich dyżurów wydawali maseczki lub je odbierali, liczyli, pakowali, przygotowywali zestawy materiałów do szycia, a także przyłbice i środki czystości, jeździli do wolontariuszy szyjących maseczki, fartuchy⁶. Morena jest również organizacją goszczącą oraz wysyłającą wolontariuszy zagranicznych w ramach Europejskiego Korpusu Solidarności.

---

6 <http://morena.org.pl/stowarzyszenie-morena-w-walce-z-covid-19/> [dostęp: 12.03.2023].

Aktywności związane z wolontariatem nie mają wyłącznie charakteru akcyjnego – kluczem wydaje się raczej systematyczne budowanie i wspieranie wolontariuszy w ich środowiskach. Tu ważnym partnerem jest m.in. Caritas Polska. Wspólne działania obu organizacji mają na celu wspieranie aktywności lokalnych ukierunkowanych na działanie na rzecz mikrospołeczności. Wśród wspieranych inicjatyw były szkolenia z udzielania pierwszej pomocy, dzielenie się bajkami czy program zachęcania do aktywności fizycznej. W działaniu wykorzystano mechanizm regrantingu – na swoje działania grupy nieformalne mogły otrzymać do 1600 zł.

Odpowiada to przekonaniu stowarzyszenia, że wolontariat młodzieży musi przynosić konkretny rezultat, a młodzi wolontariusze muszą być świadomi korzyści, jaką przyniesie ich działanie – zarówno jeśli chodzi o osoby i grupy, którym pomagają, jak i ich własny rozwój. Może to być poznawanie nowych ludzi, podnoszenie swoich kompetencji, udział w ważnych wydarzeniach czy też poznawanie nowych miejsc. Jasny cel powinien być zawsze.

WNIOSKI

Przy założeniu, że głównymi użytkownikami modelu mają być Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, przeniesienie rozwiązań wdrażanych przez Stowarzyszenie Morena w skali 1:1 jest trudne, jeśli nie niemożliwe – wiązałoby się z koniecznością całkowitej zmiany profilu działania. Rozwiązaniami, które OWES mogą wykorzystać w swojej codziennej praktyce, mogą być następujące działania Moreny związane z zakładaniem i wspieraniem spółdzielni uczniowskich:

- **SU jako beneficjenci/ interesariusze OWES**

OWES mogą włączyć te działania związane z zakładaniem i wspieraniem SU do swojej oferty i dzięki temu wzbogacić ją zgodnie z założeniami Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ze względu na swój charakter działania OWES są zobowiązane do świadczenia usług w czasie przekraczającym harmonogramy projektów – mogą wypracować wartość dodaną do tego przetestowanego przedsięwzięcia poprzez świadczenie regularnego, wieloletniego wsparcia również spółdzielniom uczniowskim.

- **OWES i networking między SU i innymi spółdzielniami**

Bardzo dobrym rozwiązaniem wdrożonym przez Stowarzyszenie Morena jest mentoring, który SU mogły otrzymać od „dorosłych” przedsiębiorstw. OWES może analogicznie zainicjować podobną współpracę między SU a „dorosłymi” spółdzielniami. OWES może również odgrywać rolę centrum networkingowego dla innych SU z danego subregionu, a nawet województwa, podobnie jak to się dzieje w przypadku spółdzielni socjalnych.

- **OWES i wartości spółdzielcze SU**

Nisza w działaniach Stowarzyszenia Morena. SU to nie tylko działalność związana z przedsiębiorczością, lecz także działania nawiązujące do wartości spółdzielczych. To przestrzeń dla OWES, w której mogą one wykorzystać mechanizmy nagradzania SU za najlepsze inicjatywy, również te zrealizowane pod kątem społecznym (konkursy).

Wskazane działania mogą uzupełnić ofertę OWES, przede wszystkim tych, które już prowadzą działania związane z edukacją w obszarze przedsiębiorczości społecznej, w tym realizują program edukacji z przedsiębiorczości społecznej „Współpraca zamiast rywalizacji”. Warto przypomnieć, że wśród kluczowych założeń tego programu

było przekonanie, że może przygotować on uczniów i uczennice do założenia spółdzielni uczniowskiej. Byłoby to więc działania komplementarne do działań podejmowanych do tej pory przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej. Dodatkową przesłanką, która może przemawiać za wdrożeniem tego rozwiązania przez OWES, jest też fakt, że przez ostatnie lata były realizowane projekty zakładające powstanie SU – innym takim działaniem był np. projekt „Czas na spółdzielnię”, realizowany przez Polską Fundację Społeczeństwa Przedsiębiorczego. W rezultacie przeprowadzenia tych przedsięwzięć powstają bardzo ciekawe inicjatywy, które mają jednak problem z trwałością.

Trzeba jednocześnie przypomnieć, że skalowanie rozwiązań zaproponowanych przez Stowarzyszenie Morena nie uwzględnia wyzwań związanych m.in. z formalnymi aspektami funkcjonowania SU. Do tej pory jest to przedmiotem ożywionej debaty, w którą są zaangażowane zarówno MRiPS oraz MEN, jak i rozliczne organizacje pozarządowe oraz interesariusze sektora ekonomii społecznej.

---

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

---

06

WPROWADZENIE

Poniższy model ma przedstawić rozwiązania umożliwiające wspieranie rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży z obszaru Wielkopolski w celu zwiększenia ich udziału w życiu społecznym regionu oraz przeciwdziałania negatywnym skutkom kryzysów emocjonalnych u młodych osób. Model ma łączyć w sobie rozwiązania zaczerpnięte z sektora ekonomii społecznej oraz praktyki i narzędzia pracy z młodzieżą, które są stosowane w edukacji formalnej, a zwłaszcza pozaformalnej wśród instytucji i organizacji pracujących z młodzieżą na co dzień. Kluczowym założeniem modelu jest to, że młodzież będzie nie tylko widzem i beneficjentem działań, lecz także uczestnikiem i aktorem. Rezultaty wdrożenia modelu mają szansę trwale oddziaływać na sektor ekonomii społecznej, otwierając go na punkt widzenia i potrzeby młodych ludzi oraz przyczyniając się do kształcenia kadr dla ekonomii społecznej w przyszłości. Mamy nadzieję, że przetestowanie i wdrożenie tego rozwiązania na szerszą skalę będzie miało pozytywny wpływ zarówno na rozwój sektora

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

ekonomii społecznej, jak i sektor edukacji pozaformalnej w obszarze przedsiębiorczości i przedsiębiorczości społecznej, a przede wszystkim na zmagające się z trudnymi sytuacjami życiowymi młode osoby, którym poświęcono szczególną uwagę w ramach opracowanego modelu.

OPIS GRUPY DOCELOWEJ

Adresaci

Opisywany model (zgodnie z założeniami projektu) zakłada, że jego adresatami będą młode osoby, w wieku 13–16 lat. Odwołując się do terminów edukacji formalnej, można nazwać tę grupę uczniami i uczennicami drugiego etapu edukacyjnego, ewentualnie osobami rozpoczynającymi trzeci etap edukacyjny (pierwsze lub drugie klasy szkół ponadpodstawowych). Jest to decyzja nieprzypadkowa – właśnie na drugim etapie nauczania po raz pierwszy pojawiają się takie pojęcia jak przedsiębiorczość czy społeczeństwo. Uczniowie są już wówczas na tyle samodzielni, żeby zrozumieć, że rzeczywistość, w której żyjemy, jest złożona i wymaga różnych strategii reagowania. Rozumieją już, że mają na nią wpływ. Jest to też ten moment ścieżki ich edukacji, kiedy podejmują coraz bardziej świadomie decyzje związane z rozwijaniem swoich zainteresowań, odkrywaniem pasji i talentów. Decyzja o takim zawężeniu grupy docelowej jest również podyktowana względami praktycznymi – uczniowie są samodzielni na tyle, żeby pod okiem opiekuna pracować nad własnymi projektami, mają również niezbędną przestrzeń do takich działań. Doświadczenia

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

zespołu Stowarzyszenia Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych, zdobyte m.in. podczas realizacji warsztatów edukacyjnych z przedsiębiorczości społecznej „Współpraca zamiast realizacji”, pokazały, że największą gotowość do współpracy okazują uczniowie i uczennice klasy VII szkół podstawowych oraz klasy I i II szkół ponadpodstawowych. Inną przesłanką, która miała duże znaczenie przy tworzeniu założeń modelu, jest poziom zagrożenia wykluczeniem społecznym grup, które będą jego adresatami. Model ma charakter uniwersalny i może być wykorzystany przez różne grupy adresatów i użytkowników, kluczowe jednak jest to, że jest to z założenia model inkluzywny – upodmiotawiający młodych ludzi, nastawiony na ich partycypację i decyzyjność na każdym etapie realizacji. Zgodnie więc z najlepszymi tradycjami ekonomii społecznej szczególną uwagę chcielibyśmy poświęcić osobom młodym, które są narażone na wykluczenie społeczne z uwagi na różne przesłanki, m.in. takie jak:

- miejsce zamieszkania – szczególnie obszary wiejskie i małe miasteczka narażone na wykluczenie komunikacyjne,
- niepełnosprawność/neuronietykowość, młodzież ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi,
- młodzież z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym,
- młodzież narażona na uzależnienia,
- młodzież zagrożona ubóstwem i narażona na bezdomność,
- młodzież z pieczy zastępczej, ośrodków szkolno-wychowawczych, zakładów poprawczych i innych placówek.

Użytkownicy modelu

Użytkownikami modelu będą podmioty, które z racji realizowanych przez nie działań mogą (i powinny) być w przyszłości zainteresowane wdrażaniem działań z obszaru wzmacniania kompetencji przedsiębiorczych i społecznych wśród młodzieży. Użytkownikami tymi będą:

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

- Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej – jako instytucje realizujące cele wynikające z ustawy o ekonomii społecznej, a także Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, w tym działania na rzecz rozwijania ekonomii społecznej i wspierania akcji edukacyjnych związanych z jej upowszechnianiem i zwiększeniem widoczność podmiotów ekonomii społecznej/przedsiębiorstw społecznych (PES/PS). Z uwagi na charakter swojej działalności mają predyspozycje do tego, żeby być głównym użytkownikiem opisywanego modelu,
- Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej – jako instytucje koordynujące rozwój ekonomii społecznej w poszczególnych województwach,
- placówki oświatowe – szkoły podstawowe i ponadpodstawowe – wszystkie szkoły zainteresowane rozbudzaniem i wzmacnianiem kompetencji z obszaru przedsiębiorczości i przedsiębiorczości społecznej,
- organizacje pozarządowe, grupy nieformalne działające z młodzieżą i na jej rzecz,
- instytucje pomocy i integracji społecznej, instytucje rynku pracy pracujące z młodzieżą, w tym specjalistyczne placówki takie jak np. świetlice socjoterapeutyczne, ochotnicze hufce pracy, warsztaty terapii zajęciowej.

Partnerstwa lokalne wokół modelu

Działania na rzecz włączenia różnych grup w życie społeczności, rozwijanie przedsiębiorczości, przeciwdziałanie różnym formom wykluczenia społecznego to cele, które łączą różne instytucje. Dodatkowo wiele z nich dąży do rozwijania i wzmacniania sektora ekonomii społecznej. Wszystkie one mogą być bezpośrednio

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

zainteresowane wdrażaniem i rozwijaniem omawianego modelu. Są to: przedsiębiorstwa społeczne, w tym spółdzielnie socjalne, centra usług społecznych, powiatowe centra pomocy rodzinie, centra i kluby integracji społecznej, placówki wsparcia dziennego, ochotnicze hufce pracy, a także kościelne osoby prawne, organizacje pozarządowe i tradycyjne przedsiębiorstwa działające na otwartym rynku, które świadomie realizują strategię społecznie odpowiedzialnego i zrównoważonego biznesu. Proponowany model ma uniwersalny charakter, jest skalowalny z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań, w związku z czym realizacja jego szczegółowych celów możliwa będzie przez tworzenie partnerstw ukierunkowanych na rozwiązywanie wybranych problemów społecznych.

Interesariusze

Interesariusze to osoby, grupy lub instytucje, które mogą wywierać wpływ na proces wdrażania modelu wzmacniania kompetencji przedsiębiorczych i społecznych wśród młodzieży lub na które to przedsięwzięcie będzie oddziaływało w określony sposób. W omawianym przypadku można zidentyfikować następujące grupy interesariuszy:

- jednostki samorządu terytorialnego (organy prowadzące szkoły: gminy, powiaty, województwo) i ich jednostki organizacyjne,
- centra doradztwa zawodowego dla młodzieży i inne instytucje realizujące politykę JST w dziedzinie poradnictwa zawodowego i rozwoju kariery młodzieży,
- Regionalne ośrodki polityki społecznej, których zadaniem jest kreowanie polityki społecznej na poziomie regionu oraz promowanie innowacji w tym obszarze¹,

---

¹ Za: R. Szarfenberg, „Zadania jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (bez OPS-ów i DPS-ów)”, <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/zadaniajops/jops03.pdf> [dostęp: 12.03.2023].

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

- instytucje pomocy i integracji społecznej – w długofalowej perspektywie wdrażanie i rozwijanie modelu może przełożyć się na zmniejszenie nierówności i spadek liczby osób korzystających z pomocy społecznej,
- instytucje rynku pracy – w przypadku oddziaływań na aktywność zawodową młodych ludzi,
- organizacje pozarządowe – młodzież to zarówno adresat działań wielu organizacji pozarządowych, jak i aktywny uczestnik i kreator tych działań,
- lokalna społeczność – aktywna, przedsiębiorcza i wrażliwa społecznie młodzież ma pozytywny wpływ na jakość życia społeczności lokalnej.

Szczególnym interesariuszem omawianego modelu jest Fundacja Rozwoju Spółdzielczości Uczniowskiej – organizacja, która za cel stawia sobie popularyzację idei spółdzielczości oraz osiągnięć spółdzielni uczniowskich, a także świadczy pomoc instruktazową oraz szkoleniową zarówno dla członków spółdzielni, jak i ich instruktorów i opiekunów.

DIAGNOZA

Problemy, które mogą być rozwiązane dzięki wdrożeniu omawianego modelu, koncentrują się wokół trzech obszarów:

- problemu braku powiązania kompetencji przedsiębiorczych z wartościami utożsamianymi z przedsiębiorczością społeczną,
- problemu związanego z koniecznością zmodyfikowania sposobu kształcenia osób młodych z obszaru

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

przedsiębiorczości i uzupełnienia go o elementy praktyczne, zwiększające sprawczość młodych osób,

- problemu wystarczającego doświadczenia, kontaktów (a może nawet kompetencji) do współpracy z młodzieżą wśród użytkowników modelu, zwłaszcza tych z sektora ekonomii społecznej.

Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych podejmowało próby rozwiązania tych problemów, m.in. przez realizację warsztatów edukacyjnych z przedsiębiorczości społecznej w wybranych szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, organizację cyklicznego wydarzenia „WOES w kinie”, którego celem jest upowszechnianie wiedzy o przedsiębiorczości społecznej, czy opracowanie zestawu narzędzi wspierających w nauczaniu przedsiębiorczości społecznej. Mimo pewnych sukcesów związanych z wdrażaniem ww. działań dostrzegamy również ich słabości – to przede wszystkim brak trwałości, a także mikroskala – działania te trudno uznać za rozwiązanie o charakterze systemowym. Zasoby, w tym zasoby kadrowe stowarzyszenia, są ograniczone i uniemożliwiają skalowanie prowadzonych przez nas działań w takim wymiarze, w jakim istnieje na nie zapotrzebowanie i w jakim chcielibyśmy realizować te działania.

Warto zwrócić uwagę również na to, że dla organizacji działających w sektorze ekonomii społecznej współpraca z młodzieżą i działania na jej rzecz są rzeczą ważną, ale nie priorytetową i dopiero od kilku lat ośrodki wsparcia ekonomii społecznej bardziej aktywnie włączają się w takie inicjatywy. Ma to swoje konsekwencje w kilku wymiarach: nie są one rozpoznawane przez sektor edukacji jako partnerzy, brakuje im doświadczenia, a być może również znajomości niektórych narzędzi i sposobów pracy z młodzieżą. Świadomi tego zagrożenia, zdecydowaliśmy się nawiązać współpracę ze Stowarzyszeniem Morena – jedną z największych organizacji działających z młodzieżą i dla niej.

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

Dzięki temu testowaliśmy różnego rodzaju rozwiązania w swojej działalności, w tym również i to, które można uznać za szczególnie ciekawe dla sektora ekonomii społecznej – model wspierania rozwoju spółdzielni uczniowskich.

Szczegółowy model działalności Stowarzyszenia Morena został przedstawiony w poprzednim rozdziale tej publikacji.

OPIS MODELU

Cele wdrażania modelu

Celem nadrzędnym jest wzmocnienie kompetencji przedsiębiorczych i społecznych wśród młodzieży w wieku 13-16 lat w województwie wielkopolskim przez opracowanie modelu rozwijania i wspierania inicjatyw młodzieżowych przez sektor ekonomii społecznej. Cele szczegółowe to:

- wsparcie przynajmniej sześciu grup inicjatywnych w opracowaniu realizacji i pomysłów na własne działanie z obszaru przedsiębiorczości społecznej,
- wsparcie przynajmniej sześciu opiekunów grup inicjatywnych, którzy będą pracowali z nimi nad opracowaniem i wdrażaniem pomysłów,
- stworzenie i przetestowanie mechanizmów współpracy między różnymi instytucjami, by wdrożyć nowy model wzmocniania kompetencji przedsiębiorczych i społecznych,
- stworzenie i upowszechnienie rekomendacji dotyczących testowanego modelu wzmocniania kompetencji przedsiębiorczych i społecznych wśród młodzieży,

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

- wypracowanie metod i narzędzi dla długofalowego, systemowego wspierania spółdzielni uczniowskich (oraz innych inicjatyw młodzieżowych) przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej,
- organizacja przynajmniej trzech warsztatów wzmacniających kompetencje miękkie dla przedstawicieli środowisk oświatowych,
- organizacja przynajmniej trzech warsztatów kreatywnych dla młodzieży,
- organizacja konkursu oraz gali, podczas której zostaną przedstawione najciekawsze pomysły i nagrodzeni laureaci.

Cele zostały opracowane zgodnie z zasadą SMART. Są konkretne, mierzalne, osiągalne, realne, określone w czasie. Po zakończeniu realizacji każdego z działań – będzie to koniec czerwca 2023 roku – projekt zostanie poddany ewaluacji pod kątem zrealizowania założonych celów.

Opis modelu

Opisywany model to model wspierania rozwoju spółdzielni uczniowskich i/lub innych inicjatyw młodzieżowych w ramach działalności Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej. Obie propozycje mają swoje plusy i minusy. Ten pierwszy wariant – spółdzielnia uczniowska – jest domyślnie rozwiązaniem łatwiejszym do realizacji również z uwagi na jego mocne osadzenie w świecie wartości spółdzielczych. Jednocześnie trzeba wziąć pod uwagę następujące aspekty: 1) niejasny status formalnoprawny spółdzielczości uczniowskiej, który może negatywnie wpływać na zainteresowanie placówek oświatowych tym rodzajem działalności; 2) powiązanie spółdzielczości uczniowskiej z edukacją formalną, co z jednej strony może ułatwić prowadzenie działań, z drugiej – negatywnie przełożyć się na motywacje ostatecznych użytkowników do skorzystania z tego rozwiązania. Drugi wariant zakłada

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

współpracę z inicjatywami pozaformalnymi. Działania w jego ramach powinny być skoncentrowane na wspieraniu profesjonalnych, wyspecjalizowanych grup pracujących z młodzieżą i na jej rzecz (wsparcie finansowe i organizacyjne, wsparcie merytoryczne).

Wsparcie w obszarze rozwijania kompetencji przedsiębiorczych może wyglądać następująco:

- wsparcie finansowe/rzeczowe: mikrogranty, konkursy, wynagrodzenia dla opiekunów spółdzielni uczniowskich, wynagrodzenia dla opiekunów grup inicjatywnych,
- wsparcie w tworzeniu spółdzielni uczniowskich i ich funkcjonowaniu,
- mentoring – współpraca z przedsiębiorstwami społecznymi działającymi lokalnie, np. wizyty studyjne, warsztaty, spotkania z praktykami.

Wsparcie w obszarze rozwijania kompetencji społecznych może wyglądać następująco:

- wsparcie w obszarze rozwijania kompetencji miękkich – dla osób pracujących z młodzieżą zarówno na płaszczyźnie formalnej, jak i pozaformalnej,
- warsztaty, szkolenia, materiały informacyjne, narzędzia dotyczące przedsiębiorczości społecznej dla osób pracujących z młodzieżą,
- sieciowanie – budowanie sieci i umożliwianie wymiany doświadczeń może być wartością dodaną zwłaszcza w przypadku spółdzielni uczniowskich,
- budowanie działań wspólnie z młodzieżą z uwzględnieniem wymiaru lokalnego,

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

- komunikacja i upowszechnianie – materiały dotyczące ekonomii społecznej przygotowane w prostym i zrozumiałym języku.

PLAN DZIAŁANIA

Poniższy plan działania przedstawia zakres czynności, które powinny zostać podjęte przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej zainteresowane wspieraniem rozwoju kompetencji przedsiębiorczych i społecznych wśród młodzieży, w tym w ramach spółdzielni uczniowskich i/lub nieformalnych inicjatyw młodzieżowych:

1. **Analiza struktury i zasobów OWES** – wskazanie osoby odpowiedzialnej za działania edukacyjne (może to być odrębne stanowisko specjalisty/-tki ds. edukacji, może to należeć do zakresu obowiązków osoby pracującej w dziale animacji), zabezpieczenie środków finansowych OWES na wsparcie merytoryczne i finansowe/rzeczowe w sposób, który umożliwiłby wsparcie spółdzielni uczniowskich analogicznie (choć bez wątplenia w mniejszej skali) do spółdzielni socjalnych oraz innych przedsiębiorstw społecznych, uwzględnienie realizacji nowego zadania w celach i strategii działań, harmonogramie, działaniach ewaluacyjnych. Zgodnie z założeniami Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, a także regulaminem konkursu dotyczącego działalności OWES w Wielkopolsce OWES mogą wyodrębnić część zadań i środków finansowych na pracę z młodzieżą, wspieranie spółdzielni uczniowskich oraz innych działań edukacyjnych na rzecz uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Realizacja działań edukacyjnych:

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

„OWES w ramach usług w obszarze animacji realizuje na poziomie subregionu m.in. działania w obszarze edukacji zgodne z planem działania wypracowanym przez grupę ds. edukacji funkcjonującą przy regionalnym Komitecie ds. ES, w tym m.in.:

- a. organizuje wydarzenia edukacyjne w postaci warsztatów kierowanych do uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych np. przy wykorzystaniu programu wypracowanego na zlecenie ROPS w Poznaniu,
- b. wspiera wdrożenie programu edukacyjnego opracowanego na zlecenie ROPS w Poznaniu w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych na terenie subregionu,
- c. wspiera spółdzielczość uczniowską (...)

Działania te są w pełni komplementarne z innymi działaniami OWES mającymi na celu tworzenie ekosystemu sprzyjającego rozwojowi ekonomii społecznej.

2. **Diagnoza sytuacji i zdefiniowanie instrumentów, które w najlepszy sposób pozwolą dostarczyć adresatom działania potrzebnych kompetencji.** Wśród tych narzędzi mogą być: warsztaty w szkołach, spółdzielnie uczniowskie, warsztaty z przedsiębiorstwami społecznymi, mentoring, działania sieciujące, szkolenia dla kadry placówek edukacyjnych i innych osób pracujących z młodzieżą w obszarze przedsiębiorczości społecznej, wizyty studyjne, mikrogran-ty itd.). Ten katalog może być bardzo rozbudowany. Rekomendowane w tym kontekście będzie również skorzystanie z zasobu innowacyjnych rozwiązań z edukacji włączającej

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

wypracowanych w Inkubatorach Innowacji Społecznych „Generator Dostępności” oraz Włącznik Innowacji Społecznych prowadzonych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu oraz Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych. Dobrym wariantem dla tego kroku byłaby współpraca między OWES nad usystematyzowaniem katalogu wsparcia i wypracowaniem gotowych, ujednoliconych narzędzi ułatwiających wdrażanie modelu (np. scenariusze spotkań, konspekty zajęć, programy wizyt studyjnych, materiały pomocnicze dla nauczycieli, regulaminy konkursu na mikrodotacje dla spółdzielni uczniowskich itd.). Niemniej istotna będzie wymiana doświadczeń i współpraca między OWES na dalszych etapach wdrażania modelu.

- 3. Zdefiniowanie interesariuszy** – zmapowanie partnerów dla OWES i tworzenie partnerstw na rzecz inicjatyw młodzieżowych, w tym spółdzielni uczniowskich. Na tym etapie należy wyodrębnić podmioty, które mogą być najbardziej zainteresowane wdrożeniem omawianych działań. Mogą to być jednostki samorządu terytorialnego, jednostki pomocy społecznej, spółdzielnie socjalne czy organizacje pozarządowe działające na danym terenie. Szczególnie w mniejszych miejscowościach wiele funkcji publicznych pełnionych przez różne osoby dubluje się, więc siłą rzeczy część z tych osób może być lokalnymi, akceptowanymi ambasadorami przedsiębiorczości społecznej w swoich środowiskach lokalnych.
- 4.** Po wyodrębnieniu partnerów istotnym krokiem będą **konsultacje kierunków działania i kolejnych kroków z partnerami z obszaru edukacji młodzieży, ekspertami oraz przede wszystkim – samą młodzieżą.** W modelu Stowarzyszenia Morena to nauczyciele inicjowali przedsięwzięcia

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

i wyłaniali grupy młodzieżowe, które miały je realizować. Warto tę optykę odwrócić tak, by punktem wyjścia były inicjatywy wychodzące od samej młodzieży, która w dalszym kroku wybierze opiekuna przedsięwzięcia. Do celów konsultowania obszarów i form działalności dla przyszłych inicjatyw wykorzystać można scenariusze zajęć opisane w „Programie zajęć z przedsiębiorczości społecznej dla uczniów szkoły podstawowej (klasy IV–VIII)”, opracowanym przez Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych (np. moduł 4.3. Spółdzielnia uczniowska, moduł 5.3. Debata wokół wartości w biznesie). Trafną formułą będą też zogniskowane wywiady grupowe (FGI), warsztaty *design thinking*, praca metodą zespołowych projektów edukacyjnych.

5. Równie istotna będzie **diagnoza potrzeb nauczycieli/edukatorów wspierających inicjatywy młodzieżowe**. W odpowiedzi na zdiagnozowane potrzeby należy przygotować ofertę wsparcia szytego na miarę. Zapewnienie wsparcia – zarówno merytorycznego, jak i (o ile to możliwe) finansowego – opiekunom młodzieżowych grup inicjatywnych zajmujących się przedsiębiorczością społeczną będzie kluczowe dla sukcesu i trwałości przedsięwzięcia. Analiza modelu realizowanego przez Stowarzyszenie Morena pozwala stwierdzić, iż słabą stroną przedsięwzięcia stanowi jego trwałość. Specyfiką spółdzielni uczniowskich jest rotacja zespołu spółdzielni – zaangażowani uczniowie kończą szkołę, ich zadania muszą przejąć kolejne roczniki. Spiowem inicjatywy stają się wtedy nauczyciele-opiekunowie (z tych samych względów rekomenduje się każdorazowo zaangażowanie więcej niż jednego opiekuna). To właśnie trwałość ich zaangażowania będzie stanowić o trwałości przedsięwzięcia. Wsparcie opiekunów może polegać m.in. na opracowaniu

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

niezbędnych dokumentów i materiałów informacyjnych, wsparciu prawnym, biznesowym, mentorskim, szkoleniowym i doradczym. W przypadku założenia spółdzielni uczniowskiej może to być m.in. wsparcie w opracowaniu statutu, zapewnienie specjalistycznych szkoleń dla opiekunek i opiekunów spółdzielni uczniowskich, budowa sieci wzajemnego wsparcia takich spółdzielni, organizacja wydarzeń dla takich spółdzielni.

- 6. Zbudowanie podstaw współpracy przedsiębiorstw społecznych z inicjatywami młodzieżowymi.** Kolejnym krokiem będzie przygotowanie przedsiębiorstw społecznych przez OWES do współpracy z młodzieżą i/lub spółdzielniami uczniowskimi. Przygotowaniu będzie towarzyszyć analiza potrzeb i zasobów przedsiębiorstw społecznych, możliwości włączenia się w proces wsparcia rozwoju kompetencji młodzieży. Możliwych form współpracy jest bardzo wiele – od roli doświadczonych liderów, którzy mogliby jako „aniołowie biznesu” wspierać kompetencje liderские młodzieży oraz ich rozwój w danej branży, przez mentoring biznesowy, *shadowing*, praktyki zawodowe, wizyty studyjne. Rolą kadry OWES będzie przeanalizowanie specyfiki danego PES, wskazanie przedsiębiorcom społecznym korzyści płynących z takiej współpracy oraz pomoc w wypracowaniu modelu współpracy typu *win-win*, czyli takiej, na której zyskują obie strony.
- 7. Właściwa praca z młodzieżą nad realizacją wybranej przez nią inicjatywy.** Warto zwrócić uwagę na to, że w przeciwieństwie do tradycyjnych harmonogramów działań w przypadku pracy z młodzieżą należy uwzględnić specyfikę roku szkolnego. W czasie realizacji należy zwrócić uwagę

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

na pracę nad kompetencjami przywódczymi, rozwojem kompetencji miękkich i zawodowych, pracę ukierunkowaną na wartości, współpracę z „aniołami biznesu”, organizację targów, konkursów itd. Przykłady skutecznych rodzajów wsparcia zachęcających młodzież do działania i rozwijających powstające inicjatywy przedstawiono w załączonym studium przypadku działalności Stowarzyszenia Morena. Szczególnie warte uwagi są działania networkingowe pozwalające młodym ludziom na dzielenie się swoimi pomysłami i wymianę opinii. Jednocześnie OWES, projektując proces wsparcia, powinny skoncentrować się przede wszystkim na działaniach wspierających spółdzielnie uczniowskie/inne inicjatywy młodzieżowe już po ich powstaniu.

- 8. Zapewnienie trwałości prowadzonych działań przez wpisanie w system wsparcia ekonomii społecznej.** To oczywiste, że młodzież uczestniczy w takich działaniach w sposób – z konieczności – z góry określony w czasie (zdeteminowany przez dorastanie i angażowanie się w inne aktywności). Warto jednak zadbać o to, żeby współpraca zainicjowana między OWES i innymi podmiotami ekonomii społecznej a placówkami oświatowymi miała charakter stały i najlepiej wieloletni. Kluczowe dla powodzenia tego przedsięwzięcia będą niezbędne zmiany prawne dotyczące spółdzielni uczniowskich, które wyjaśnią nieścisłości dotyczące ich codziennego funkcjonowania – przede wszystkim wprowadzenie ustawy o spółdzielniach uczniowskich bądź odpowiednich zmian do prawa oświatowego.
- 9. Upowszechnianie** – jak już zostało wspomniane wcześniej, rozpowszechnianie i promocja swoich działań nie są

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

mocnymi stronami sektora ES. Przekłada się to na niską rozpoznawalność OWES i ich oferty edukacyjnej wśród placówek oświatowych i innych organizacji specjalizujących się we współpracy z młodzieżą. Tymczasem doświadczenia stowarzyszenia pokazują, że oferta ta może być dla szkół atrakcyjna z różnych względów (przede wszystkim jest nieodpłatna, interdyscyplinarna, włączająca, neutralna światopoglądowo). Upowszechnianie modelu może odbywać się za pomocą wielu kanałów i narzędzi, w tym tych należących do stowarzyszenia: stron WWW, mediów społecznościowych, newslettera. Warto podkreślić, że na potrzeby działań edukacyjnych stowarzyszenie utworzyło specjalną stronę internetową: www.przedsiębiorczosc-spoeczna.pl, która jest poświęcona wyłącznie działalności w edukacji. Działania upowszechniające model będą komplementarne do celów i działań realizowanych w ramach Funduszy Europejskich dla Wielkopolski 2021–2027, w szczególności celu szczegółowego ESO4.6. Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (EFS+), pkt 2. Bezpośrednie wsparcie szkół, ich uczniów (wraz z rodzicami) i nauczycieli, w tym w ramach kompleksowych programów rozwojowych, ukierunkowanych na podniesienie jakości edukacji, oraz pkt 5. Wsparcie szkoły w prowadzeniu skutecznej edukacji włączającej.

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

10. Ewaluacja *on-going* modelu z udziałem OWES, NGO, szkół (partnerów przedsięwzięcia), młodzieży, opiekunów, ekspertów zgodnie z planem działań ewaluacyjnych opracowanym na etapie szczegółowego planowania implementacji modelu w Wielkopolsce

ANALIZA RYZYKA

Analiza ryzyka ma zdefiniować kluczowe zagrożenia dla realizacji celu głównego i celów szczegółowych procesu wdrażania modelu rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości i przedsiębiorczości społecznej. Zdefiniowanie rodzajów ryzyka umożliwia także – już na etapie procesu wdrożeniowego – opracowanie strategii działania zapobiegające skutkom wystąpienia ryzyka lub je minimalizujące. Poniżej prezentujemy kluczowe typy ryzyka zagrażające realizacji poszczególnych celów szczegółowych modelu:

- brak zasobów finansowych i kadrowych w OWES niezbędnych do rozwijania tej działalności,
- brak zainteresowania ze strony szkół i innych organizacji pracujących z młodzieżą (tutaj można wykorzystać potencjał interesariuszy i partnerstw lokalnych),
- formalnoprawne aspekty utrudniające realizację określonych działań podczas pracy z młodzieżą (w tym m.in. brak konkretnych regulacji dotyczących przyznawania mikrograntów grupom nieformalnym składającym się z osób niepełnoletnich, problemy związane z mikrograntami i regulaminami poszczególnych programów operacyjnych czy niejasny status spółdzielczości uczniowskiej),

model rozwijania kompetencji z obszaru przedsiębiorczości społecznej

- regulacje prawne, które znacząco ograniczają możliwości współpracy organizacji pozarządowych z placówkami oświatowymi i młodzieżą,
- brak wystarczającej obecności przedsiębiorczości społecznej w programach nauczania (choć to zmienia się na plus),
- brak zainteresowania ze strony młodzieży (możliwy do ograniczenia przez jej partycypację i decyzyjność na wszystkich etapach przedsięwzięcia).

---

rekomendacje

07

1. Trwałe zakorzenienie działań rozwijających kompetencje z obszaru przedsiębiorczości społecznej młodzieży w systemie wsparcia ekonomii społecznej na poziomie krajowym i regionalnym

Słabą stroną wcześniej realizowanych w Wielkopolsce przedsięwzięć mających na celu rozwój kompetencji młodzieży w obszarze przedsiębiorczości społecznej był ich incydentalny charakter. Fakt ten pozwolił na wypracowanie dobrych praktyk mogących stanowić podstawę dla przyszłych działań, nie zagwarantował jednak pracy z młodzieżą stałego miejsca w ekosystemie ekonomii społecznej. Problem ten zdaje się odpowiednio zaadresowany na poziomie strategicznym. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku określa konkretne cele i rozwiązania w tej kwestii. Działania do realizacji przewidziane w Obszarze IV. Solidarne społeczeństwo składają się z trzech elementów:

- 1.** Działanie IV.1.1. Rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży w ramach i na rzecz ekonomii społecznej:
  - 1)** Tworzone i realizowane będą programy rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.
  - 2)** W działania te powinny być zaangażowane w szczególności podmioty ekonomii społecznej, w tym organizacje pozarządowe, a także samorządy lokalne, instytucje rynku pracy, instytucje kultury czy media.
  - 3)** Promowana będzie spółdzielczość jako forma rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodych ludzi. Spółdzielnia jako forma organizowania aktywności młodzieży wokół działań pobudzających

przedsiębiorczość i aktywność społeczną ma potencjał rozwoju w kierunku jednego z podstawowych narzędzi kształtowania w młodych ludziach kompetencji przydatnych na rynku pracy, a także budowania postaw solidarności stanowiących ideową podstawę ekonomii społecznej.

- 4)** Wspierany będzie rozwój spółdzielczości w środowiskach młodzieżowych, zarówno we współpracy ze szkołami, w których jest ona zakorzeniona od 1900 roku w formie spółdzielni uczniowskich, jak i w innych placówkach dedykowanych wspieraniu i wychowywaniu młodzieży, w szczególności instytucjach kultury, placówkach wychowawczych, resocjalizacyjnych i organizacjach pozarządowych.
  - 5)** Wspierany będzie również wolontariat, praktyki i staże zawodowe w podmiotach ekonomii społecznej.
  - 6)** Wspierane będą systemowe działania zmierzające do rozwijania kompetencji społecznych i przedsiębiorczych przez szkolenia w organizacjach pozarządowych czy fundusze młodzieżowe oferujące minigranty.
  - 7)** Wspierane będzie rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży przez udział w projektach i programach międzynarodowych (ponadnarodowych).
- 2.** Działanie IV.1.2. Rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży w ramach edukacji formalnej:
- 1)** Wspierana będzie realizacja celów kształcenia i treści nauczania z zakresu edukacji ekonomicznej ustalonych w podstawie programowej dla szkoły podstawowej i szkół ponadpodstawowych, mających na celu

rozwijanie kompetencji społecznych i przedsiębiorczych uczniów. Wskazują one m.in. potrzebę kształtowania u uczniów postaw odpowiedzialności, wrażliwości i solidarności społecznej oraz postawy aktywności społecznej i gospodarczej, rozwijania umiejętności komunikacji i współpracy, przygotowania do podejmowania działań zapobiegających wykluczeniu z życia społecznego, a także ukierunkowania na wartości takie jak społeczna odpowiedzialność biznesu, czy wolontariat.

- 2)** Wspierana będzie współpraca szkół prowadzących kształcenie zawodowe z sektorem ekonomii społecznej przez odbywanie praktyk zawodowych w przedsiębiorstwach społecznych.
- 3)** Wspierane będzie wdrażanie w szkołach ponadpodstawowych inicjatyw związanych z sektorem ekonomii społecznej, a także ich współpraca z innymi instytucjami (np. uczelniami, biurami karier, OWES) w zakresie edukacji i upowszechnienia wiedzy o ekonomii społecznej.
- 4)** Wspierane będzie włączanie ekonomii społecznej do działań akademickich biur karier, akademickich inkubatorów przedsiębiorczości oraz innych instytucji w ramach uczelni, które pomagają studentom wejść na rynek pracy.
- 5)** Rozwijana będzie także oferta uczelni w zakresie realizacji ich misji jako forum aktywności społecznej, np. przez programy realizowane we współpracy z PES.
- 6)** Tematyka ekonomii społecznej włączana będzie do zajęć, w szczególności na kierunkach ekonomicznych, turystycznych, pedagogicznych oraz społecznych, ze szczególnym naciskiem na wykorzystanie jej jako

instrumentu przeciwdziałania i walki z wykluczeniem społecznym oraz jako instrumentu rozwojowego dla wspólnot lokalnych.

- 3.** Działanie IV.1.3. Przygotowanie kadr do pracy z młodzieżą w zakresie rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych:
  - 1)** Nauczyciele wyposażeni zostaną w pakiet edukacyjny, zawierający wszystkie potrzebne narzędzia i materiały – zarówno scenariusze lekcji, jak i inne materiały umożliwiające przekazywanie wiedzy na temat ekonomii społecznej. Zostaną też wyposażeni w komplet informacji dotyczących spółdzielczości młodzieżowej. Pakiet edukacyjny powinien skupiać się zarówno na kontekście funkcjonowania ekonomii społecznej (historia, wartości, osiągnięcia), jej systemowym znaczeniu (w szczególności jako instrumentu pozwalającego dzięki aktywności ekonomicznej na realizację celów społecznych), perspektywie pracowniczej (związanej z wysoką jakością miejsc pracy), a także potencjale do wzmacniania społeczności lokalnej, jak i na bardziej praktycznych aspektach, takich jak np. działalność w ramach spółdzielni lub innego podmiotu ekonomii społecznej. Zajęcia prowadzone w oparciu o tak skonstruowane materiały przyczynią się do pobudzania postaw przedsiębiorczych u dzieci i młodzieży, a także pozwolą ukierunkować ten rozwój na kompetencje społeczne, uzupełnione zinternalizowanym systemem wartości solidarności społecznej.

- 2) Opracowane i upowszechnione zostaną także programy doskonalenia nauczycieli w zakresie ekonomii społecznej, które pozwolą przygotować ich do skuteczniejszej pracy z młodzieżą nad jej potencjałem kompetencyjnym.
- 3) Opracowany zostanie pakiet edukacyjny w zakresie podnoszenia kompetencji społecznych i przedsiębiorczych u młodzieży.
- 4) OWES – jako instytucje, których rolą jest m.in. prowadzenie działalności animacyjnej i edukacyjnej wspierającej proces kształtowania świadomości społecznej, w tym młodzieży na temat postaw przedsiębiorczych i ekonomii społecznej – dysponują kadrą przygotowaną do prowadzenia tego typu działań na rzecz dzieci i młodzieży szkolnej.

Niniejszy model z powodzeniem może stanowić instrument realizacji ww. działań. Istotne dla powodzenia procesu ich implementacji będzie powiązanie z sobą działań animacyjnych i edukacyjnych realizowanych przez OWES z potencjałem inicjatyw młodzieżowych wdrażanych w społecznościach szkolnych i organizacjach pozarządowych/grupach nieformalnych działających na rzecz młodzieży. Szkolne koła wolontariatu, młodzieżowe kluby osiedlowe, samorządy szkolne, spółdzielnie uczniowskie – to tylko niektóre z inicjatyw, których działalność może stanowić podstawę projektów rozwijających przedsiębiorczość społeczną wśród młodzieży. Wśród celów sprzyjających rozwijaniu ekonomii społecznej realizowanych na poziomie regionalnym powinno w tym kontekście znaleźć się sieciowanie tych środowisk z OWES, kreowanie przestrzeni do współpracy i wspólnych projektów. Kolejnym ogniwem tego rodzaju partnerstw będzie rozwój współpracy młodzieży z samymi przedsiębiorstwami społecznymi,

rozumianymi jako miejsca wolontariatu, praktyk czy staży zawodowych, mentoringu/tutoringu dla młodzieży ze strony doświadczonych przedsiębiorców społecznych działających w interesujących młodzież branżach. Tak rozumiana współpraca jest współdziałaniem typu *win-win* – młodzież może być dla przedsiębiorców społecznych cennym źródłem wiedzy na temat potrzeb i preferencji młodych konsumentów/klientów, inspirujących pomysłów, umiejętności wychwytywania nowości i trendów w danej branży.

2. Budowanie stabilnych partnerstw mających na celu rozwijanie spółdzielczości uczniowskiej jest kluczem do zagwarantowania trwałości realizowanych inicjatyw młodzieżowych.

Słabą stroną modelu wdrażanego w ramach projektu „Rozwijamy kompetencje i programujemy przyszłość” było położenie dużego nacisku na etap kreowania pomysłów na działalność z jednoczesnym pominięciem pracy nad mechanizmami zapewnienia trwałości powstających spółdzielni uczniowskich. Nieliczne przewidziane w projekcie zadania były poświęcone wspieraniu spółdzielni uczniowskich na dalszym etapie ich działania i rozwoju. Tymczasem właśnie po etapie uruchamiania działalności pojawiają się istotne dla przetrwania inicjatywy wyzwania związane z weryfikacją pomysłów na działanie w praktyce, spadkiem motywacji, pierwszymi kryzysami i problemami organizacyjnymi do rozwiązania. Podczas replikowania modelu w Wielkopolsce należy zwrócić szczególną uwagę na zaplanowanie kompleksowego, równomiernego wsparcia OWES na wszystkich etapach rozwoju spółdzielczości uczniowskiej, podobnie jak jest to zaprojektowane w systemie wsparcia przedsiębiorstw społecznych, w którym równoległe są realizowane działania na rzecz zarówno powstawania nowych przedsięwzięć, jak i wspierania w dynamicznym rozwoju tych już istniejących.

3. Rozwinięcie społecznego aspektu przedsiębiorczości społecznej w modelu rozwoju spółdzielczości uczniowskiej

Analizowany model wspierania spółdzielczości uczniowskiej przez Stowarzyszenie Morena akcentował znaczenie *stricte* biznesowego wymiaru realizowanych przedsięwzięć, w relatywnie wąskim ujęciu. Zgodnie z przyjętymi kryteriami pomysły wypracowywane przez uczniów były nagradzane za osiąganie jak największych zysków, najwyższej efektywności biznesowej, najlepszych praktyk promocyjnych i marketingowych. Wspierając młodzież w wyborze modeli działania dla swoich spółdzielni, nie uwzględniono misji społecznej realizowanych przedsięwzięć (np. działania na rzecz społeczności lokalnej, działania samopomocowe nastawione na wsparcie członków spółdzielni, priorytetyzowanie rozwoju kompetencji, łączenie celów biznesowych ze społecznymi etyczne aspekty prowadzenia działalności zarobkowej itd.). Zintegrowane rozumienie działalności biznesowej jako łączącej w sobie aspekty gospodarcze i społeczne jest wyraźnie obecne w opracowywanej właśnie podstawie programowej dla przedmiotu biznes i zarządzanie. Odpowiednio dużo miejsca w planowanych treściach programowych poświęca się pojęciu społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, a jako innowacyjne, warte uwagi w kontekście planowania przyszłej ścieżki zawodowej formy prowadzenia działalności gospodarczej wskazuje się start-upy oraz przedsiębiorstwa społeczne. Trudno wyobrazić sobie lepsze przestrzenie doświadczania tych założeń w praktyce niż spółdzielnie uczniowskie, które z zasady mają rozwijać wrażliwość i aktywność społeczną młodzieży. Stanowisko to jest również spójne z wnioskami zawartymi w rezolucji Parlamentu Europejskiego, w której PE wskazuje Komisji Europejskiej konieczność promowania przedsiębiorczości społecznej wśród młodych osób przez realizację projektów podnoszących świadomość na temat możliwości, jakie gospodarka społeczna oferuje przyszłym młodym

przedsiębiorcom i grupom osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

4. Budowanie efektu synergii dla spółdzielni uczniowskich

Jak wynika z doświadczeń Stowarzyszenia Morena, cennym elementem rozwoju spółdzielczości uczniowskiej jest efekt skali. Pojedyncze inicjatywy mają co do zasady mniejszy potencjał rozwoju i kreatywności niż grupa współpracujących z sobą inicjatyw. Potwierdzają to doświadczenia projektu „Rozwijamy kompetencje i programujemy przyszłość”. W ramach projektu umożliwiono młodym ludziom uczestniczenie w targach, warsztatach wymiany doświadczeń oraz wzajemne opiniowanie swoich pomysłów na działalność. Kluczem do sukcesu najlepszych inicjatyw było zarówno wzajemne inspirowanie się, jak i otwartość na informacje zwrotne przekazywane przez rówieśników. W związku z powyższym rekomenduje się, by elementem modelu wsparcia rozwoju spółdzielni uczniowskich przez OWES były działania sieciujące młodych spółdzielców, analogicznie do działań realizowanych w tym obszarze dla przedsiębiorstw społecznych.

08

Akty prawne:

1. Traktat o Unii Europejskiej
https://oide.sejm.gov.pl/oide/index.php?option=com_content&view=article&id=14803&Itemid=945
2. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT>
3. Ustawa o spółdzielczości z dnia 16 września 1982 roku
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19820300210/U/D19820210Lj.pdf>
4. Ustawa o ekonomii społecznej z dnia 5 sierpnia 2022 roku
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=W-DU20220001812>
5. Strategia polityki społecznej województwa wielkopolskiego do roku 2030
<https://wrot.umww.pl/wp-content/uploads/2021/03/Strategia-Polityki-Spoecznej-Wojewodztwa-Wielkopolskiego-do-roku-2030.pdf>
6. Strategia Unii Europejskiej na rzecz młodzieży: angażowanie, łącznie i wzmacnianie pozycji osób młodych
https://youth.europa.eu/strategy_pl
7. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku
https://bip.umww.pl/292---k_91---k_207---strategia-rozwoju-wojewodztwa-wielkopolskiego-do-2030
8. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej (KPRES) z dnia 26 października 2022 roku
<https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Krajowy,Program,Rozwoju,Ekonomii,Spoecznej,do,2030,4322.html>

Publikacje:

Małgorzata J. Palma, *Innowacyjny model spółdzielni zatrudniającej osoby w spektrum autyzmu*, Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych, Poznań, 2014.

Strony internetowe:

<https://m-lab.konin.pl>

<https://www.przybyszewo.pl/>

<https://autismteam.pl>

<https://morena.org.pl>

Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych

09

Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych działa od 2003 roku. Naszym celem jest udzielanie szerokiego wsparcia osobom indywidualnym i podmiotom ekonomii społecznej, w tym spółdzielniom socjalnym i innym przedsiębiorstwom społecznym. To m.in. wsparcie formalnoprawne, tworzenie warunków do rozwoju oraz prowadzenia przez nich działalności gospodarczej. W okresie 2012–2018 stowarzyszenie wsparło przedsiębiorstwa społeczne w utworzeniu ponad 500 stabilnych miejsc pracy. Około 300 z nich zostało utworzonych w subregionie konińskim.

Od 2010 roku Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych prowadzi Wielkopolski Ośrodek Ekonomii Społecznej (OWES). Od 2015 roku OWES prowadzony przez SNRSS posiada akredytację Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, świadcząca o wysokiej jakości usług świadczonych przez ośrodek. Zespół naszego ośrodka to ponad 20 specjalistów, regularnie wspieranych przez kolejnych kilkanaście osób – co pozwala na realizację wielu różnorodnych przedsięwzięć związanych z włączeniem społecznym.

Do realizacji naszych celów podchodzimy kompleksowo. Od edukacji, przez animację i budowanie przyjaznego środowiska, do wspierania w tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy. Docieramy do środowisk lokalnych w całym kraju. Promujemy idee związane z rozwojem JST w kierunku stosowania społecznie odpowiedzialnych rozwiązań.

Wśród nich znajdują się m.in. takie działania, jak:

- podejmowanie inicjatyw i edukacja w zakresie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych,
- działania na rzecz włączania rewitalizacji społecznej w procesy rewitalizacyjne gmin, powiatów i miast,
- promocja społecznie odpowiedzialnych wykonawców i dostawców usług i produktów dla biznesu i JST.

Realizujemy projekty międzynarodowe – m.in. w ramach programu Erasmus+ i edukacyjne. Promujemy idee spółdzielcze i jako jedna z pierwszych organizacji w kraju angażujemy się w działania na rzecz edukacji z obszaru przedsiębiorczości społecznej. Organizujemy spotkania w szkołach, a także mniej formalne inicjatywy w dziedzinie edukacji, jak społecznie zaangażowane seanse kinowe. Regularnie wydajemy „Magazyn Spółdzielczy SOC” i inne publikacje specjalistyczne.

Kontakt: www.spoldzielnie.org, www.woes.pl

Opracowanie:

Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych:

Anna Dranikowska, Malwina Fazá Al-Zubaidi, Marek Gruchalski,
Zbigniew Prałat, Daria Skutecka, Olga Ziota.

Redakcja i korekta:

Dominik Wódz

Projekt graficzny:

Tomasz Grabowski

Publikacja przygotowana w ramach projektu „Nowa Energia. Rozwijanie i wzmacnianie kompetencji przedsiębiorczych wśród młodzieży” finansowanego ze środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego. Przedstawione w niej treści wyrażają poglądy realizatora projektu i nie muszą odzwierciedlać stanowiska Samorządu Województwa Wielkopolskiego.

Poznań, 2022

ISBN:

978-83-952371-8-8